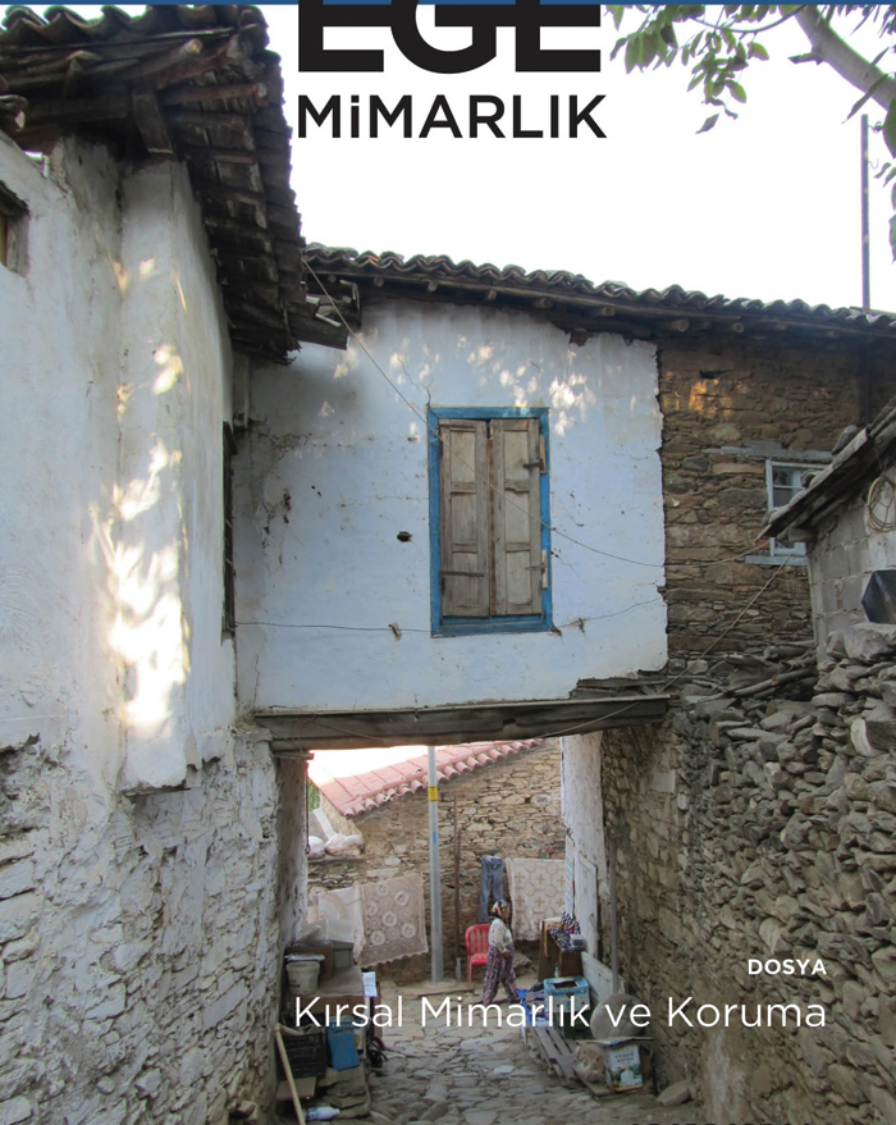

EGE

MİMARLIK

DOSYA

Kırsal Mimarlık ve Koruma

YIL 26 SAYI 92 2016/1

TMMOB Mimarlar Odası İzmir Şubesi tarafından üç ayda bir yayınlanır. Yerel Süreli Yayın
Mimarlar Odası İzmir Şubesi Üyelerine ücretsiz gönderilir.

Yayınlayan

Mimarlar Odası İzmir Şubesi adına;
Yayın Komitesi
Sahibi Hasan Topal
Sorumlu Yazı İşleri Müdürü Nilüfer Çınarlı Mutlu
Grafik Tasarım Güler Özsakarya Ertan
Konsept Tasarım Emre Çikinoğlu

Yayın Komitesi

Yenal Akgün
Hümevra Akkurt
H. İbrahim Alpaslan
T. Didem Akyol Altun
Erdal Onur Diktaş
Hikmet Gökmen
Emel Kayın
Nezihat Köşklük
Seçkin Kutucu
Nilüfer Çınarlı Mutlu
Ali Okan Yılmaz
(Soyadına göre alfabetik)

Tarandığı Veritabanları

DDAI - Design and Applied Arts Index

Yayın Yeri

1474 Sokak No: 9 Alsancak İzmir
Tel: (232) 463 66 25 (pbx)
Faks: (232) 463 52 12
egemim@izmimod.org.tr
www.izmimod.org.tr

Akhisar Temsilciliği: (0236) 414 86 50
Aydın Temsilciliği: (0256) 213 45 33
Çeşme Temsilciliği: (232)712 72 74
Dikili Temsilciliği: (0232) 671 85 02
Kuşadası Temsilciliği: (0256) 612 00 91
Manisa Temsilciliği: (0236) 232 68 07
Nazilli Temsilciliği: (0256) 312 84 83
Ödemiş Temsilciliği: (0232) 545 73 73
Salihli Temsilciliği: (0236) 715 08 23
Turgutlu Temsilciliği: (0236) 312 04 21
Uşak Temsilciliği: (0276) 212 29 57

Reklam Pazarlama Basım Dağıtım:

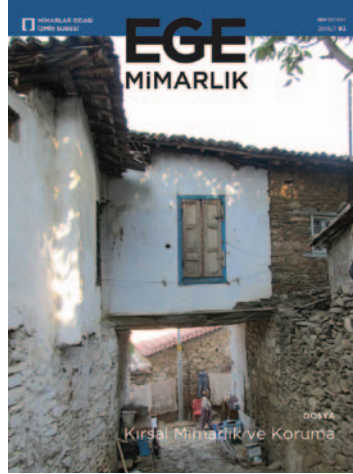
PRM Reklam ve Halkla İlişkiler San. Tic. Ltd. Şti.
Tel: (533) 773 09 01

Baskı

Güneş Ofset Matbaacılık Ambalaj San. ve Tic. Ltd. Şti.
1456 Sokak. No: 20 Alsancak - İZMİR
info@gunesofset.com
Ocak 2016

Yayın Koşulları

- Gönderilecek yazılar 1600 sözcüğü geçmemelidir.
- Görsel malzeme, teknik işlemlere uygun orjinal fotoğraf, dia olabilir (Dijital ortamda iletiyor ise min. 20 cm. eninde, gerçek 300 dpi çözünürlükte olmalıdır). Çizimler, küçüldüklerinde okunabilir olmalıdır.
- Yazıların her türlü sorumluluğu yazarına aittir.
- Yazı ve fotoğraflar için kaynak gösterilmesi zorunludur.
- Yayın Komitesi'nin kararı yazara yazılı olarak iletilir.

KAPAK **Şirince Köyü**
FOTOĞRAF **Nezihat Köşklük Kaya**

BAŞYAZI ...2**İNGİLİZCE ÖZET ...4****HABERLER ...5****DOSYA****KIRSALE MİMARLIK VE KORUMA**

Zeynep Eres

Türkiye'de Geleneksel Köy Mimarisini Koruma Olasılıkları...8

Öncü Başoğlan Avşar

Muğla-Yerkesik Kırsalı Örneğinde Kırsal Mimarinin Geleceğinin Tartışılması...14

Figen Akpınar

Bir Yerel Koruma Çabasının Öznesi Olarak Darkale Köyü...20

Ali Kazım Öz

Antik Megaron Modelinin Kırsal Mimarideki İzleri...26

Nezihat Köşklük Kaya

Kırsal Mimarlık Mirasının Korunmasında Turizmin Rolü:Cumalıkızık Köyü Örneği...28

MAKALE

Semra Arslan Selçuk

Leonardo da Vinci Programının Mimarlık Mesleğine Katkıları Üzerine Bir Değerlendirme...32

MAKALE

Filiz Sönmez, Semra Arslan Selçuk

Seyahatler Aracılığıyla Dünyayı Görme, Sezgi ve Yorumla: Turgut Cansever Üzerine Bir Aktif Okuma / Düşünme...38

MAKALE

Yenal Akgün, Ali Kemal Çınar, Nursun Karaburun Akıncı

Çiğli-Güzeltepe Mahallesi için Kentsel Dönüşüm Modeli Önerisi...42

MAKALE

Sema Serim, Yeşim Ünal Alemdar, Şeyda Güngör Açıkgöz

Mimarlık Eğitimine Başlamak; Bauhaus İçinden Bir Yeniden Konumlandırma Denemesi...46

Bu sayımızda ülkemizdeki zengin kırsal mimarlık kültürü ve örneklerinin belgelenmesi, bilgiye dönüştürülmesine katkı koymak amacıyla Nezihat Köşklük Kaya editörlüğünde hazırlanan “Kırsal Mimarlık ve Koruma” başlıklı dosyamızda konu ile ilgili farklı açılımlar sağlanmaya çalışılmaktadır. Dosya, Zeynep Eres’in Türkiye’nin hızla yok olmakta olan geleneksel kırsal mimarisine “kültürel miras” olarak sahip çıkma gerekliliği ve bunun zorlu koşulları üzerine bir değerlendirmesi ile başlamaktadır. Ardından Öncü Başoğlan Avşar, Muğla-Yerkesik kırsalındaki konutları kapsamlı olarak incelediği makalesinde izlenen değişimler üzerinden kırsal alanların korunması ile ilgili güncel sorunları konu etmektedir. Bu bağlamda kırsal tasarım rehberlerine de dikkat çekilmekte. yine Figen Akpınar, somut bir örnekten hareketle, mimari ve kültürel miras anlamında nitelikli ancak terk edilme sürecine girmiş köylerin korunması ve yeniden canlandırılmasında yerel girişimlerin taşıdığı potansiyeli, Darkale Köyü bağlamında değerlendirmektedir. Ali Kazım Öz, en basit konut modeli olan Megaron’dan yola çıkarak, kırsal mimari araştırmalarının, mevcut geleneksel yapıların korunmasına katkısını ve güncel sorunların çözümündeki olası faydalarını sorgulamaktadır. Turizm ve kırsal mimarlık ilişkisinin ele alındığı Nezihat Köşklük Kaya makalesinde ise turizmin kırsal koruma için bir imkan mı yoksa engel mi olduğu tartışılmaktadır.

Semra Arslan Selçuk’un “Leonardo da Vinci Programının Mimarlık Mesleğine Katkıları Üzerine Bir Değerlendirme” başlıklı makalesinde AB hibeli projeleri mimarlara hareketlilik, ortaklık ve yenilik transferi imkanı sunduğu anlatılmaktadır. Filiz Sönmez’in “Seyahatler Aracılığıyla Dünyayı Görme, Seziş ve Yorumlama: Turgut Cansever Üzerine Bir Aktif Okuma / Düşünme” isimli makalesinde Turgut Cansever’in batı ve doğunun kültür ve coğrafyasını öğrenmek üzere gerçekleşen seyahatleri aktarılmaktadır. Ali Kemal Çınar, Yenal Akgün, Nursun Karaburun Akıncı’nın “Çiğli-Güzeltepe Mahallesi için Kentsel Dönüşüm Modeli Önerisi” başlıklı makalesinde hakların korunduğu, çok aktörlü, kendi finansman modelini barındıran bir kentsel dönüşüm modelini alan çalışması aracılığıyla ortaya koymaktadır. “Mimarlık Eğitimine Başlamak; Bauhaus İçinden Bir Yeniden Konumlandırma Denemesi” isimli Sema Serim, Yeşim Ünal Alemdar, Şeyda Güngör Açıkgöz makalesinde tasarım bilgisi ve yöntemlerini soyut bir düzlemde yeniden üreten atölye değerlendirilmektedir.

Bir sonraki sayımızda buluşmak dileğiyle.
İyi okumalar...

YAYIN KOMİTESİ

SAĞDA
Şirince Köyü
FOTOĞRAF
Nezihat Köşklük Kaya

ISSUE Conservation Possibilities of Traditional Village Architecture in Turkey

Zeynep Eres, Assoc. Prof. Dr., Istanbul Technical University, Faculty of Architecture, Department of Architecture

This paper intends to present the diversity of rural architecture of Turkey as a significant component of cultural heritage. As it is the case with the urban heritage architectural heritage of rural areas is also under threat of disappearing; however in most cases without being noticed at all. This paper, along with presenting conspectus of the rural heritage will also be discussing modalities of its preservation and providing a future to this mostly overlooked cultural asset.

ISSUE Diccussing The Future of Rural Architecture: Muğla-Yerkesik

Öncü Başoğlan Aşşar, Assist. Prof. Dr., Muğla Sıtkı Koçman University, Faculty of Architecture, Department of Architecture

In this paper the architectural characteristics of rural houses of Yerkesik are entirely analyzed. Considering the authentic values of the area derived from this analysis, probems of the conservation of the rural fabric and the current way of housing are discussed.

ISSUE Darkale Village Subject to Local Conservation Initiative

Figen Akpınar, Assist. Prof. Dr., Izmir Institute of Technology, Faculty of Architecture, Department of City and Regional Planning

This study can be considered as an attempt to make critical assessment of the local initiatives in conserving and regenerating the high quality architectural and cultural heritage of rural villages, which are being abandoned. The objective are threefold: (1) to define the problematical conservation of Darkale village, (2) to examine the quality of rurality, and (3) to evaluate the local conservation and regeneration projects. As a result, without upper level structural adjustment and incentives, and strengthening of the actors, local initiatives are limited by themselves.

ISSUE Traces of the Ancient Megaron Models on the Rural Architecture

Ali Kazım Öz, Assoc. Prof. Dr. Dokuz Eylül University, Faculty of Letters, Department of Archaeology, Division of Restoration

Studies on the traditional and rural architecture are great importance in order to repair and preservation of existing buildings. In addition, these are resources to be consulted against to natural disasters and refugee crises as common problems of humanity. However, it will be able to overcome these problems due to comprehensive investigation of the architectural heritage and re-interpretation to respond the current needs.

ISSUE The Role of Tourism in Conservation of Rural Architectural Heritage: Cumalıkızık Village

Nezihat Köşklük Kaya, Assoc. Prof. Dr., Dokuz Eylül University, Faculty of Architecture, Department of Architecture

Cumalikizik is a well preserved village in Bursa. Rural tourism has expanded rapidly in recent years. The buildings of Cumalikizik preserve their authentic architectural character. In Cumalikizik many of the houses have been converted into guest houses or opened to the public for the purpose of selling local products to tourists. There is strong correlation between rural architectural heritage and tourism in Cumalikizik. The problem/question is what can we learn from Cumalikizik? The aim of this work is to present the tourism model of Cumalikizik.

ARTICLE An Assessment on Contributions of Leonardo da Vinci Programme to Architectural Profession

Semra Arslan Selçuk, Assist. Prof. Dr., Gazi University, Faculty of Architecture, Department of Architecture. This paper is a short review

on European Union grant projects supporting vocational education and training initiatives called Leonardo da Vinci (LdV) projects, performed in Turkey during 2007-2013 period, with in the context of contribution to architectural profession.

ARTICLE World Vision, Perception and Interpretation Through Voyages: An Active Reading/ Thinking on Turgut Cansever

Filiz Sönmez, Assist. Prof. Dr., Erciyes University, Faculty of Architecture, Department of Architecture. Semra Arslan Selçuk, Assist. Prof. Dr., Gazi University, Faculty of Architecture, Department of Architecture.

This study focuses on Turgut Cansever who made a great contribution to Turkish architecture with his thoughts and implementations. At the very beginning of his career, his voyages to the East and West between 1947-1950 reveal that he made a conscious effort to understand the world around him by looking /seeing/ exploring.

ARTICLE A Proposal for an urban renewal model for Çiğli- Güzeltepe District

Yenal Akgün, Assist. Prof. Dr., Gediz University Dept. of Interior Architecture

Ali Kemal Çınar, Assist. Prof. Dr., Gediz University Dept. of Architecture

Nursun Karaburun Akıncı, City Planner, MSc, Çiğli Municipality

This paper proposes a place based urban renewal model which protects the rights of all residents and developers, and includes its own financial model. Çiğli-Güzeltepe District is used as the case study area.

ARTICLE Beginning The Architectural Education; A Reevaluation Through Bauhaus

Sema SERİM, Assist. Prof. Dr. Erciyes University, Architectural Faculty, Department of Architecture

Yeşim ALEMDAR, Assist. Prof. Dr. Nuh Naci Yazgan University, Fine Arts and Design Faculty

Department of Architecture

Şeyda GÜNGÖR AÇIKGÖZ Assist. Prof. Dr. Nuh Naci Yazgan University, Fine Arts and Design Faculty, Department of Architecture

As a problematic, it is repeatedly necessary to redefine how to begin the architectural education. Learnable -not teachable-, character of design was the ultimate structural motivation of the second semester studio in Erciyes University Architectural Faculty held between 2005-2011 years. In these studio experiences, it is preferred to argue the logic of designing over the phenomena of the present environment. And a reevaluation is made here through Bauhaus, one of the main actor preparing the conditions of keeping design information and methods in a conceptual era with an intellectual sense. In this context the main framework of the second semester design studio is designated as a tri-partite transformative structure consisting of architectural phenomenon, concept and design.

Çeşme'de Doğa Katliamı

İZMİR İLİ, ÇEŞME İLÇESİ, ILICA MAHALLESİ İLAVE NAZIM İMAR PLANI (417 ADA 1 PARSEL) HAKKINDA RAPOR

İzmir Büyükşehir Belediye Meclisi'nin 12.10.2015 tarih, 05/988 sayılı kararı ile kabul edilerek 26.11.2015 tarihinde askıya çıkarılan İzmir İli, Çeşme İlçesi, Ilica Mahallesi İlave Nazım İmar Planı'na (417 Ada, 1 Parseli içeren); Mekansal Plan Yapım Yönetmeliği'nin Genel Planlama Esasları başlıklı 7.maddesinde tanımlanan; a. Planlar kamu yararı amacıyla yapılır, f. Doğal, tarihi ve kültürel değerlerin

koruma ve kullanma dengesinin sağlanması esastır, l. "Korunacak alanların çevresinde yapılan planlar ise bu alanların hassasiyeti dikkate alınarak hazırlanır" şeklinde ifade edilen Planlama Esasları'na kamu yararı içermemesi, doğal sit alanına olumsuz etkisi, doğal sit alanına hassasiyet göstermemiş olması nedenleriyle aykırıdır. İmar Planı Revizyon İlaveleri başlıklı

25.madde 2) "İmar Planları'nın ihtiyaca cevap vermediği durumlarda mevcut plana bitişik ve mevcut planın genel arazi kullanım kararları ile süreklilik, bütünlük ve uyum sağlayacak biçimde yönetmelikte belirtilen ilke esas ve standartlara uygun olarak ilave imar planı yapılabilir" koşulu yer almaktadır. Ilica Mahallesi 417 Ada, 1 Parsel için İlave Nazım İmar Planı Çeşme ve Ilica yerleşimlerinin mevcut imar planlarının hangi ihtiyaca cevap vermediğine yönelik bir araştırma, analiz ve rapora dayanmadığından, yönetmeliğin bu maddesine açıkça aykırıdır.

Özetle belirtilen nedenlerle bu planın 3194 Sayılı İmar Kanunu'na ve Mekansal Plan Yapım Yönetmeliği'ne aykırı olması, birinci derece doğal sit alanının tahribine yol açacak olması nedenleriyle itiraz ediyor, ilgili İlave Nazım İmar Planı'nın iptal edilmesini, alanın makilik, fundalık alan statüsünün sürmesine yönelik plan kararı alınmasını talep ediyoruz.

**Mimarlar Odası İzmir Şubesi
Yönetim Kurulu**

KIRSAL MİMARLIK VE KORUMA

EDITÖR **Nezihat Köşklük Kaya**

TÜRKİYE’DE KUZEYDEN GÜNEYE VE DOĞUDAN BATIYA ÇOK FARKLI COĞRAFİ KOŞULLAR VE ETKİLER DOĞRULTUSUNDA ŞEKİLLENEN FAKAT HIZLA YOK OLMAKTA OLAN ZENGİN KIRSAL MİMARLIK KÜLTÜRÜ VE ÖRNEKLERİNİN BELGELENMESİ VE BİLGİYE DÖNÜŞTÜRÜLMESİ KUŞKUSUZ ÇOK ÖNEMLİDİR. BU BAĞLAMDA ÖZELLİKLE AVRUPA’DA ÇOK SAYIDA KORUNAN KÖY OLDUĞUNU VE ADETA AÇIK HAVA MÜZESİ NİTELİĞİ TAŞIDIKLARINI BELİRTMEKTE FAYDA VARDIR. ÜLKEMİZDE DE KIRSAL MİMARLIK KONUSUNDAKİ DUYARLILIK SON YILLARDA ARTMIŞ VE KONU İLE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR DA HIZ KAZANMIŞTIR. BU ALANA KATKI KOYMAK AMACIYLA HAZIRLADIĞIMIZ “KIRSAL MİMARLIK VE KORUMA” DOSYAMIZDA BİZ DE KONU İLE İLGİLİ FARKLI AÇILIMLAR SAĞLAMAYA ÇALIŞTIK.

DOSYA, ZEYNEP ERES’İN TÜRKİYE’NİN HIZLA YOK OLMAKTA OLAN GELENEKSEL KIRSAL MİMARİSİNE “KÜLTÜREL MİRAS” OLARAK SAHİP ÇIKMA GEREKLİLİĞİ VE BUNUN ZORLU KOŞULLARI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRMESİ İLE BAŞLIYOR. ARDINDAN ÖNCÜ BAŞOĞLAN AVŞAR, MUĞLA YERKESİK KIRSALINDAKİ KONUTLARI KAPSAMLI OLARAK İNCELEDİĞİ MAKALESİNDE İZLENEN DEĞİŞİMLER ÜZERİNDEN KIRSAL ALANLARIN KORUNMASI İLE İLGİLİ GÜNCEL SORUNLARI KONU EDİYOR. BU BAĞLAMDA KIRSAL TASARIM REHBERLERİNE DE DİKKAT ÇEKİYOR. YİNE FİGEN AKPINAR, SOMUT BİR ÖRNEKTEN HAREKETLE, MİMARİ VE KÜLTÜREL MİRAS ANLAMINDA NİTELİKLİ ANCAK TERK EDİLME SÜRECİNE GİRMİŞ KÖYLERİN KORUNMASI VE YENİDEN CANLANDIRILMASINDA YEREL GİRİŞİMLERİN TAŞIDIĞI POTANSİYELİ, DARKALE KÖYÜ BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİYOR. ALİ KAZIM ÖZ, EN BASİT KONUT MODELİ OLAN MEGARON’DAN YOLA ÇIKARAK, KIRSAL MİMARİ ARAŞTIRMALARININ, MEVCUT GELENEKSEL YAPILARIN KORUNMASINA KATKISINI VE GÜNCEL SORUNLARIN ÇÖZÜMÜNDEKİ OLASI FAYDALARINI SORGULUYOR. TURİZM VE KIRSAL MİMARLIK İLİŞKİSİNİN ELE ALINDIĞI SON MAKALEDE İSE TURİZMİN KIRSAL KORUMA İÇİN BİR İMKAN MI YOKSA ENGEL Mİ OLDUĞU TARTIŞILYOR.

Türkiye’de Geleneksel Köy Mimarisini Koruma Olasılıkları

TÜRKİYE’NİN HIZLA YOK OLMAKTA OLAN GELENEKSEL KIRSAL MİMARİSİNE “KÜLTÜREL MİRAS” OLARAK SAHİP ÇIKMA GEREKLİLİĞİ VE BUNUN ZORLU KOŞULLARI ÜZERİNE KISA BİR DEĞERLENDİRME

Zeynep Eres

ÜSTTE Kula Köyü, Kırklareli (Resim 1a)
Karsak Köyü, Orhangazi-Bursa (Resim 1b)
Denizler Köyü, Denizli (Resim 1c)

SAĞ ÜSTTE Recepbey Köyü, Kastamonu (Resim 1d)
Aşağılupınar Köyü, Malatya (Resim 1e)
Yatırtepe Köyü, Suruç-Şanlıurfa (Resim 1f)

SAĞ ALTTA Dereçi Köyü, Savur-Mardin (Resim 1g)

Geleneksel Köylerin Günümüzdeki Durumu

Türkiye mimarlık kültürünün önemli bir bileşeni olan geleneksel kırsal yerleşimler ya da daha yalın adıyla “tarihi köyler”, son yıllarda koruma biliminin konularından biri olmaya başlamıştır. Geleneksel kentlerin, kasabaların sivil toplumdan devlet kurumlarına topyekün bir duyarsızlık sonucu yitip gitmesinden sonra, kalan az sayıdaki tarihi yapı özel vergi düzenlemeleri vb. bütçelerle devlet eliyle restore edilmeye çalışırken, yavaş yavaş köy mimarlığı da korunması gerekli bir değer olarak gündeme gelmeye başlamıştır. Bir yandan yine kamu bütçeleri ile bazı köylerde sokak sağlıklılaştırma, yapı restore etme gibi uygulamalar başlamış, bir yandan da mimari koruma alanında çok sayıda yüksek lisans/ doktora tezi üretilmeye başlanmıştır.

Ancak günümüzde Türkiye’de geleneksel köylerin korunmuşluk düzeyi, kentsel yerleşimlerden pek de farklı durumda değildir. Ülke genelinde kırsal yerleşimlerin büyük çoğunluğunun da, tıpkı kentler gibi mimari kimliğini büyük ölçüde yitirmiş olduğunu söylemek yanlış olmaz. Belki de aradaki fark, kentlerin mimari karakterini tanımlayan konut dokularıyla ilgili daha fazla araştırma yapılmışken, köylerin akademik ortamın gündemine yeni yeni girmeye başlamış olmasıdır¹. Dolayısıyla özellikle arkeolojik miras için vurgulanan “belgelenmeden” yok olma süreci, bugünün yaşayan köyleri için de geçerlidir aslında. Oysa ki doğu - batı yönünde 1650 km’den kuzey güney

yönünde 650 km’ye varan geniş bir alanı kaplayan, dağlar, ovalar, platolar, kıyıları bağlamında çok farklı coğrafi özellikleri olan, bunun yanı sıra tarihin derinliklerinden beri göç almış göç vermiş, özellikle son 200 yılda çok büyük kitlesel göç hareketleri yaşamış olan Türkiye coğrafyasının kırsal mimarlık kültürü de en az arkeolojisi, anıt eserleri, varlıklı kent mimarlığı kadar zengindir, çeşitlidir (Resim 1a,1b,1c,1d,1e,1f,1g). Ancak bir yandan koruma bilincinin olmaması, bir yandan mimarlık araştırmaları bağlamında fazla dikkat çekici bulunmaması nedeniyle bu zengin kültürel birikim kapsamlı şekilde öğrenilmeden yok olma sürecine girmiştir. Denebilir ki günümüzde artık yalnız tarihi köylerin ve köy evlerinin korunmasını sağlamak değil, bu mimarlık kültürünü yansıtan son örnekleri ayrıntılı bir biçimde belgeleyerek kullanılabilir bilgiye dönüştürmek de bilim insanları için önemli bir görevdir.

Türkiye için önemli bir gerçek, artık geleneksel kırsal mimari çevrenin modern insanın yaşam biçimine pek uymadığı ve daha önemlisi toplum psikolojisi bağlamında (henüz) kabul edilebilir bir karşılığının olmadığıdır. 2. Dünya Savaşı sonrası Marshall yardımları ve köye traktörün girmesiyle başlayan süreçte köyün nüfusunun hızla çözülmesi hep kentleşme bağlamında varoşlaşmanın nedeni olarak olumsuzlanırken, bu durumun uzun vadede kırsal yapıları çevreleri de olumsuz etkilediği göz ardı edilmiştir.

1950’lerden 1980’lerin başına köylerin iç ve dış göçle boşalması sırasında yerinde kalan nüfus, her

ne kadar modern tarım yöntemlerini kullanmaya başlamışsa da düşük alım gücü nedeniyle mimari çevrelere çok da radikal müdahalelerde bulunamamıştır. Ancak 1980 sonrası ekonominin hızla gelişmesi, modern yapı malzemelerinin daha uygun fiyatlı ve ulaşılabilir hale gelmesi ile artık köyler de kentlerde olduğu gibi "asri" yaşamın emaresi sayılan briket/betonarme evler ve kentten farklı olarak çimento şap kaplı avlular ile değişmeye başlamıştır. 1980 sonrası

“TARİHİ KÖYLER, GEÇMİŞTE KALAN GELENEKSEL KIRSAL YAŞAM KÜLTÜRÜNÜN BUGÜNE ULAŞMIŞ SOMUT KANITLARIDIR”

betonarme çok katlı yapılaşma, batıdan doğuya her yerde söz konusudur. Bu durum kuşkusuz ekonomik canlılığını sürdüren köyler için geçerlidir. Konunun bir diğer boyutu da, bakımsız kalarak yıkılma sürecine giren köylerdir. Tarım/hayvancılık ekonomisinin sürmediği, genç nüfusun terk ettiği

bu tür yerleşimlerde maddi zafiyete bağlı olarak betonlaşma pek görülmez, ancak haraplaşarak yok olan geleneksel yapılarla zaman içinde köy adeta bir arkeolojik harabeye dönüşür (Resim 2a, 2b, 2c, 2d, 2e). Ülkenin güneydoğusunda güvenlik sorunları nedeniyle terk de aynı sonucu doğurmaktadır.

ÜSTTE Yenioslöz Köyü, Orhangazi-Bursa (Resim 2a)
Yenice Köyü, Kırklareli (Resim 2b)
Balaban Köyü, Malatya (Resim 2c)
Dereiçi Köyü, Savur-Mardin (Resim 2d)
Boztepe Köyü, Suruç-Şanlıurfa (Resim 2e)

SAĞ ÜSTTE Almanya Kommern Açık Hava Köy Müzesi (Resim 3)

SAĞ ALTTA Cumalıkızık Köyü, Bursa (Resim 4a)
Yörük Köyü, Safranbolu (Resim 4b)

Türkiye'nin kırsal panoramasını bu kadar olumsuz bir biçimde betimledikten sonra mimar olarak bizlerin görev ve sorumluluğunu tanımlamak kuşkusuz daha da zordur. Her şeyden önce tarihi köylerin, geçmişte kalan geleneksel kırsal yaşam kültürünün bugüne ulaşmış somut kanıtı olarak korunması ve genç/gelecek kuşaklara iletilmesi gerekli maddi kültür varlığı olarak kabul edilmesi gerekir. Avrupa'da bulunan bu bağlamdaki çok sayıdaki açık hava köy müzesinin öğretici değeri vardır. Daha 19. yüzyılın sonunda Avrupa'da geçmişte kalan çiftçi yaşam modelinin kanıtı olarak köy evlerinin korunması gereği ortaya konmuş ve bunun bir yolu olarak seçilmiş köy evlerinin açık hava müzelerine taşınıp sergilenmesi yaklaşımı geliştirilmiştir² (Resim3). Yine bu dönemde mimarların İngiltere'de olsun Almanya'da olsun kırsal alanda çok sayıda rölöve çalışması yaparak köy evlerini belgelediklerini unutmamak gerekir. Bugün köklü üniversitelerin arşivlerinde bu çizimlere rahatlıkla ulaşılabilir, 13.-19. yüzyıl köy evlerinin nasıl biçimlendiğini ayrıntılı çizimlerden öğrenebilirsiniz⁵.

Ancak Avrupa'da halen çok sayıda yerinde korunmuş ve yaşayan köy olduğu da unutulmamalıdır. Her ne kadar 1960'lardan beri köylerin ekonomik üretkenliğinin azalması ve kente göç Avrupa'da da bir sorun olarak ortaya çıkmışsa da, bu konuda akademik tartışmalar yapılmakta ve Avrupa Konseyi çıkardığı tüzük, sözleşme gibi metinlerle köylerin canlılığını arttırmaya yönelik çözüm üretmeye çalışmaktadır⁴. Ve her hâlükârda mimari çevrelerin tanınmayacak şekilde yozlaştırılması söz konusu değildir, toplumun yaşadığı geleneksel çevreye sahip çıkma bilincinin yüksek olduğu unutulmamalıdır. Avrupa'da uluslararası çabaların yanı sıra ülkeler de kırsal alanda geleneksel yapıları çevrenin ve kültürel peyzajın sürmesi için kendine özgü devlet politikaları üretmektedir. Bu alanda özellikle İngiltere'nin çabaları kayda değerdir⁵. Avrupa'nın kırsal mimarlık bağlamında yaşadığı süreci kısaca, değer verme, belgeleme, koruma için dikkat çekme ve korumak için politika üretme olarak tanımlayabiliriz. Toplumun da

geçmişi ile barışık olması ve koruma politikalarına uyumlu davranması fiziki korumanın başarısını sağlamaktadır.

Türkiye her ne kadar Avrupa Konseyi üyesi olsa da, mimari korumanın her alanında kendine özgü çok sayıda sorunu olan ve hatta çoğu zaman bu sorunlarının pek de bilincinde olmayan bir portre çizmektedir. Bu bağlamda kırsal mimarlık mirası da çözümü zor sorun alanlarından biridir. Yukarıda tanımladığımız şekliyle tarihi köylere değer vererek belgelemekten, ulaşılabilir bilgiye dönüştürmeye ve ardından somut olarak yerinde korumanın sağlanmasına her alanda eksiklik söz konusudur. Bu çerçevede makale kapsamında Türkiye'de köylerde geleneksel mimari çevrelerin korunmasında karşılaşılan temel sorunlar⁶ kısaca ele alınacak ve Bursa - Cumalıkızık, Safranbolu Yörük Köyü gibi mimari kimliğiyle öne çıkan özel örnekler üzerinden bir köyün mimari çevresini korumaktan ne anlaşılması gerektiği tartışılacaktır (Resim 4a, 4b).

Geleneksel Köylerin Korunmasında Karşılaşılan Temel Sorunlar

Toplumsal Sorunlar: Türkiye'de köylerin geleneksel mimari çevrelerinin korunmasında en temel sorun toplumsal beğenin değişmiş olmasıdır. Köylüler içinde yaşadığı geleneksel çevreyi korunması gerekli bir değer olarak görmemektedir. Sultanahmet Camii ya da Ayasofya gibi görkemli anıtlar devlet eliyle ve toplumda karşılığını da bularak koruma altına alınabilir, ancak basit bir köy evinin korunabilmesi/yaşatılabilmesi için öncelikle onu yaratmış ve ona sahip olan toplumun bunu gönülden istemesi gerekmektedir. Kerpiçten, taştan, ahşaptan yapılmış sürekli bakım isteyen, kullanıcısının tabiriyle "tozuyan" evler artık beğenilmemektedir. Bu tür bir evde yaşamak toplumsal statü açısından düşük bir düzey olarak değerlendirilmektedir. Hatta günümüzde çoğu genç insan köyde yaşamak istememekte, sunduğu ekonomik olanaklar daha iyi olmasa dahi kent çeperine taşınmayı yeğlemektedir.

Ekonomik Sorunlar: Bir köyün korunabilmesinin ilk şartı kuşkusuz orada yaşamın devam etmesi, evlere ve mimari çevreye gerekli bakımın yapılabilmesidir. Türkiye'nin 1980 sonrası değişen tarım-hayvancılık politikası nedeniyle köyler üretken kimliğini büyük ölçüde yitirmiştir. Ülkenin batısından doğusuna köylerin birçoğunda yalnız yaşlı nüfus kalmıştır. Doğrusu köyünü olduğu biçimiyle kabul edip değiştirmeden koruyan da bu yaşlı nüfustur. Ancak böyle köylerde de ekonomik yetersizlik ve emek gücünün olmaması nedeniyle bakımsızlık ardından haraplaşma ve yaşlıların ölümünden sonra yıkılma süreci yaşanmaktadır.

Mimari Çevreye İlişkin Sorunlar:

Yukarıda açıklanan sorunlar, kuşkusuz bir mimarın sorumluluğunu aşan üst ölçekteki değerlendirmelerdir. Ancak yapı çevrenin fiziksel olarak korunması söz konusu olduğu zaman mimarlık mesleği/bilimi önem kazanmaktadır. Mimari çevreye ilişkin temel sorunlar mevcut kırsal yapı çevrelerin yeterince hijyenik olmaması ve günümüz yaşam koşullarına uymaması olarak kısaca özetlenebilir. Köylerde temiz su ve atık su sistemlerinin gelişmemiş olması, hayvan bakımı ile konutun yakın ilişkisi aslında 20. yüzyıl başında Osmanlı döneminde bir sorun olarak tanımlanmıştır. Özellikle İttihat ve Terakki Fırkası'nın iktidarı döneminde (1913-18) köylerde mimari çevreyi düzene koymayı hedefleyen yasal düzenlemeler yapılmış, ardından genç Cumhuriyetin de köy sorunuyla ilgili en önem verdiği konulardan biri bu

sorun olmuştur⁷. Günümüzde bu sorunlar kamu bütçeleriyle çözülmeye çalışılmaktadır.

Bugün çoğu köyde insanlar hem traktör vb. geniş araçlara hem de otomobile sahiptirler. Bu araçların köy içinde dolaşabilmesi, park edebilmesi için geniş, doğrusal biçimli yollar ve park alanları gerekmektedir. Ülkenin çoğu yerinde gördüğümüz dar eğrisel hatta çıkmaz sokak dokulu yerleşimlerde bunu sağlamak mümkün olmadığı için, zaman içinde yerleşimlerin ulaşım dokusu değiştirilmektedir. Tarihi dokusu

“TARİHİ KÖYLER, SON YILLARDA KORUMA BİLİMİNİN KONULARINDAN BİRİ OLMAYA BAŞLAMIŞTIR”

olan bir köyde yerleşimin kimliğini zedelemekten kaçınarak çağdaş donatının sağlanması ve köyün kamusal alanlarının rahat kullanılabilir hale getirilmesi, bir mimarın ve şehir plancısının çözmesi beklenen sorunlardır.

Yerleşmeden konut ölçeğine geldiğimizde, toplumsal davranış biçimleri kadar bireysel davranış biçimlerindeki değişimin de köy evinin kurgusunu etkilediği görülür. Kalabalık ailelerin yaşadığı, mekanların mutfak, yatak odası vb. kesin işlevsel ayrımının olmadığı, aile bireylerinin mekan sürekli birlikte kullandığı geleneksel yaşam biçiminin yerini, çekirdek aile, işlevlendirilmiş mekan ve bireye özel mekan isteği olan kullanıcı talebinin

alması, köyde de kentteki gibi tabiri caizse “3 oda bir salon” beklentisi oluşturmuştur. Nitekim geliri uygun ailelerin köyde yeni evlerini kentkilere benzer şekilde yaptığı sıklıkla görülür. Dolayısıyla tarihi niteliği olan geleneksel bir evin kimliğini bozmadan uygun ek ve iç düzenleme ile konforlu hale getirmek bir mimarın çözmesi beklenen bir sorundur.

Ülkenin birçok yerinde gözlenen düz damlı mimari geleneklerin sürdürülebilirliği başlı başına bir sorundur. Sürekli bakım isteyen toprak damlı evler kullanıcısı için büyük sorun oluşturduğundan, çoğu yerde bu tür yapıların üzeri oluklu metal levhalarla kırma çatı biçiminde örtülmekte ve dolayısıyla tarihi evin “küçük” görüntüsü

Balaban Köyü, Malatya (Resim 5)

değişmektedir (Resim 5). Günümüzde evin kullanıcılarının her yağmur/kar sonrası dam küremesi ve bakım yapması beklenemeyeceğine göre, belki de çağdaş yapı malzemelerinden yararlanarak ancak tarihi yapının biçimlenişini bozmadan bu sorunun çözülmesi yine mimarları ilgilendiren teknik bir sorundur.

Bunun yanı sıra geleneksel bir köy içinde yeni ev yapımı gündeme geldiğinde tarihi çevre ve geleneksel konut dokusu ile uyumlu, ancak çağdaş yaşam koşullarını sağlayacak modern bir evin nasıl olması gerektiği de bir mimarın çözmesi gereken sorunlardandır.

Teknik Uygulama Sorunları: Bir köyde kullanıcılar tarihi evlerini onararak korumak ve yaşatmak isteseler de karşılaşılabilecek büyük sorunlar vardır. Geleneksel köy evleri taş, ahşap, kerpiç gibi doğal yapı malzemeleri ile inşa edilmiştir. Bunun için de köyün yakın çevresindeki taş ocakları, ormanlar, killi topraklar kullanılmıştır. Günümüzde ise hem bu malzemeleri bulmak pek kolay değildir hem de geleneksel inşaat işini bilen usta artık yetişmemektedir. Köyün çevresindeki ormanlardan ahşap yapı malzemesinin sağlanmasına Orman ve Su İşleri Bakanlığı izin vermemektedir. Piyasadan satın almak da hem çok pahalıdır hem de farklı bölgelerden, yurtdışından gelen işlenmiş ahşap bir köy evinin mevcut ahşabı ile uyumlu olmamaktadır. Günümüzde taş ocaklarında betonarme inşaatlar için makine ile kırılan taş üretilmektedir. Taş ustalarının elle biçimlendirdiği duvar örmeye uygun taş bulmak pek mümkün değildir, bazı yerlerde restorasyon amacıyla yapı taşı üretilse de maliyeti yüksektir. Kerpiç için toprak bulmak

çok zor olmasa da, kerpiç karıp kalıba dökecek usta bulmak da zorlaşmıştır. Dolayısıyla hem yapı malzemesi üreten hem de inşaat yapan ustalığın, babadan oğula ustadan çırağa eğitiminin artık kesilmiş olması nedeniyle geleneksel bir köy evini geleneksel yöntemlerle onarmak, önermesi kolay ama uygulaması zor bir iştir.

Yasal Sorunlar: Ülkemizde bilimsel koruma süreci ancak tescillenerek “kültür varlığı” olarak tanımlanan yapılar için geçerlidir. Dolayısıyla tescilli olmayan basit bir köy evinin yıkılması ya da keyfi şekilde onarılması, mülk sahibi için yasal bir sorun oluşturmaz. Bu durum basit bir şekilde “o zaman tarihi köy evlerini bir an önce tescilleyerek koruma altına alabiliriz” biçiminde yorumlanabilir, ancak bu da uygulama gerçekliği pek olmayan bir yaklaşım olacaktır. Türkiye'nin koruma mevzuatında tescil “1. derece” ve “2. derece” kültür varlığı olarak tanımlanmaktadır. 1. derece eserleri saray vb. çok görkemli anıt yapılar oluştururken, tüm diğer yapılar kentteki bir konak da köydeki basit ama tarihi bir ev de 2. derece olarak tanımlanmakta ve Koruma Kurullarında aynı süreçleri izlemektedir. Bu demektir ki köy evinin kapsamlı onarımı için de bir mimar tarafından mimari röleve-restorasyon projesinin hazırlanması ve Koruma Kurulu'ndan onay alındıktan sonra restorasyon inşaatının başlaması gerekmektedir.

Mimari korumanın uzmanları tarafından ve yine uzman kurulların denetiminde yapılması gereği tartışılmaz, ancak günümüzde ekonomik gücü olmayan köy insanları için evinin tescil edilmesi demek kendi deyimleriyle “evine çivi çakamaz” anlamına gelmektedir. Bu da köylülerin tescil ve korumaya daha da olumsuz bakmasına neden olmaktadır. Son yıllarda koruma kurullarında uzman personel sayısının artması ile köylerde tescil sayısı da artmaya başlamıştır. Hızla gezilen ve seçilerek tescil edilen evlerin ardından ev sahipleri dava açarak tescil kararını düşürmeye çalışmakta, bu sırada tescil edilmemiş geleneksel yapılar da hızla yıkılmaya çalışılmaktadır. Dolayısıyla koruma konusunda bir katkı sunmayan salt tescilin köylerdeki yararlılığı tartışılır. Tescillendiği için ev sahibinin bakım yapmaya çekindiği ve haraplaşarak yıkılma sürecine giren

yapı sayısı da az değildir. Tescille birlikte dosyaya bir fotoğraf koymanın ötesinde bir belgeleme de yapılmadığından, yine yapılar gerçek anlamda belgelenmeden yok olmuş olmaktadır. Köy evlerinin ve tarihi dokularının korunması için tescil gerekmektedir ama köy koşullarını göz önüne alan, köylerin sorunlarına özelleşmiş yasal düzenlemelerin de yapılarak, uygulanabilir bir koruma modelinin de öncelikle geliştirilmesi gerekmektedir.

Genel Değerlendirme

Günümüzde Türkiye'de kırsal mimarlık mirasının korunması deyince akla ilk gelecek örnek kuşkusuz Bursa'nın Cumalıkızık köyüdür. Tarihi evlerini, sokak dokusunu, taştan yer kaplamalarına varıncaya kadar korumuş olan bu köy UNESCO Dünya Mirası Listesi'ne girerek uluslararası ölçekte kendini kanıtlamış durumdadır. Cumalıkızık 1990'lı yıllarda pitoresk görüntüsü ile dikkat çekmeye başlamış, ODTÜ ve İTÜ gibi kurumlarda çeşitli yüksek lisans çalışmaları üretilmiştir (Yılmaz, 1999). Ardından bir Türk dizisinde mekan olarak kullanılmış ve birden yerli turizmin ilgi odağına dönüşmüştür. Günümüzde özellikle yerli turistlerin hafta sonu tatili için gününbirlik ya da konaklamalı tercih ettiği önemli bir çekim alanı olmuştur. Bu süreçte Kültür ve Turizm Bakanlığı, ÇEKÜL, Bursa Büyükşehir Belediyesi gibi kurum ve kuruluşlar da Cumalıkızık'ı koruma ve yaşatma üzerine birçok proje uygulamaya başlamıştır. Günümüzde Cumalıkızık köylülerinin ana gelir kaynağını turizm oluşturmaktadır. Cumalıkızık örneği bir köyün kendi yerinde açık hava köy müzesine dönüştüğü özel bir örnektir. Süreç baştan devlet tarafından planlanarak geliştirilmemiştir. Biraz duyarlı kimselerin yönlendirmesiyle biraz da bazı tesadüflerden de beslenerek büyüyen ilgi, ancak son yıllarda Dünya Mirası başvurusu sırasında daha planlı bir koruma projesine dönüştürülmüştür. Cumalıkızık örneği kuşkusuz tüm Türkiye kırsal yerleşmeleri için bir model olamaz. Her şeyden önce bütün köylerin yaşayan müzelere dönüşmesi beklenemez, kaldı ki ülkede Cumalıkızık kadar iyi korunmuş ve bir metropol yakınında gününbirlik turizm rotalarına girebilecek köy sayısı da fazla değildir.

Cumalıkızık bir müzeye ve turistik bir ticari alana dönüşmüş bir köy olarak eleştirilebilir ama göz ardı edilmemesi

gereken konu, turizmden gelir elde eden köy halkının köyün korunmasına özen göstermesidir. Yukarıda da belirttiğimiz gibi geçmişte kalan kırsal yaşam biçimini gösteren bir özel örnek olarak bu yerleşimin turizm aracılığıyla topluma sunulması, toplumla bu bilgi birikiminin paylaşılması da önemli bir kazanımdır. Bilindiği gibi son yıllarda geliştirilen koruma alanındaki uluslararası metinlerde ana vurgu, “toplum için kültür varlıklarının değeri” ve “kültür varlıklarının topluma anlaşılır şekilde sunulması” üzerinedir⁸. Dolayısıyla Cumalıkızık gibi bir şekilde mimari kimliğini çok iyi şekilde koruyarak bugüne ulaşmış bir yerleşimin yaşayan bir müzeye dönüşmesi/dönüştürülmesi de bir koruma yöntemidir.

Bu tür çok özel ve az sayıdaki potansiyel turizm odağı örneğini⁹ bir kenara koyduğumuzda, geriye ya kullanılmadığı için haraplaşarak yıkılmaya yüz tutmuş yerleşimler ya da beton yapılaşmanın girdiği köyler kalmaktadır. Ev sahiplerinin eski evini kullansa da mutlu olmadığı, yaptığı birçok müdahale ile evini tanınmaz hale getirdiği örnekler. Dolayısıyla bugün mimarlar için kırsal alanda iki temel konu başlığı olduğu söylenebilir. Bunlardan ilki mevcut tarihi doku ve evlerin korunmasında söz sahibi olmak, diğeri de tarihi kimliği olan bir köyün çağdaş yaşam koşullarına uygun varlığını sürdürebilmesi için köyün kimliği ile uyumlu çağdaş tasarımların yol haritasını oluşturmak.

Son yıllarda Çevre ve Şehircilik Bakanlığı “Köy Evleri Projesi” ile farklı coğrafi bölgelere göre tasarlanmış tip ev projeleri geliştirmektedir. Tip projenin doğruluğu tartışılır ama görünen o ki artık devlet de köylerin kimliksiz mimari görünümünden rahatsız olmaya başlamıştır. Aslında Türk mimarları 1930’lu yıllardan başlayarak çağdaş köy evi tasarımları geliştirmeye başlamıştır¹⁰. 1960’lı-70’li yıllarda İTÜ Mimarlık Fakültesi’nde çağdaş köy evi tasarımı da temel proje konularından biri idi. Ancak birçok konuda olduğu gibi bu alanda da akademik çalışmalar toplumla buluşmamıştır. Toplum kendi doğal dinamikleriyle yoluna devam etmiştir. En nihayetinde Cumalıkızık’ın popülerliğini esas başlatan da TV dizilerine sahne olmuş olmasıdır.

Dolayısıyla kırsal mimarlık mirasının ve genel olarak “Türkiye’nin

köy peyzajları”nın yaşatılarak korunması bağlamında mimarların da, akademisyenlerin de, devletin ilgili kurumlarının da daha çok yolu vardır. Ancak şu aşamada mimar ve akademisyenlere düşen ve hızla gerçekleştirilebilir en önemli ödev, kırsal mirasımız bütünüyle yok olup gitmeden onu ayrıntılı belgeleyerek yayımlamak ve hiç değilse kağıt üstünde bu zengin kültür mirasını toplumla paylaşmak, dikkat çekmektir.

Bu bağlamda son yıllarda yerel yönetimlerin kent ve kasaba merkezlerinde kalmış olan tarihi doku parçalarına ilgi duymaya başlayıp, turistik değeri olsun olmasın hızla restorasyon-sağlıklılaştırma projelerine girişmiş olması toplumda bu konuda bir duyarlılığın gelişmekte olduğunun işaretidir¹¹. Umarız ki tarihi kimliğini koruyan köylerimiz de yakında toplumun ve onun temsilcisi yerel/merkezi yönetimin ilgi alanına girer ve mimarların/araştırmacıların katkılarıyla hak ettiği özenli korumaya kavuşur. □

Zeynep Eres, Doç. Dr., İTÜ Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü

DİPNOTLAR

- 1 Türkiye’de 1970’lerden itibaren geleneksel köy mimarisi ile ilgili ayrıntılı akademik çalışmalar başlamış olmakla birlikte bunların sayısı çok sınırlıdır. Köy araştırmaları ile genel bir değerlendirme için bkz.: (Eres ve Akın 2010 a).
- 2 Avrupa açık hava köy müzelerinin tarihi ile ilgili genel bilgi için bkz.: (Eres, 2010 a) ve (Zippelius, 1974).
- 3 13. yüzyıl tarihi bizler için şaşırtıcı olmakla birlikte örneğin İngiltere’de bu dönemden günümüze ulaşmış ahşap kırsal yapılar mevcuttur. İngiltere’de 1971 yılından beri yayınlanan Vernacular Architecture dergisini taramak bu konuda ufuk açıcı olacaktır.
- 4 Dünyada kırsal koruma yaklaşımının gelişimi ile ilgili genel değerlendirme için bkz.: (Eres, 2013).
- 5 İngiltere’de korumadan sorumlu resmi kurum olan English Heritage bünyesinde kırsal alan korumaya yönelik uzmanlaşmış bir birim vardır. Bu kurumun danışmanlığında köylülerin geleneksel çevrelerini koruyarak yaşamasını özendirilen yasal düzenlemeler yapılmaktadır. Bu konuda kurumun dergisi olan Conservation Bulletin de çok sayıda makale yayımlanmıştır. Özellikle bkz.: Conservation Bulletin, yıl 2007, sayı 54.
- 6 Yazarın konuyla ilgili yayınların (Tütengil, 1975) yanı sıra 1997’den beri Türkiye’nin çeşitli bölgelerinde yaptığı kırsal mimarlık araştırmaları sırasındaki gözlemleri üzerinden bu değerlendirme yazısı hazırlanmıştır. Örneğin bkz.: (Akın G. vd. 2002), (Akın G. vd. 2003), (Akın N. vd. 2002), (Akın N. vd. 2003), (Mazlum vd. 2005), (Eres, 2006), (Eres, 2010 b), (Eres, 2014 a), (Eyüpgiller vd. 2012).
- 7 Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.: (Eres, 2008), (Eres ve Akın, 2010 b), (Eres, 2014 b), (Eres, 2014 c).
- 8 Bu konuda özellikle 2005 yılında Avrupa Konseyi’nin çıkardığı “Kültür Mirasının Toplum İçin Değeri” ve 2008 yılında ICOMOS’un hazırladığı “Kültür Mirasının Yorumu ve Sunumu Tüzüğü” önemlidir.
- 9 Bu bağlamda aklı ilk gelen örnekler: Dünya Mirası Listesinde yer alan Safranbolu kentinin yakınındaki Yörük Köyü, İzmir’in Şirince Köyü, Karadeniz yaylalarındaki bazı yerleşimler, Antalya Elmalı çevresinde turistik rotalara giren kırsal yerleşimler vb.
- 10 Türk mimarların köy projeleriyle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz.: (Eres, 2008:140-147)
- 11 Bu konuda ayrıntılı değerlendirme için bkz.: (Eres, 2015).

KAYNAKLAR

- Akın, G. - N. Akın - Z. Eres - B. İvedî (2002), “Şanlıurfa, Birecik-Suruç Kırsal Mimarlık Envanter Raporu”, (yay.) N. Başgelen, Birecik-Suruç Türkiye Kültür Envanteri Pilot Bölge Çalışmaları 1/1:119-192. Türkiye Bilimler Akademisi-TÜBA/TÜKSEK, İstanbul.
- Akın, G. - N. Akın - Z. Eres - B. İvedî (2003), “Birecik-Suruç (Şanlıurfa) Kırsal Mimarlık Envanter Raporu”, (yay.) N. Başgelen, Birecik-Suruç Türkiye Kültür Envanteri Pilot Bölge Çalışmaları 2/1: 12-35. Türkiye Bilimler Akademisi-TÜBA/TÜKSEK, İstanbul.
- Akın, N. - Z. Eres - B. İvedî (2002), “Urfa İli, Birecik ve Halfeti İlçeleri Çevresindeki Geleneksel Kırsal Yerleşmeler 2000 Yılı Çalışmaları”, 19. Araştırma Sonuçları Toplantısı (28 Mayıs - 1 Haziran 2001) 1. Cilt: 63-78, Ankara.
- Akın, N. - Z. Eres - B. İvedî (2003), “Şanlıurfa İli Birecik ve Halfeti İlçeleri Çevresindeki Geleneksel Kırsal Yerleşmeler 2001 Yılı Çalışmaları”, 20. Araştırma Sonuçları Toplantısı (27-31 Mayıs 2002) 1. Cilt: 41-52. Ankara.
- Eres, Z. (2006), “Kırklareli Bölgesi’nin Kırsal Mimari Geleneği”, Yıldız Dağları ve Yakın Çevresi Tarihi Araştırmalar Sempozyumu - Historical Researchment at Strandza Mountains & in their Vicinity: 147-160. 22-25 Mayıs 2006, Kırklareli.
- Eres, Z. (2008), Türkiye’de Planlı Kırsal Yerleşmelerin Tarihsel Gelişimi ve Erken Cumhuriyet Dönemi Planlı Kırsal Mimarisinin Korunması Sorunu. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Eres, Z. (2010 a) “Tarihöncesi Kazı Alanlarında Koruma ve Sergileme Kavramının Gelişimine Kısa Bir Bakış”, TÜBA-KED 8: 119-130.
- Eres, Z. (2010 b) “Urfa Çevresindeki Kerpiç Kubbeli Yapıların Arkeolojik Açısından Değerlendirilmesi - Evaluating the Mud-Brick Domed Structures in Urfa Region: From an Archaeological Perspective”, TÜBA-AR 13: 123-142.
- Eres, Z. - N. Akın (2010 a), “Türkiye Kırsal Mimarlık Mirasının Belgenmesi: Tarihsel Süreç, Yeni Yaklaşımlar”, (yay.) M. Uçar, Y.S. Yılmaz, Koruma Sempozyumu Taşınmaz Kültür Varlıklarını Tespit ve Belgeleme Yöntemleri: 39-48. Mersin Üniversitesi Yay no:23, MEÜRESKOR Yay. no:1, Mersin.
- Eres, Z.- N. Akın (2010 b), “Osmanlı İmparatorluğu döneminde kurulan planlı kırsal yerleşmeler”, itüdergisi/a 9/1: 79-90.
- Eres, Z. (2013), “Türkiye’de Geleneksel Kırsal Mimarinin Korunması: Tarihsel Süreç, Yasal Boyut”, (yay.) K.K. Eyüpgiller ve Z. Eres, Prof.Dr. Nur Akın’a Armağan - Mimari ve Kentsel Koruma: 457-469. YEM Yayınları.
- Eres, Z. (2014 a), “Trakya’da Özgün Bir Ahşap Mimari Gelenek: İğmeli Yapılar”, (yay.) E. Kudde, D. Sürücü, Ahşap Yapılarda Koruma ve Onarım Sempozyumu 2: 115-135. İBB-KUDEB, İstanbul.
- Eres, Z. (2014 b), “Erken Cumhuriyet Dönemi’nde Çağdaş Kırsal Kimliğin Örnekleme: Planlı Göçmen Köyleri”, Mimarlık 375: 58-63.
- Eres, Z. (2014 c), “Türkiye’de Çağdaş Köy Kurma Çabasının İlk Örneği: Mübadil Köyleri”, (yay.) M. Pekin, Mübadil Kentler: Mekan ve İnsan: 270-286. Lozan Mübadilleri Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Eres, Z. (2015), “Kentsel Kimlik, Politik Söylem ve Kültür Mirası”, (yay.) M. Cengizkan, Yerel Yönetimler Kentleşme ve Demokrasi: 157-169. TMMOB Mimarlar Odası, Ankara.
- Eyüpgiller, K. K. - Z. Eres - O. Kasapgil (2012), “Geleneksel Arapgir Evleri’nde Malzeme Kullanımı ve Koruma Sorunları”, (yay.) F. Yurttaş Eker, 6. Ulusal Yapı Malzemesi Kongresi ve Sergisi Kongre Bildirileri: 137-149. TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi, İstanbul.
- Mazlum, D. - Z. Eres - T. Barlık - Ş. Türk (2005), “Orhangazi (Bursa) Karsak Köyü Kırsal Mimarlık Envanteri”, TÜBA-KED 2004/3: 229-258.
- Tütengil, C.O. (1975), 100 Soruda Kırsal Türkiye’nin Yapısı ve Sorunları, Gerçek Yay., İstanbul.
- Yılmaz, H. S. (1999), Bursa Cumalıkızık Köyü’nün Tarihi Değerlerinin Korunması Üzerine Bir İnceleme. İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü yayınlanmamış yüksek lisans tezi.
- Zippelius, A. (1974), Handbuch der Europäischen Freilichtmuseen. Rheinlandverlag.

Muğla - Yerkesik Kırsalı Örneğinde Kırsal Mimarinin Geleceğinin Tartışılması

MAKALEDE YERKESİK KIRSALINDAKİ KONUTLAR KAPSAMLI OLARAK İNCELENMEKTE, İZLENEN DEĞİŞİMLER ÜZERİNDEN KIRSAL ALANLARIN KORUNMASI İLE İLGİLİ GÜNCEL SORUNLAR KONU EDİLMEKTEDİR

Öncü Başoğlan Avşar

ÜSTTE Muğla- Yerkesik kırsalının coğrafi konumu (Resim 1)

Yerkesik merkez yerleşimi, sokak dokusu (Avşar, 2013). (Resim 2)

SAĞ ALTTA Yerkesik Kırsalı konut tipolojisi (Avşar, 2015). (Resim 3)

"Temel tip" konut, Kiran Köyü (Avşar, 2013). (Resim 4)

Giriş
Genel olarak kent dışı alanlardaki kır yapılarını anlatmak için kullanılan "kırsal mimarlık" terimi, belirli bir tasarım yöntemine bağlı kalmadan, yerli halkın kendi gereksinimleri doğrultusunda, yerel malzeme kullanarak iklime, topografyaya ve doğaya uyumlu olarak ürettiği yapılar olarak tanımlanabilir. Kırsal mimarlığın çalışma alanı içerisinde konutlar başlıca ve özel bir yere sahip olsa da samanlık, ahır, depo, bahçe, değirmen vb. yapılar da bu alana girmektedir. Gündelik hayatın içinden gelen ustalar herhangi bir üslup kaygısı gütmeyen, nesilden nesile aktarılan bilgi ve deneyim ile kır yapılarını inşa ederler (Aran, 2000, 14). Bu yapılarda işlev, estetik kaygıdan önce gelir ve belki de bu yüzden incelikten uzak görünüp göz ardı edilirler. Oysa gösterişsiz, yalın ve çevreye uyumlu karakterleriyle kır yapıları, günümüz mimarlığının birçok arayışına ışık tutar niteliktedir.

Kadim bir bilgi ve becerinin ürünü olan kır yapılarından oluşan kırsal yerleşmeler/köyler, bugün kentlerde kaybetmek üzere olduğumuz insan-doğa uyumunu sergileyen yerleşimlerdir. İçinde buldukları topografik yapı, tarihi, kültürel ve fiziksel çevre koşullarına göre biçimlenen köyler, kentlerin gittikçe tekdüzeleşen karakterleriyle karşılaştırıldığında, yüksek kalitedeki peyzaj ve mimari değerleri ile dikkat çekmektedir. İnsanlar gerek dinlenmek, gezmek, görmek gerekse de ikinci konut elde etmek amacıyla kırsalı tercih etmektedir. Fakat aynı

zamanda değişen üretim biçimleri, yeni tüketim kalıpları ve yaşam tercihleri, tarıma olan ilginin azalması, yerel üretimin desteklenmemesi vb. gibi etkenlerden dolayı kırsal yerleşmelerdeki doğa-insan dengesi bozulmakta, bu alanlar ya terk edilmekte ya da yeni yapılaşmalarla birlikte mimari karakteri bozulmaktadır. Bir başka deyişle, köyler sundukları kültürel miras ve doğal yaşam ile yeni yerleşim alanları olarak dikkat çekerken, modern yaşam ve gereksinimlerinin de değişim baskısı altında girmektedirler. 2014 yılında yürürlüğe giren 6360 sayılı Büyükşehir Yasası'nın bazı köylerde bu baskıları hızlandırdığı iddia edilebilir. Fiziki olarak kırsal nitelik taşıyan köylerin yönetsel olarak mahalle statüsüne geçerek kentin bir parçası haline gelmesi buralardaki mevcut dokunun nasıl korunacağı ve yeni planlamaların nasıl yapılacağı ile ilgili sorunları gündeme getirmiştir.

Bu çalışmanın konusu, aynı yasa kapsamında Muğla merkez Mentеше İlçesinin mahalleleri haline gelen Yerkesik ve köylerini kapsamaktadır (Resim 1). Çalışmanın amacı, Yerkesik kırsalının geleneksel mimari karakterini analiz ederek bu alanda yapılacak planlama çalışmalarına katkı koymak ve edilen sonuçlar ışığında Türkiye'de kırsal mimarlığın geleceğini tartışmaktır.

Yerkesik Kırsalı

Muğla il merkezinin güney batısında, Gökova Körfezi'nin kuzeyinde uzanan Kiran-Marçal dağları üzerinde ve aralardaki ovalarda kurulan Yerkesik beldesi ve köyleri antik çağda Karya-Klandos şehrinin bir parçası olarak görülmektedir. Bölgedeki ilk yerleşimlerin Oğuz Boylarından olduğu, özellikle Kütahya'dan gelen göçmenlerin

işlenmemiş topraklar üzerinde zaviyeler kurarak ilk köyleri oluşturdukları ileri sürülmektedir (Türkeş, 1971, 27-80). Kıran-Marçal sıradağları arasındaki ovaya hakim tepede kurulan Yerkesik'in kuruluşu 13. yüzyılın başlarına tarihlenmektedir. Coğrafi konumunun da avantajını kullanarak çevre köyler arasında lider konuma gelen Yerkesik, bu durumunu Osmanlı dönemi boyunca koruyarak idari bölümlenmede kazalığa ve kadılığa yükselmiştir. Cumhuriyet döneminde bucak merkezi olan Yerkesik'e bağlı 15 köyün kuruluş tarihleri günümüzden 300-400 yıl öncesine gitmektedir ve Türkeş'e göre bu köylerin kuruluşu genellikle bir yörüngün ya da bölgenin beylerinden birinin mekân tutmasıyla ilişkilidir. (Türkeş, 1972, 200-206). Yerkesik merkez yerleşimi 1914 yılında bucak olarak teşkilatlandırılıp ilk belediye kurulmuş, 1927 yılında nüfusu yetmediği için lağvedilmiş, 1944 yılında ise belediye tekrar kurulmuş ve yerleşimin belediye statüsü 2014 yılında Muğla'nın büyükşehir olmasına kadar devam etmiştir. Günümüzde Yerkesik merkez yerleşimi ve çevresindeki irili ufaklı 15 köy idari olarak Muğla merkez Menteşe İlçesinin mahalleleri konumundadır.

Geçmişte olduğu gibi günümüzde de Yerkesik çevresindeki köylerin alt merkezi niteliğindedir. Yerli halk küçük ölçekli alışveriş, sağlık, eğitim vb. hizmetler için Muğla'dan önce Yerkesik'i tercih eder. Bu bağlamda Yerkesik merkez yerleşiminde, köylerinden farklı olarak, ticari, sosyal, kültürel faaliyetler gelişmiştir. Eski canlılığını yitirse de halkın gündelik ihtiyaçlarını karşılayabildiği ve bazı yerel zanaatların yaşatıldığı çarşısı, cami ve kahvehanelerin çevrelediği meydanı ve düzenli kurulan halk pazarları ile Yerkesik mekânsal olarak bir köy yerleşiminden çok kentsel bir karakter taşır (Resim 2). Yerkesik'in çevresindeki köylerden 3'ü ova köyü 12'si dağ köyü niteliğindedir. Dağ köyleri ulaşım kısıtlılığı ve ekilebilir arazi azlığı yüzünden ova köylerine göre daha küçük ve az gelişmiş durumdadır. Ova köyleri ise, hem sahip olduğu geniş tarım arazileri hem de Muğla merkeze olan yakınlığı yüzünden daha çok gelişmiştir ve günümüzde de yeni yapılaşma ve hızlı büyüme tehdidi altındadır.

Tütüncülük yakın geçmişe kadar Yerkesik yöresindeki en yaygın ve yapılı çevreyi belirleyen ekonomik faaliyetlerdir. 1990'lı yıllarda tütün üretimine gelen kota ile birlikte halk tütün ekiminden uzaklaşmış, özellikle ova köylerinde hayvancılık ve bahçe tarımı yaygınlaşmıştır. Dağ köylerinde ise, arıcılık ve zeytincilik halen devam etmekte olan ekonomik faaliyetlerdir. Ayrıca köylere olan ulaşım imkânlarının gelişmesiyle özellikle genç nüfusun Muğla kent merkezinde veya yakın ilçelerde çalışmaya başladığı, bir kısmı göç ederken önemli bir kısmının da köylerinde yaşamaya devam ettiği dikkat çekmektedir. Muğla kent merkezinde çalışıp kırsalda yaşamak isteyen belirli bir nüfusun da Yerkesik yöresini tercih ettiği izlenmektedir.

1970-2012 yılları arasında yapılan nüfus sayımları incelendiğinde Yerkesik merkez yerleşiminin nüfusunun 3200'den 2290'a gerilediği, dağ köylerinin nüfusunun 250-600 arasında olduğu ve bu sayıda dikkate değer bir değişimin olmadığı, ova köylerinde ise nüfusun arttığı, Yenice köyünün 1242, Doğan köyünün 706 ve Gülağzı köyünün 901 kişiye ulaştığı tespit edilmektedir (<http://www.yerelnet.org.tr>, 2015). Çalışma kapsamında Yerkesik merkez yerleşimi ile ova köylerinden Doğan köyü, dağ köylerinden Kıran köyü incelenmiştir. Kıran köyü geçmişte dağ köylerinin merkezi olması, halen canlılığını ve doku bütünlüğünü koruması dolayısıyla, ova köylerinden Doğan köyü de hem geleneksel doku bütünlüğünü koruması hem de yeni yapılaşma taleplerinin yoğun olduğu köy olması sebebiyle tercih edilmiştir.

Yerkesik ve Köylerinde Kırsal Mimari

Kırsal mimarinin en önemli özelliği basit ve işlevsel olmasıdır. Zorlu doğa koşullarıyla mücadele etmek ve bu koşullar altında üretim yapmak zorunda olan yerli halkın başlıca gereksinimi barınmaktır. Dolayısıyla ev ya da konut kırsal mimarinin karakterini belirleyen en önemli yapı tipi olarak karşımıza çıkar. Kırsal konut sadece bir barınak değil, sığınak, depo ve en önemlisi bir üretim birimidir. Kırsal insanı içinde yaşadığı doğal çevrenin bir gerekliliği olarak sürekli üretim içindedir. Evi ve çevresi de onun üretim alanı olarak gelişmektedir. Bu bağlamda kırsal konutu anlamak kırsal yerleşimlerin mimari karakterinin oluşumundaki kalıpları çözümlenmekte önemli bir adım olacaktır. Çalışma kapsamında incelenen konutlar taş ve ahşap malzeme kullanılarak inşa edilen geleneksel kır konutlarıdır.

Konut Tipleri: Anadolu geleneksel konut mimarisinin çözümlenmesinde birkaç farklı yaklaşım bulunmaktadır. Sedat H. Eldem'in "sofa"nın konum ve şeklini esas alan yaklaşımı halen en geçerli yöntem olarak kabul görse de, Murat Erdim'in konutu "işlevsel birim mekânlara" bölen çözümlenme yaklaşımı veya Kemal Aran'ın kır konutlarını yerel ustaların zihninde kodlanmış olan "tasarım kalıpları" çerçevesinde ele alması geleneksel konut olgusunun zengin doğasını ortaya koymaktadır. Bu çalışmada basitten karmaşığa doğru bir sınıflandırma yapılmış, "oda" ve "sofa" oluşturulan tiplerde esas alınırken, konutu biçimlendiren tasarım değişkenleri de, yeni yapılara ışık tutması açısından, analiz edilmeye çalışılmıştır.

Yerkesik kırsalında “tek odalı ön sofalı” konut, temel tip olarak karşımıza çıkar (Resim 3,4). Kıran köyünde İsmail Durna'nın evi olarak örneklenen temel tip, dağ köylerinde hayvancılık ve tarım ile uğraşan yerli halkın temel ihtiyaçlarına karşılık gelen en yalın konut tipidir. 4,75mtx5,00mt iç ölçülerindeki tek göz odada tahıl ve zeytinyağı depolama alanlarına geniş yer ayrılmıştır. Ahşap bölme ile ayrılmış ve çalışmada kiler olarak adlandırılan alan zeytinyağı depolama alanı, bu bölüme bitişik dolap grubu da tahıl ambarı olarak kullanılmaktadır. 110 cm yüksekliğindeki tahıl ambarının üzeri döşeklidir. Odanın ocak ve giriş kapısı arasında kalan bölümü ahşap döşemeli yaşam alanıdır. Kapı arkası çanaklık olarak kullanılmaktadır. Odanın açıldığı

SOLDA “Tip 1” konut, Yerkesik merkez yerleşimi (Avşar, 2013). (Resim 5)

“Tip 2” konut, Doğan Köyü (Avşar, 2013). (Resim 6)

SOL ALTTA “Tip 3” konut, Yeniköy (Avşar, 2013). (Resim 7)

“Tip 3” konut, Yerkesik merkez yerleşimi (Avşar, 2013). (Resim 8)

SAĞ ÜSTTE Yerkesik kırsalında konut çevresinin biçimlenişi (Avşar, 2015). (Resim 9)

Ova köylerinden Gülağzı-Doğan Köy yerleşimlerine genel bakış (Avşar, 2015). (Resim 10)

SAĞ ALTTA Doğan Köyü'nden bir sokak (Avşar, 2013). (Resim 11)

Yerkesik merkez yerleşiminden bir sokak (Avşar, 2013). (Resim 12)

sofa, evönü, kır insanının vaktinin büyük bölümünü geçirdiği, yemek pişirilen, kışık erzağın hazırlandığı, kimi zaman tütün dizme gibi tarımsal destek faaliyetlerinin de gerçekleştiği yarı açık yaşama ve üretim alanıdır. Zemini, kapı önü açık bırakılarak, ahşap kaplanmış. Yapıyı sarmalayan moloz örgülü, kalın taş duvar hem güçlü bir mahremiyet sağlamakta hem de zorlu iklim koşullarına karşı etkin bir yalıtım sağlamaktadır. Bu yalıtıma düz toprak dam çatı da destek olmaktadır.

Tek bir oda ve uzantısındaki sofadan oluşan temel tip, kısıtlı maddi koşullar altındaki kırsal aile yaşamı için oluşturulan en ilkel mimari modeldir. Önerilen diğer konut tiplerinin temel tipin aile büyüklüğü, arazi eğimi ve ekonomik yeterlilikler dikkate alınarak

yatayda ve dikeyde geliştirilmesi ve/veya tekrar edilmesiyle oluştuğu iddia edilebilir. Resim 3'de sınıflandırıldığı şekliyle Tip1, temel tipin iki katlı örneklerinden oluşmaktadır. Tip1' de zemin kat depo, odunluk veya samanlık olarak kullanılmaktadır. Bu durumda ailenin yaşam alanı ikinci kata taşınmıştır. Üst kata çıkan merdivenin karşısındaki kısa duvarında bir ocak yer alır ve ocağın yakınında sofadan dışarıya doğru çıkıntı yapan ve bulaşıklık olarak kullanılan “kerevet” bölümü bulunur (Resim 5). İki odalı dış sofalı konutlar Tip2 olarak sınıflandırılmıştır. Tip2 köylerde en sık rastlanan konut tipi olup, temel tipin yatayda ve dikeyde tekrarı olarak de ele alınabilir. İki katlı örneklerde ise zemin kat yine ahır, depo ve samanlık olarak kullanılmaktadır. Sofa ve oda kullanımı Tip1'deki kullanımla özdeşdir (Resim 6).

Her iki tipin biçimlenmesinde iki temel tasarım ilkesi göze çarpmaktadır; 1- yapıyı kuzey ve ara yönlerinde “U” şeklinde sarmalayan moloz örgü kalın taş duvar, 2- Çardak altı ve bahçe ile bütünleşmiş sofa ve sofa altı kullanımı (Resim 3). “U” biçimindeki taş duvar konutu dış dünyadan koruyup mahremiyet kazandırırken, kuzey yönünden esen rüzgâr, soğuk ve sıcak gibi sert iklim koşullarına karşı da korumaktadır. Bu duvarda ocak yanında bulunan küçük pencere açıklıkları dışında açıklık bulunmaz. Yapının sofa yönünde şeffaflaşarak hem ışık ve güneşten faydalandığı hem de sofa ve “çardakaltı” ile bütünleştiği izlenmektedir. Sofa yönündeki duvar genellikle ahşap çatıklı dolgu duvardır.

“SOFA VE İLİŞKİLİ ÇARDAKALTI KULLANIMI VE TASARIMI EN AZ KONUTUN İÇ MEKANI KADAR ÖNEMLİDİR”

Kır insanının vaktinin çoğu dış mekanda geçtiği için sofa ve ilişkili çardakaltı kullanımı ve bu alanın tasarımı en az konutun iç mekânı kadar önemlidir. Konutun ailenin mahrem alanı olan odadan, sofa, çardakaltı, bahçe ve sokağa doğru kademeli olarak hem yapı malzemesi hem de kullanım biçimi olarak şeffaflaşması köylerde izlenen en önemli mimari karakterdir.

İki odalı ve orta sofalı konutlar ise Tip3 olarak sınıflandırılmıştır (Resim 7, 8). Tip3 köylerde değil, Yerkesik merkez yerleşiminde tespit edilmiştir. Bu tipte açık sofa kullanımı izlenmemektedir. Sekizgen planlı sofa hem dolaşım hem de geniş ailenin yaşam alanıdır; fakat dikdörtgen planlı örneklerde sofa küçüldükçe yaşam alanı niteliği de kaybolmakta, daha çok dolaşım alanı işlevi taşımaktadır. Bu tipler kırsal yaşamdan kentsel yaşama geçişte birçok geleneksel konut dokusunda izlenen konut tipleri ile özdeşdir.

Konut Çevresinin Biçimlenişi: Tarım ve hayvancılıkla uğraşan kır insanının “evi” sadece odaları değil, evinin çevresinde kırsal uğraşların sürdürülebileceği açık ve kapalı tüm alanları kapsamaktadır. Dolayısıyla kırsal konutun kendisi kadar, çevresinin biçimlenişi de kırsal yerleşim dokusunu etkileyen önemli bir faktördür. Yerkesik kırsalında konut çevresi, ev, çardakaltı, ahır, depo/samanlık, wc(hela) ve bahçe olmak üzere toplam 6 adet birimden oluşmaktadır (Resim 9). Bu birimlerin arsa içindeki konumunu belirleyen birinci etmen, evin güneşe yönelimi ve arazinin eğimidir. Ev güneye yönelir ve arazinin eğimine paralel yerleştirilir. İkinci etmen ise, yapıların arsa sınırlarına çekilerek etkin olarak tarım yapılacak bir bahçe alanı elde edilmesidir.

Arsaya genellikle sokaktan ya da yol tarafından girilir. İlk giriş yapılan alan “çardakaltı” olarak adlandırılan alandır ve ev ile sokak/yol ve bahçe arasındaki geçiş mekânıdır. Çok işlevli bir alan olan “çardakaltı” hem tütün dizme, sebze yıkama/kasalama vb. gibi tarımsal destek faaliyetlerinin yapıldığı hem kışlık erzağın hazırlandığı hem de hane halkının toplandığı ve misafirin ağırlandığı mekândır. Üzerine sarkan üzün salkımları, çevresini tanımlayan mevsimlik çiçekler ve oturma sekileri

ile çardak altı Yerkesik kırsal konutunun en çekici mekânlarından biridir. “Çardakaltı” ile ilişkili olarak bahçenin sulanması ve evin su ihtiyacı için açık bir su deposu ve bazen keson bir kuyu bulunur.

Ahır, samanlık/depo gibi servis birimleri de arsa sınırına bitişik inşa edilir; bazı örneklerde evin uzantısı şeklinde, bazı örneklerde ise evden kopuk bahçe ile ilişkili olarak izlenmiştir. Bahçe, yerleşim dokusunun yoğun olduğu yerlerde hane halkının gündelik ihtiyaçlarını karşıladığı bir sebze-meyve bahçesi büyüklüğündedir; fakat dokunun seyrekleştiği alanlarda büyüyerek tütün ya da zeytin tarlasına da dönüşebilmektedir. Küçük de olsa evlerin bahçelerinde genellikle bir veya birkaç meyve ağacı bulunur.

Yerleşme Özellikleri: Yerkesik kırsalının mimarisini yoğun yeşil doku içerisindeki başlıca tek ve iki katlı, moloz taş örgülü, kırma çatılı, kiremit örtülü, beyaz badanalı konutlar ve eklentileri belirlemektedir (Resim 10).

Doku yoğunluğu ve ilişkili olarak konut çevresinin biçimlenişi sokak dokusunu belirlemektedir. Buna göre sokakları tanımlayan öğeler yapıların taş beden duvarları, sokağa çıkıntı yapan bacalar ve yol-arsa sınırını tanımlayan mimari öğelerdir. Bu öğeler, yerleşim dokusunun sıklaştığı, bahçelerin küçüldüğü yerlerde insan boyunu aşan taş duvarlar olurken, dokunun seyreklediği alanlarda alçak taş duvarlar ya da çit karakterine bürünmüş bölücü elemanlar olarak karşımıza çıkmaktadır (Resim 11, 12).

Ova köyü olan Doğan köyünde tarım arazileri ile geleneksel konut dokusu birbirinden kopuktur. Geçmişte tütüncülük günümüzde bahçe yapılan geniş tarım arazileri köyün güneyinde “çayır” olarak adlandırılan mevkidedir. Yerli halkın günlük yaşantısı evi ile “çayır” arasında geçer. Sulak bir alan olan “çayır” sahip olduğu bitki örtüsü ve doğal dokusu ile Doğan köyünün ilgi çeken peyzaj değerlerindedir. Tarıma olan ilginin azalmasıyla köylü bu

alandaki tarlalarını satışa çıkarmakta ve günümüzde seyrek de olsa ikinci konut yapılaşması izlenmektedir. Yerkesik merkez yerleşiminde de Doğan köyünde olduğu gibi konut alanı ve tarım arazileri birbirinden kopuktur. Geleneksel konut dokusu Yerkesik ovasında yer alan geniş tarım arazilerine hâkim bir tepede kurulmuştur. Dağ köyü olan Kıran köyünde ise tarım alanları ile konut dokusu iç içe geçmiş vaziyettedir.

“TOPLU KONUT YAPILAŞMALARI KIRSALIN İNSAN-DOĞA DENGESİNİ BOZAR NİTELİKTEDİR”

Yerkesik Kırsal Mimarisinde İzlenen Değişimler

Yerkesik kırsalının mimarisi yöre halkının toprağa dayalı yaşantısının bir ürünüdür. Özellikle tütüncülük ve hayvancılık 1990'lı yıllara kadar halkın başlıca geçim kaynağıdır ve yapılı çevreyi belirleyen etmendir. Devletin tütün alımına kota getirmesiyle yöredeki tütüncülük faaliyetleri yok denecek kadar azalmıştır. Günümüzde ova köylerinde sebze yetiştiriciliği, dağ köylerinde ise zeytincilik ve arıcılık yaygındır. Tarımsal faaliyetlerde artık makinalardan faydalanıldığı için birçok kişi hayvancılığı terk etmiştir. Tarım ve hayvancılıktaki değişimler ve modern yaşamın getirdiği yenilikler Yerkesik kırsalını da kaçınılmaz olarak etkilemiştir.

Yapı ölçeğinde yaşanan değişimler birçok geleneksel dokuda yaşanan değişimler ile özdeşdir. Tip1 ve Tip2 olarak sınıflandırılan konutlardaki açık sofa mekânı kapatılarak iç mekân kullanımında dâhil edilmiş, sofadaki ocağın bulunduğu yöne mutfak ilavesi yapılmıştır. Odalar ise, çağdaş gereksinimler doğrultusunda yeniden işlevlendirilmiştir. Bahçedeki hela kullanımı yer yer devam ederken, genellikle yapı kütlesine banyo mekânı ilavesi yapılmıştır. Tarım ve hayvancılıktan uzaklaşan aileler ahır ve samanlık kullanımını kaldırmışlar; bu alanları ya boş bırakmışlar ya da konut kullanımına dâhil etmişlerdir. Yapıyı kuzey yönünde sarmalayan kalın, beyaz badanalı taş duvarlar genellikle hâkim rüzgâr yönünde sıvanmış, dolayısıyla sokaklara özgün mimari karakter kazandıran taş dokusu zarar görmüştür.

Özellikle sokak yönünde sağır olan zemin kat cephelerinde yeni pencere açılmış, mevcut pencere boyutları genişletilmiş ve kapı-pencerelerde kullanılan özgün ahşap malzeme doku ile uyumsuz çağdaş malzemeler ile değiştirilmiştir (Resim 13).

Bu değişimlerin geleneksel konut dokusunun özgünlüğüne olan etkisi Kıran Köyü özelinde 2012 yılında

çalışılmıştır. Bu çalışmaya göre, mevcut konutların %11'nin tamamen özgün olduğu, %32'sinin kısmi olarak değişmiş, ama özgün karakterini yitirmemiş olduğu, %28'nin büyük oranda değişmiş, fakat özgün öğeler taşıdığı, %24'ünün ise tamamen yenilenmiş ya da yeni yapılardan oluştuğu tespit edilmiştir (Başoğlu, 2012, 75). Bu sonuçlardan hareketle Kıran köyünün geleneksel konut dokusu %48 oranında özgün %52 oranında yeni olarak tanımlanabilir. Bu oranlar geleneksel konutlar üzerindeki değişim baskısının yüksek olduğunu göstermektedir.

Konut mimarisi üzerindeki bu değişimlerin aksine, konut çevresinin aynı oranda değiştirildiği

izlenmemektedir. Konut çevresinin kırsal yaşama karşılık veren biçimlenişi günümüzün gereksinimlerine de cevap vermektedir. Sokaktan odaya kadar uzanan kamusal-yarı kamusal-özel alan geçişi değişmemekte, yarı kamusal-yarı özel alan olan “çardakaltı” konut çevresinde hala en önemli alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla geleneksel dokusu içerisinde mekân dizilimi ve yapı-yeşil dengesi korunmaktadır.

Özellikle ova köylerinde görülen yeni yapılaşmalar kırsal mimari karakteri bozar niteliktedir. Plansız Alanlar Tip İmar Yönetmeliği Hükümlerine ya da parça yapılan Mevzii İmar Planlarına göre şekillenen yeni yapılar ya üç-dört katlı betonarme apartmanlar ya da siteler veya kooperatifler şeklinde örgütlenmiş toplu konutlar şeklindedir (Resim 14,15). Özellikle site benzeri toplu konut yapılaşmaları kırsalın insan-doğa dengesini bozar niteliktedir. Sonuç olarak tarlalar içinde yüzen evler ortaya çıkmakta, yeni bir sokak ya da yerleşim dokusu oluşmamaktadır.

Sonuç ve Değerlendirme

Yerkesik kırsalı gerek sahip olduğu verimli tarım arazileri gerek coğrafi konumu itibarıyla Muğla'nın önemli yerleşim alanlarında biri olmuştur. Günümüzde aynı önemini korumakla birlikte, Muğla kent merkezindeki konut talebinin kırsala doğru yayılma eğilimi Yerkesik kırsalını cazibe merkezi haline getirmiştir. Bu çalışmada ortaya konduğu gibi, Yerkesik kırsalı merkez yerleşimi ve köyleriyle bir bütün olarak özgün bir karaktere sahiptir. Yerli halk değişen ekonomik koşullara rağmen yörede yaşamaya devam etme eğilimi göstermekte; fakat çağdaş gereksinimleri doğrultusunda yapılı çevreyi değiştirmektedir. Geleneksel konut dokusu üzerinde tespit edilen değişimler yapı ölçeğinde kalmakta, yapılı çevre-yeşil alan dengesini bozmamaktadır. Oysa yeni yapılaşmalar hem kırsalın özgün karakteriyle hem de doğal çevreyle uyum içerisinde değildir. Çalışmadan elde edilen bu sonuçlar Yerkesik kırsalı ve genel olarak Türkiye'deki benzer kırsal alanlar hakkındaki birçok sorunu akla getirmektedir.

Bu sorunlardan ilki kırsal mimari mirasın korunması sorunudur. Mimari

ve kültürel mirasın korunması üzerine pek çok çalışma, uluslararası belge, anlaşma, tüzük, tavsiye kararı bulunmaktadır. Farklı ölçek ve içerikteki bu metinlerde kırsal alanlara yer verilmektedir. Ülkemizde ise, kırsal yerleşmelerin korunmasına yönelik bir mevzuat ya da bağlayıcı bir belge bulunmamaktadır. Koruma alanındaki tek yasa olan 2863 sayılı Kültür Varlıklarını Koruma Kanununda kırsal mirasın korunması ile ilgili herhangi bir madde yoktur. Bu durumda, mevcut mevzuat gereği, kırsal alanlardaki geleneksel yerleşimler ancak “kentsel sit alanı” tanımı, kırsal konutlar ise “korunması gerekli kültür varlığı” tanımı yapılarak ve bu tanımlar doğrultusunda ilgili yönetmelikler uygulanarak korunabilecektir. Böyle bir uygulama kaçınılmaz olarak çok çeşitli sıkıntılar doğuracaktır. Yerli halk tarafından kısıtlı koşullar altında üretilen bir kır yapısı ile bir anıt yapının, geleneksel bir konağın ya da arkeolojik bir ören yerinin korunma ve müdahale kriterleri birbirinden farklı olmalıdır. Bu farklılıklar yapının tescil edilme kriterleri de dahil olmak üzere, proje hazırlamadan restorasyon uygulaması ve idari işlemlere kadar yapının koruma sürecinde karşılaşılabilecek her aşamada dikkate alınmalıdır.

ICOMOS tarafından 2013 yılında yayınlanan Türkiye Mimari Miras Koruma Bildirgesi’nde kırsal alanlara yer verilmiş ve “yerleşim düzeni, yapım tekniği ve tasarımıyla yerelin ürünü olan yapıların, yol, meydan, tarım alanı vb. öğelerle birleşerek oluşturduğu, korunacak değerler taşıyan kırsal alanlar” “kırsal sit” olarak tanımlanmıştır. Konuyla ilgili uluslararası birçok belgedeki ortak yaklaşım, kırsal alanların doğal peyzaj, kültür ve geleneklerle bir bütün olarak değerlendirilmesi gerekliliğidir. Dolayısıyla sorunlar ve koruma önerileri de bu doğrultuda aktarılmaktadır. Kırsal geleneksel yerleşmelerde mimari dokunun korunması, tarım alanlarının, meraların, doğal çevrenin korunması, kültürel değerlerin, geleneklerin, el sanatlarının korunması ile bir bütün olarak ele alınmaktadır. Dolayısıyla kırsal mirasın korunmasında öncelikle kırsal yaşamın korunması konusu gündeme gelmektedir. Bu durumda tarımı destekleyen, geleneksel

yerleşimlerin korunarak gelişmesini sağlayacak ülke politikalarına ihtiyaç vardır.

İkinci temel sorun kırsal alanlardaki yeni yapılaşmalara yön verecek planlama çalışmalarıdır. Yukarıda da ifade edildiği gibi plansız yapılaşmalar kırsal alanların özgün karakterlerini bozan ya da doğayla uyumlu olmayan sonuçlar doğurmaktadır. Özellikle 6360 sayılı yasa ile kentin parçaları haline gelen kırsal alanlarda yeni yapılaşma baskısı olabileceği dikkate alınarak planlama çalışmalarına öncelik verilmesi gerekmektedir. Bu çalışmalarda mevcut geleneksel kırsal yapı ve dokular yıllarca sınılanmış yapım bilgisinin ürünü olarak sadece yapı stoğu ya da korunması gerekli alan olarak değil, yeni yapılaşmalar için bilgi kaynağı olarak da ele alınmalıdır. Bu bağlamda detaylı analiz çalışmaları yapılmalıdır. Her ne kadar Türkiye’de kırsal yerleşimlere özgü yeterli yasal düzenleme olmasa da, mevcut mevzuat, koruma alanında imzalanmış uluslararası sözleşmeler ve bağlayıcı diğer metinler, kent-kır ayrımı yapmaksızın bütüncül koruma anlayışını desteklemektedir. Ayrıca kırsal alanların planlanması ile ilgili bakanlıklar tarafından hazırlanan Kırsal Kalkınma Planları, Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi raporları, Kırsal Planlama ve Kırsal Envanter çalışmaları yayın ve projelerin yürütülüyor olması umut vericidir. ■

Öncü Başoğlan Avşar, Yrd. Doç. Dr., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü

SOL ÜSTTE Özgün sokak karakterini bozan pencere açıklıkları (Avşar, 2013). (Resim 13)

ÜSTTE Kırsal doku karakteriyle uyumsuz site tipi toplu konut yapılaşmaları (Avşar, 2015). (Resim 14)

ALTTA Kırsal doku ile uyumsuz yeni yapılaşmalar (Avşar, 2015). (Resim 15)

KAYNAKLAR

- Aran, Kemal (2000), Beyond Shelter; Anatolian Indigenous Buildings, Tepe, İstanbul
- Madran, Emre ve Özgönül Nimet (1999), International Documents Regarding The Preservation of Cultural and Natural Heritage, METU Faculty of Architecture Press, Ankara
- Türkeş, Ünal (1971), Muğla İli Toplum Yapısı Araştırmaları, Vatan Matbaacılık, İstanbul
- www.tarihi kentlerbirliđi.org (Son erişim tarihi: 01.09.2015)
- http://www.yerelnet.org.tr (son erişim tarihi: 25.08.2015)

Bir Yerel Koruma Çabasının Öznesi Olarak Darkale Köyü

ÇALIŞMADA MİMARİ VE KÜLTÜREL MİRAS ANLAMINDA NİTELİKLİ ANCAK TERK EDİLME SÜRECİNE GİRMİŞ KÖYLERİN KORUNMASI VE YENİDEN CANLANDIRILMASINDA YEREL GİRİŞİMLERİN TAŞIDIĞI POTANSİYEL, DARKALE KÖYÜ BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMEKTEDİR

Figen Akpınar

ÜSTTE Soma 1960 öncesi

Kaynak: Karadağ, A. (2005) Coğrafi Değerlendirmelerle Soma'da Değişen Çevre Kent ve Kimlik, Ege Üniversitesi Yayınları: Edebiyat Fakültesi Yayın No: 131. (Resim 1)

SAĞ ÜSTTE Soma ilçesinin günümüzdeki görünümü
<http://sehirlersavasi.com/ilce-resimleri/index.asp?resi=mid=8642&ilce=657&il=45>. (Resim 2)

SAĞ ALTTA Soma Termik Santrali

Kaynak: Mısırlı A., Boztepe Ç., Karayazılı Z., Karayılmaz H. (2012) "Darkale Köyü Tespit, Analiz ve Değerlendirme Çalışması", RES 511 Tarihi Çevrenin Korunması ve Geliştirilmesi Yöntemleri Dersi, 2011-2012 Güz Yarıyılı Çalışması, Yönetici: Yrd.Doç.Dr. Figen Akpınar, İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Mimari Restorasyon Bölümü, İzmir. (Resim 3)

Ulusal bağımsızlık savaşından başarıyla çıkan Türkiye 1923 yılında Cumhuriyeti kurmuş, ardından 1927 tarihinde ilk resmi nüfus sayımı yapılmıştır. Sayım sonucuna göre ülkenin kırdaki yaşayan nüfusunun kentli nüfusa oranı yüzde 80'ler civarındadır. Ülke, kendi kendine yeten, farklılaşmamış, pazara yönelik üretimi sınırlı, nesilden nesile aktarılan bilgi, gelenek ve göreneklerin ağırlıklı olduğu bir köylü toplumdur (Kıray, 1982, 229). Bu özellik 1955'lere kadar sürmüştür, kırdaki yaşayan nüfus yüzde 70'ler seviyesini korumuştur. 1960'lı yıllarla birlikte dönüşüm hızlanmış ve kentleşme oranı hızla artmaya başlamıştır. 2000'li yıllara gelindiğinde ise Türkiye, kırdaki yaşayan nüfusun yüzde 30'lara gerilediği, kentli nüfusun ağırlıkta olduğu bir topluma dönüşmüştür.

Modernleşme ve kalkınma çabalarının odağında yer alan kırsal alanların dönüşümüne yönelik ilgi, Cumhuriyetin ilanından bu güne kadar, az ya da çok değişen oranlarda, varlığını korumuştur. Kırsal dönüşümü kavramak, açıklamak ve kavramsallaştırmak sosyal bilimlerin her zaman en temel meselelerinden biri olmuştur (Akşit, 2006). Kırsallıkla ilgili bu bağlam içerisinde kırsal kültürel mirasa yönelik çalışmalar diğer alanlarla kıyaslandığında geride kalmaktadır (Kayın, 2012). Kırsal mimari miras, kırsal sembolizm, doğal ve kültürel peyzaja yönelik olarak, son dönemlerde, gerek akademik çevrelerde gerekse kamu kurumlarında artan bir ilginin varlığından söz edilebilir ancak

yetersizdir¹. Kentsel koruma anlamında belli birikim ve uygulama örneği olmasına karşın kırsal kültürel mirasın korunması oldukça yenidir. Varolan örnekler genellikle kırsal niteliklerini kaybetmiş köylerin tamamen kentli grupların yaşam tarzlarına uygun olarak yeniden canlandırılması ağırlıklıdır (Özgönül, 2010).

Ekonomik yeniden yapılanma, değişen siyasi koşullar ve demografik değişimler sonucunda köylerin boşalması yeni bir olgu değil. 1980'li yıllarla birlikte, yeni dış ticaret ve tarım politikaları sonucunda, devletin tarımdan desteğini çekmesiyle kırsal alanlardan şehirlere göç ivme kazanmıştır. Hele ki bu köyler kırsal sit kapsamında bir olanak taşıyorsa koruma, canlandırma ve yeniden değerlendirme farklı bir boyuta taşınacaktır. Bunun için öncelikle kırsal mirasın niteliği, özgünlüğü, coğrafi koşullarının farklılığını ya da benzerliğini, katılım olanaklarının varlığını ve(ya) sınırlılığını ortaya koyan daha fazla çalışmaya ihtiyaç duyulmaktadır. Bu çalışma bu alandaki boşluğu bir ölçüde doldurma kaygısıyla başlatılmıştır. Çalışma Manisa'ya bağlı Soma ilçesinin Darkale köyünde yürütülmüştür.

Soma ilçesinin sadece üç kilometre uzağındaki Darkale, ya da hemşehrilerinin gündelik yaşamda kullandıkları biçimiyle Tarhala, ortaya çıkarılmayı umut ve sabırla bekleyen kültürel bir mirastır². Tırhala ya da günümüzdeki adıyla Darkale köyü, bilinen en eski kayıtlara göre Bizans döneminde Trakhoula olarak tanımlanmaktaydı (Arel, 1992, 119).

Günümüzde köyün bağlı olduğu Soma ilçesi geç Bizans döneminde Trakhoula'ya bağlı bir yerleşim yeri idi. Tarhala 16. Yüzyılda Hüdavendigâr livasına bağlı 25 kaza merkezinden biridir (Günay, 2006, 107). Köy geç Bizans ve Osmanlı dönemlerinden 19. yüzyıl içlerine kadar Soma'nın bağlı olduğu bir kaza merkeziyken sonradan gerilemiş ve 1892 Salnamesinde Soma bir kaza olarak gösterilmiştir (Arel, 1992, 119).

Özgün karakterini koruyan Darkale köyü için bir grup Soma'lı kadın girişimci (eczacı, kamu çalışanı, mimar, vb.) bir araya gelerek terk edilme sürecine girmiş, az sayıda ve genelde yaşlı nüfusun yaşadığı köyün bu hale gelmesine rıza göstermeyerek "neler yapılabilir" in arayışına başlamışlar ve "Darkale Köyü Yenileme Proje Ekibi" adı ile bir grup oluşturmuşlardır.

Darkale köyü gibi terk edilmiş ya da terk edilme sürecine girmiş tüm köylere yönelik genel bir koruma çabası ve çözümüne yönelik arayışlar, kırla bağı hızla kopan ülkemizde giderek artan oranda gündeme gelmektedir. Bu genel arayışlar güçlü siyasal, toplumsal ve ekonomik bağlayıcılıklar gerektirir (Tekeli, 1997, 26). Bunun karşısında ise, Darkale örneğinde olduğu gibi, bir grup kadın girişimcinin üst düzeydeki çözüm önerilerinin gerçekleştirilmesini beklemek yerine kendilerini bu işin yüklenicisi gören yaklaşımlar yer alır. Aralarından bazıları köyden ev satın alarak, ya da atadan kalma evlerini restore ederek içinde yaşamayı kendileri için proje haline getirmeye başladılar. Küçük bir girişimci grubun bir araya gelerek yarattığı bu hareket, bir toplumsal soruna, terk edilme sürecine girmiş bir köyün koruma sorununa çözüm olarak genelleşebilme potansiyeli taşımaktadır. Bir yerel kalkınma inisiyatifinin daha genel bir toplumsal soruna katkısını görmek açısından Darkale takip edilmesi ve izlenmesi gereken bir örnektir. Mekansal planlama paradigmasının değişimine koşut olarak koruma planlamasının "yerin yaratılmasındaki rolüne" odaklanan, yerelde yaşayanların çok boyutlu ve etkileşimli gündelik yaşamı tesis etme deneyimlerine aktif katılımını sağlayan, kendi geleceklerini inşa etme hakkı tanıyan ve bu bağlamda teşvik edilen bir süreçle

gerçekleştirilmesi diğer örnekler için aydınlatıcı olacaktır.

Bu bağlamda, bu yazının amacı, ülkemizde terk edilmiş ya da içinde yaşayanların sayıca az ve (ya) yaşlı olduğu, mimari ve kültürel miras anlamında nitelikli köylerin korunması ve yeniden canlandırılmasında yerel girişimlerin taşıdığı potansiyelin eleştirel bir değerlendirmesini yapmaktır. Çalışmanın evreleri, (1) Darkale köyünün koruma sorunsalının ortaya konulması, (2) köyün taşıdığı kırsal niteliğin irdelenmesi, ve (3) yerel koruma, geliştirme projesi yaklaşımının değerlendirilmesidir.

Çalışma sonucunda, yereldeki koruma çabalarının ve girişimlerinin varlığına, yerelin sahip olduğu sembolik değerlere derin bağlılık ve farkındalığa rağmen üst düzey yapısal teşvikler ve aktörlerin güçlendirilmesi olmaksızın bir koruma çabasının hayata geçmesinde yerel oluşumların tek başına sınırlı kaldığı saptanmıştır.

“ÜST DÜZEY YAPISAL TEŞVİKLER VE AKTÖRLERİN GÜÇLENDİRİLMESİ OLMAKSIZIN BİR KORUMA ÇABASININ HAYATA GEÇMESİNDE YEREL OLUŞUMLAR TEK BAŞINA SINIRLIDIR”

Materyal ve Yöntem

Bu çalışma literatür araştırması, İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Mimari Restorasyon Bölümü'nde verilmekte olan "Tarihi Çevrenin Korunması ve Geliştirilmesi Yöntemleri" dersi kapsamında 2011-2012 Güz döneminde yerinde yapılan arazi çalışması ve 2015 yılı Mart-Mayıs ayında yapılan derinlemesine mülakatlarla³ gerçekleştirilmiştir.

Soma İlçesinin Sosyoekonomik Özellikleri

Darkale'ye özgü koruma çabalarını Soma'dan ayırmak mümkün görünmüyor. Soma'nın içinde bulunduğu koşullar Darkale köyünün korunması anlamında temel önemde olduğu gibi, köy için geliştirilecek önerilerin Soma'nın yaşadığı sorunlara çözüm olma potansiyeli bulunmaktadır. Soma kenti, ülkemiz ve dünyanın pek çok yerindeki benzer kömür kentlerinde

olduğu gibi, hızla kentleşmiş, dışarıdan büyük göç almış ve bunların sonucunda ekonomik, sosyal ve çevresel sorunlarla karşı karşıya kalmıştır (Resim 1, 2).

Soma'nın temel ekonomik üretimi kömür çıkarım faaliyetleri ve, ilki 1957 yılında, ikincisi ise halihazırda kullanılan ve 1981 yılında işletmeye açılan Termik

Santraldir (Resim 3). Yenilenemez enerji ve çevresel kaynaklara sahip pek çok kömür kentinin, kaynağın tükenmesiyle ekonomik etkinliğinin sona erdiği, ardından terk edilme, varlıklarını tamamen yitirme sorunuyla karşı karşıya kaldıkları bilinmektedir. Bu nedenle ülkenin linyit üretiminin yüzde 31'ini ve kömür üretimine bağlı

EN SOLDA Darkale köyünün genel görünümü
Kaynak: <http://www.fotografturk.com/darkale-p34285>, Veyis Duman 2015 (Resim 4)

SOLDA Darkale köyünün genel görünümü
Kaynak: <http://www.fotografturk.com/darkale-p11666> Veyis Duman 2015 (Resim 5)

elektrik üretimiyle elektrik ihtiyacının yüzde 5'ini karşılayan ve nüfusu belde belediyeleri ve köyleriyle 100.000'e yaklaşan Soma'nın benzer sorunlarla karşılaşması oldukça muhtemeldir (Karadağ, 2005).

Bir diğer sorun alanı ise 13 Mayıs 2014 tarihinde Soma'da vuku bulan elim bir kaza haberiyle gündeme geldi⁴. Soma Kömür İşletmeleri Anonim Şirketi'ne ait maden ocağında çıkan yangın nedeniyle 301 madencinin ölümüyle sonuçlanan kaza, Türkiye Cumhuriyeti tarihinin en çok can kaybına neden olan iş ve madencilik

kazası olarak kayıtlara geçti. Bu elim kaza üzerine ülkenin madencilik sektörünün içinde bulunduğu koşullar, özelleştirmeler, iş ve işçi güvenliği konuları, taşeronlaşma bir kez daha ülke gündemine oturdu⁵. Tüm bunların sonucunda Soma bu kazayla anılır oldu.

Darkale Köyü'nün Kültürel Mirasının Değerlendirilmesi

Kırsal yerleşim, insanoğlunun göçebelikten mekanda kalıcı olmasıyla evrimleşmesi neticesinde ortaya çıkan bir sistem olup temel birimi kır evidir. Kır evi ve içinde yer

aldığı yerleşim sisteminin oluşumu, çevresel, kültürel ve içinde yaşanan topluluğun sembolik değerlerine bağlı olarak değişir ve farklılaşır (Dalal-Clayton, 2003). Kır evi bir yaşam alanı olmasının ötesinde aynı zamanda bir üretim alanıdır. İçinde yer aldığı köy, bağ, bahçe, tarlalar, üretim amacıyla kullandıkları doğal kaynaklar, tüm bu unsurlarla bir bütündür. Yapım teknikleri ve malzemesi yöreye özgü olup yerel gelenekleri yansıtan bir mimarlık türüdür (Çekül, 2012).

Kırsal alanlara yönelik son dönemde artan ilginin merkezinde kırsal alanda yer alan geleneksel dokuların ve kır evinin kültürel bir miras unsuru olarak taşıdığı değer bulunmaktadır (Frutos, 1999, 2003). Plancılar, kent ve kırsal ilgilenecek mimarlar, sosyologlar, ekonomistler ve diğer pek çok alandan uzmanların ilgisi kırsal dokuların değerini tanımlamaya yöneliktir. Bunun amacı birbirinin aynı, tekdüze, modernist standartlaşma süreçlerine karşı seçenekler oluşturmaktır. Bu nedenle günümüzde kır evi ve köyler sosyal ve turistik perspektifle değerlendirildiğinde oldukça yüksek imkan sunmaktadır.

Bir miras yerleşmesinin korunması için, tarihinin ve kültürünün yeniden kullanımına dair yerine getirilmesi gereken koşullar vardır. Bunlar, (1) çeşitli dönemlere ait nitelikli ve iyi korunmuş yapılar; (2) Bu tür yapıların kültürel ve turistik amaçlara uygun kullanılma potansiyelinin olması; (3) Bir kültürel miras yerleşmesi olarak yapıların tarihsel olayları, insanları veya süreçleri temsil etmeleri gerekmektedir (Urry, 1995). Bu bağlamda değerlendirdiğimizde Darkale tipik Osmanlı devri özelliğini

Tablo 1. Darkale Köyü Mekansal Unsurları / Anıt Yapılar

Anıt yapılar	Kırsal Unsurlar / Anıt Yapılar	Darkale Köyü Mekansal Unsurları / Anıt Yapılar	Darkale Köyü Mekansal Unsurları / Anıt Yapılar
Kırkoluk camii (Tescilli yapı) Caminin meydanı Anıt çınar Kırkoluk çeşmesi	Soma'dan başlayarak Çokluca çayını izleyen yol ile Darkale köyüne varıldığında gelenleri, köyün merkezinde yer alan Kırkoluk camii ve meydan karşılıklıdır. Caminin yan duvarında dağdan gelen ve yaz kış akan suların beslediği, camiye adını veren Kırkoluk çeşmesi bulunur. Meydanda anıtsel bir Çınar Ağacı vardır. Dağdan yaz kış gelen sular caminin altından akmakta ve güçlü bir ses unsuru (soundscape) yaratmaktadır. Tüm bu unsurların oluşturduğu bütün Darkale köyünün en özgün yapı grubudur.		
Çamaşırhane (Tescilli yapı)	Caminin arkasında, dağa bitişik kesiminde, dağdan gelen suyun oluşturduğu doğal kovuğun etrafında sıralanan tonozlu hacimlerden oluşan bir çamaşırhane yer almaktadır (Arel, 1992, 122).		
Minareli Camii (Tescilli yapı)	Köyün en yüksek yerinde bulunmaktadır. Bizans devri devşirme taşlar kullanılarak yapılmıştır (Arel, 1992, 121). 16. yüzyıl yapısı olduğu düşünülmektedir.		
Hamam (Tescilli yapı)	Köyün girişindeki derenin kenarında yıkık haldedir. 16. yüzyıl yapısı olduğu düşünülmektedir. Moloz taş ve tuğladan inşa edilmiştir.		
İlkokul	Cumhuriyet Dönemi mimarlık eseridir, günümüzde kullanılmamaktadır. Yalın hatlara sahiptir ve önünde barındırdığı bahçesi ile dönemin özelliklerini yansıması bakımından önemli bir kamusal eserdir. Okulun giriş kapısının üzerindeki levhada yapım tarihi 1935 olarak belirtilmektedir.		
Zeytinyağı işliği	Eski usul taş kırma, sulu baskı, soğuk sıkma yöntemiyle üretim yapan eski zeytinyağı işliği günümüzde kullanılmamaktadır.		

taşıyan, bütünlüğünü ve özgünlüğünü korumuş, zengin ve çeşitlilik sunan bir köy yerleşimidir (Resim 4, 5), (Tablo 1-2). Köyün derin bir vadi içerisinde eğimli yamaca oturma biçimi, evlerin kuruluş düzeni, mimari özellikleri, doğa ve topoğrafya ile mükemmel uyumu bölgeye özgü bir yerleşme yapısı oluşturmaktadır. Konutlar mütevazıdır, tamamen işlevsel kaygılarla inşa edilmiştir. Sanayi öncesi toplumun geleneksel gereksinimleri doğrultusunda, yer ve iklimin koşullarına göre yerel halk tarafından yüzyıllar boyunca aktarılan bilgilerle, geleneksel tekniklere göre oluşmuş olup kentsel yerleşimlerden farklılık taşır (ÇEKÜL, 2012, 5-6). Köyün fiziki sınırları salt yapıları çevreyle sınırlanamaz. Darkale'nin içinde yer aldığı doğal çevre süreklilik arz eden peyzaj alanı olup eski devirlerden bu yana Darkaleliler tarafından üretim amacıyla işlevlendirilerek günümüze kadar gelmiştir⁷. Tüm kırsal mimarlık ürünleri gibi insan doğa bütünlüğünün mükemmel bir örneğidir. Evlerin bahçelerinde, ahır, samanlık, kümes, ağıl ve ocak bulunur. Köy evinin yanısıra köyün camileri, meydanı, köy kahvesi, köy odası kırsal mimarlığı oluşturan diğer elemanlardır (Resim 6, 7).

Bunun yanı sıra yaptığımız derinlemesine mülakat çalışması sonrasında, Darkale köyüne yerelde büyük bir bağlılığın ve sembolik değerlerin varlığını saptadık. Yanıtlayıcılar Darkale'yi kesinlikle diğer köylerden farklı bir yerde konumlandırmakta ve köye özgü en ayırt edici unsurların, köyün civardaki en eski yerleşim yeri olması, özgün mimari ve sokak dokusu, gelenekleri, kıyafetleri ve doğası olduğunu belirtmişlerdir.

Darkale Köyü Koruma Çalışmaları

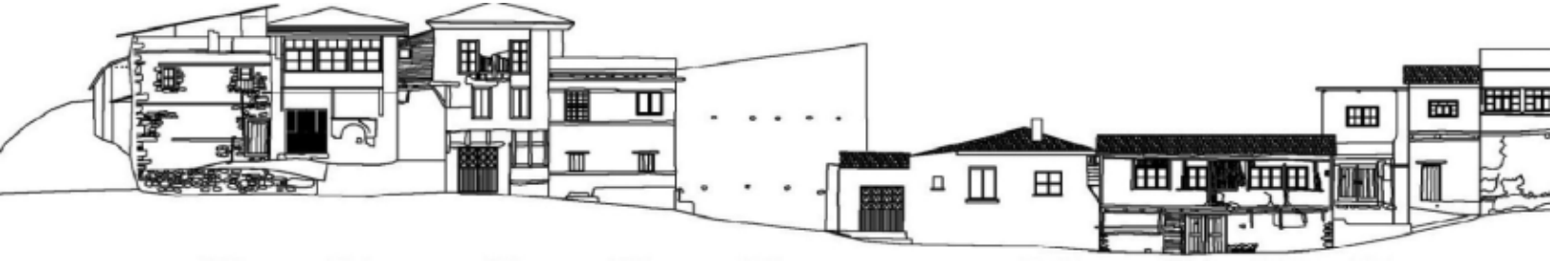
"Darkale Köyü Yenileme Proje Ekibi" köyün tamamının bir proje kapsamında değerlendirilmesi için girişimlerde bulunmuş, bu amaçla bir tur şirketinin paket programına köylerini dahil etmeyi başarmışlardır⁸. ÇEKÜL Vakfı ile iletişime geçerek köyü ziyaret etmeleri sağlanmış, 6-7 Eylül 2011 tarihinde Bursa'da düzenlenen "Kırsal Kültürel Miras

Tablo 2. Darkale Köyü Yöresel Özellikleri		
Yapılar	Mimari dönem Yapım tekniği ve malzemesi Çatı Formu ve Malzemesi Plan Tipolojisi Mimari cephe özellikleri	Darkale yerleşimi, geleneksel dokusu, yapıların örgütleniş biçimi, mimari üslubu, sokak dokusu özellikleri bakımından geleneksel bir Osmanlı yerleşimidir. Zemin katlarda yığılma taş, üst katlarda ise ahşap karkas sistemdir. Duvarların içinde hatırlar ve burian bağlayan kuşakların uçları kesilmeden bırakılmış. Duvar harcı ve sıva olarak porak denilen salt toprakta yapılmış çamur kullanılmıştır. Üst katlar ise ahşap karkas sistemi inşa edilmiştir. Düz-beşik çatı kanşımı: Beşik çatı yeni olup çatı örtüsü kiremit ile kaplıdır. Düz çatılarda eski köy evlerinin değişikliğe uğramamış şekli, toprak örtüdür. Sofanın durumuna göre açık ve kapalı sofalı konutlar vardır. Dış sofalı planda, avluda konulan ve zeminden ayrılarak direkler üzerine oturtulan ahşap tek kollu bir merdiverle sofa mekânına çıkılmaktadır. Cephe tipolojisi yapılarca bulunan çıkmalara ve yapıların kat adelerine göre belirlenebilir. 1. Tip: Çıkmak – İki Katlı Yapılar 2. Tip: Çıkmak – Üç Katlı Yapılar 3. Tip: Çıkmaz – Tek Katlı Yapılar 4. Tip: Çıkmaz – İki Katlı Yapılar 5. Tip: Çıkmaz – Üç Katlı Yapılar
Sokak dokusu	Organik	Yapılar topografyaya göre organik şekillenerek sokaklar boyunca bükük nizam yerleşmişlerdir. Konutların arazi üzerindeki yerleşim biçimleri, her konutun manzaraya yönelmesine olanak vermiştir. Sokaklara çıkma yapıp üçüncü boyut kazandıran birimler Darkale'ye özgü mimari değerlerdir.
Sembolik değerler	Gelenek ve Görenekler	Misafirperverlik, bekçi ağrılama, askere gönderme merasimi, evlilik, düğün merasimi, bebek tuzlama, cenaze, geleneksel köy hayin, v.d.
Diğer	Geleneksel kıyafetler, geleneksel tatlar (nar ekşisi, yöresel yemekleri), geleneksel döndürme yapımı, zeytinyağı üretimi, sabun, vd. 1. Yerel tatlar çözeni [6]	Özgün niteliktedir

“DARKALE KÖYÜ'NÜN KORUNMASI, YENİDEN CANLANDIRILMASINA DAİR ÇABALARI SOMA'DAN AYRI DÜŞÜNMEK MÜMKÜN GÖRÜNÜYOR”

Mimari Sempozyumu"na katılmışlardır⁹. Vakfın yönlendirmesiyle koruma planına esas olacak Jeolojik Etüt Raporunun hazırlanmasından ardından, "Darkale Köyü Koruma Amaçlı İmar Planı" yapımını başlatmışlardır. Plan için Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın, belediyelerin koruma alanında hizmet vermesi için oluşturulan "Taşınmaz Kültür Varlıklarının Korunmasına Katkı Payı"ndan destek almışlardır. Ayrıca, köydeki yapıların restorasyonu için Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın "Taşınmaz Kültür Varlıklarının Korunmasına Ait Katkı Payı"na (R.G. 13.04.2005/25785) başvurmuş ve şahıslara ait beş konut için hem proje hazırlanması hem de uygulanması için nakdi yardım almışlardır. Soma Belediyesi'nin

aracılığıyla bir mimari büro ile anlaşarak restorasyon projesi elde etmişler ve karşılığının katkı fonundan sağlanacak destekle ödenmesini noter oluruna bağlamışlardır. Arayışlarını OPET gibi özel sektör kurumlarını sürece dahil etme yönünde sürdürmektedirler. Tüm bu çabalar Soma'da yaşayanlar için yeni bir alternatif yaşam alanını, diğer bir deyişle "kendi geleceklerini" oluşturabileceklerine dair inancın oluşmasına yol açabilecek niteliktedir. Ancak "Darkale Köyü Yenileme Proje Ekibi" maden kazası sonrasında çalışmalarının kesintiye uğradığını ve başlangıç heyecanını eskisi gibi koruyamadıklarını belirtmişlerdir. Koruma Amaçlı İmar Planının elde edilme sürecinin uzun soluklu olması bir diğer yakınma konusudur.

Değerlendirme ve Koruma Önerileri

Bu çalışmada Darkale'ye özgü koruma profilini ve koruma sorunsalının çok boyutlu ve karmaşık yapısının ekonomik, sosyal ve mekansal etkilerini belirlemeye çalıştık. Bu bağlamda köyün özgün yerel kimliğini öne çıkartan, sürece etki eden ve onu etkileyen tüm taraflarca benimsenecek aşağıdaki öneriler geliştirilmiştir:

kaynaklarının tükeneceği göz önüne alındığında, güneş, rüzgar, akan su, jeotermal türü yenilenebilir enerji kaynaklarıyla üretime geçiş gereklidir. Kömüre dayalı termik santrallerin ekonomik getirisi, çevresel ve insan sağlığı sorunlarının ortaya çıkardığı maliyetin gerisinde kalmaktadır. Son maden faciası bu değişimin ertelenemez bir zorunluluk olduğunu ortaya koymaktadır.

ve yeniden işlevlendirilmesi (brownfield development) anlamında değerlendirilmesi gerekmektedir.

- Soma ve Darkale ilişkisi kır ile kent bütünlüğü anlamında konumlandırılmalı, planlanmalı ve yönetilmelidir.

- Kırsal mimari miras salt yapıyı çevreden oluşmakla kalmayıp, içerisinde yer aldığı ve ona özgün niteliğini kazandıran kültürel peyzaj alanından ayrı düşünülemez. Bu bağlamda koruma mevzuatında "kırsal sit" ve "kültürel peyzaj" kavramlarının yer almaması süreçte boşluk yaratmaktadır.

- Darkale köyünün korunması ve yeni dokusuna uyumlu işlevlerle yeniden canlandırılması için "açık bir liderlik" gereklidir. Bu liderlik Soma bağlamından başlamak üzere bölgesel stratejik bir çerçevenin oluşturulması ve yaratılan katma değerden yerelin faydalanmasından sorumlu olmalıdır. "Darkale Köyü Yenileme Proje Ekibi", dernek, vakıf türü bir tüzel kişiliğe dönüşmeli ve liderlik konumunu belirginleştirmelidir.

- "Ortaklık": Sahiplilik ve sorumluluğun paylaşıldığı, koruma sürecini denetleyen, dönüştüren ve yöneten kuruluşları, ve tüm bu gelişmeleri etkileyen ve etkilenen tarafların (yerel halk, sivil toplum kuruluşları, dernekler, birlikler, odalar, vb.) köyün zengin tarihsel mirasının korunmasında bir araya getirileceği bir ortaklık modeli şarttır.

"DARKALE KÖYÜ'NÜN KORUNMASI VE YENİ DOKUSUNA UYUMLU İŞLEVLERLE YENİDEN CANLANDIRILMASI İÇİN 'AÇIK BİR LİDERLİK' GEREKLİDİR"

- Darkale köyünün korunması, yeniden canlandırılmasına dair çabaları Soma'dan ayrı düşünmek mümkün görünmüyor. Soma'nın ülke gündemine taşınan ağır sorunlarının çözümüne Darkale'nin katkı koyacağını göz ardı etmeden Soma için yapılabileceklerin saptanması gerekir. Bu, herşeyden önce, başta elim kazada hayatını kaybedenlerin anısına, onların arkada bıraktıkları ailelerine ve tüm Soma halkına karşı kamusal bir sorumluluktur.

- Ülke enerji politikalarında değişim gerekmektedir. Çevreye ve insan sağlığına zarar veren petrol, kömür gibi yaygın kullanılan fosil enerji

- Soma kentinin ekonomisinin tek bir kaynağa bağımlı hale getirilmesinin yarattığı sorunlar ortadadır. Halbuki ilçenin sahip olduğu tek kaynak kömür değildir. İlçe endüstriyel miras anlamında potansiyel sunmaktadır. 1957 yılında kurulan ve günümüzde atıl olan termik santral, kullanılmayan maden ocakları, yerel halkın "var gel" adını verdiği Deniz havzasından toplanan kömürlerin taşındığı nakil bandı bu bağlamda değerlendirilebilir, müzeye dönüştürebilir. Bunun yanı sıra kullanılmayan açık maden ocaklarının, terkedilmiş endüstri bölgelerinin sağlıklılaştırılması

• “Bütüncül yönetim”: Farklı çıkar gruplarının bir araya geldiği, koordineli bir yönetim modeli oluşturulmalıdır.

• “İçerme”: Sürece tüm Soma ve Darkale halkının katılımının sağlanması ve sürecin ilerleyişi ve kazanımlarının paylaşılması gereklidir. Farkındalığın artırılması ve yerel inisiyatiflerin harekete geçirilmesi anlamında rehberlik hizmetlerinin verilmesi, küçük ölçekli eylem paketleri ya da pilot proje uygulamalarıyla yerel aktörlerin güveninin kazanılması, ardından daha üst ölçekli planlama çalışmalarıyla bütüleştirilmesi, alt-bölgesel ölçekte benzer yerel kalkınma çabalarıyla birlikte ele alınmalıdır.

Sonuç olarak Darkale’de, koruma çabalarına ve girişimlere, yerelin sahip olduğu sembolik değerlere derin bağlılık ve farkındalığa gereğinden fazla otonomi verilmemesi gerekir. Çözüm için tek başına yeterli bir koşul olamayacaktır. Ancak bundan yerelin kendi kendini düzenleme ya da çözüm üretme kapasitesini küçümsemek anlamı çıkarılmamalıdır. Üst düzey yapısal teşvikler, güçlü bir sahipliliğin varlığına ilaveten, aktörlerin etkinleştirilmesiyle birlikte koruma süreci yönetildiği takdirde çözüme yaklaşılabilecektir. ■

Figen Akpınar, Yrd. Doç. Dr., İYTE Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

SOL ÜSTTE Darkale köyü sokak silueti
Kaynak: Mısırlı A. Boztepe Ç. Karayazılı Z. Karayılmaz H. (2012) “Darkale Köyü Tespit, Analiz ve Değerlendirme Çalışması”, RES 511 Tarihi Çevrenin Korunması ve Geliştirilmesi Yöntemleri Dersi, 2011-2012 Güz Yarıyılı Çalışması, Yönetici: Yrd.Doç.Dr. Figen Akpınar, İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Mimari Restorasyon Bölümü, İzmir. (Resim 6)

SOL ALTTA Darkale köyü sokak silueti
Kaynak: Mısırlı A. Boztepe Ç. Karayazılı Z. Karayılmaz H. (2012) “Darkale Köyü Tespit, Analiz ve Değerlendirme Çalışması”, RES 511 Tarihi Çevrenin Korunması ve Geliştirilmesi Yöntemleri Dersi, 2011-2012 Güz Yarıyılı Çalışması, Yönetici: Yrd.Doç.Dr. Figen Akpınar, İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Mimari Restorasyon Bölümü, İzmir. (Resim 7)

DİPNOTLAR

1 Milli Reasürans T.A.Ş. tarafından yürütülen “Türkiye’de Kentsel ve Kırsal Mimari” projesinin 2005 yılında yayımlanan ilk kitabı “Doğu Karadeniz’de Kırsal Mimari”, ve ardından 2009 yılında basılan “Kuzeydoğu Anadolu’da Mimari”, kırsal mimari konusunda son dönemde öne çıkan çalışmalardır. Bir diğer gelişme ise İl Özel İdareleri, Valilikler ve Bölge Kalkınma Ajansları tarafından yaptırılan “Köy Tasarım Rehberleri”dir. Köylerdeki yapılaşmaya yol gösterici, köyün özgün karakterini koruyan, “kırsal yaşamın değerini gözeterek, doğa ile ilişkisini koparmayacak, basit, kullanışlı, yerel/beşeri faktörleri harekete geçirecek” köy tasarım rehberleri yeni bir planlama yaklaşımı olarak değerlendirilebilir (Kastamonu/Küre: Ersizlerdere Köy Tasarım Rehberi, 2015, 17). Bu konuda öne çıkan iki çalışma Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı tarafından Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi’nden bir ekip tarafından hazırlanan “Kastamonu/Küre: Ersizlerdere Köy Tasarım Rehberi” (2015) diğeri ise İzmir İl Özel İdaresi tarafından yaptırılan ve İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü’nden bir ekip tarafından gerçekleştirilen “İzmir Kırsal Alan Yerleşim ve Konut envanteri” (2012) çalışmasıdır.

URL-1: http://www.kuzka.org.tr/Icerik/Dosya/www.kuzka.gov.tr/_10_XM0B77GE_koy-tasarim-rehberi.pdf (Erişim tarihi 18 Ağustos 2015)

2 Tarhala adının kaynağı hakkında kesin bilgi bulunmamaktadır (Günay, 2006, 108). Tarhala kelimesinin Osmanlı arşiv kayıtlarında değişik şekilde yazımları incelendiğinde Tarhala kelimesi Tırhala şeklinde okunabilir ancak Rumeli’deki “Tırhala” sancağı ve kaza merkezineyle karıştırmamak gerekir.

3 Derinlemesine mülakat tekniği kendi doğallığı içinde şekillenen bir kalitatif araştırma yöntemidir. Burada amaç karşımızdaki görüşmeciden öğreneceklerimizin, onun öyküsünün bir değeri olduğunu düşünerek görüşme yapmaktır. Bir anket çalışması değil, bir anlamda gazetecilik yapmaktır.

URL-2: http://blog.aku.edu.tr/ometin/files/2012/02/derinlemesine_mulakat_teknikleri.pdf (Erişim tarihi 14 Mayıs 2015)

4 13 Mayıs 2014 tarihli maden kazası ve birinci yıl dönümüyle ilgili gazetelerde çıkan yazıların bir kısmına ilişkin bağlantıları aşağıya ekledik. Kazayla ilgili olarak açılan davanın duruşmasına 13 Nisan 2015 tarihinde Akhisar Ağır Ceza Mahkemesinde başladı, yargılama süreci devam etmektedir.

URL-3: <http://www.milliyet.com.tr/soma-nin-kanayan-yarasi-nasil-gundem-2058112/> (Erişim tarihi 13 Mayıs 2015)

URL-4: http://www.radikal.com.tr/Soma'nin_kara_yili (Erişim tarihi 13 Mayıs 2015)

URL-5: <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/26411298.asp> (Erişim tarihi 13 Mayıs 2015)

URL-6: <http://www.milliyet.com.tr/-3-gunluk-yas-ilan-edildi-gundem-1882272/> (Erişim tarihi 13 Mayıs 2015)

URL-7: <http://www.milliyet.com.tr/soma-da-bilanco-artiyor-gundem-1882022/> (Erişim tarihi 13 Mayıs 2015)

URL-8: <http://www.milliyet.com.tr/21-isci-boyle-kurtarildi-gundem-1882157/> (Erişim tarihi 13 Mayıs 2015)

URL-9: http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/275201/Soma_h_l_yaniyor.html (Erişim tarihi 13 Mayıs 2015)

5 İş ve işçi güvenliği, özelleştirmeler, taşeronlaşma tartışmaları dünyanın pek çok yerinde olduğu gibi 1980’li yıllarla birlikte liberalleşme eğilimlerine ve küresel ekonominin işleyişine uygun olarak ülkemizde de sürekli gündeme gelmektedir. Piyasanın liberalleşmesine koşut olarak artan risk ve belirsizliklerle birlikte iş kazaları ve işçi ölümleri artmaktadır. Ülkemiz bu süreci en yoğun yaşayan ülkelerden birisidir.

6 Darkale’de 28 Mayıs 2011 tarihinde 1. Yerel Tatlar Festivali düzenlenmiştir. Oldukça ilgi çeken ve katılımın yüksek olduğu festivalin arkası ne yazık ki gelmemiştir. Soma maden kazası sonrasında festival yapımı ertelenmiştir.

7 Kültürel Peyzaj kavramı (cultural landscape), koruma alanında oldukça yenidir. Kültürel peyzaj Uluslararası Doğa Koruma Birliği (IUCN) tarafından “kültürel ve doğal kaynakları ve bu bağlamda yaban hayatı ve evcil hayvanları içeren, tarihi bir olay ve bir etkinlikte birlikte olan ya da çeşitli kültürel ve estetik değerler sergileyen coğrafi alanlar” olarak tanımlanmaktadır. Bu alanlarda doğa ve insan eliyle oluşturulmuş öğelerin uyum içinde olması; tarihi, estetik, etnolojik ve antropolojik olarak değer taşınmaları; o bölgedeki hâkim doğa unsurlarını, arazi kullanım biçimlerini ve geleneksel yaşamın sürdürüldüğü dokuları bölge adına temsil edebilmeleri aranan diğer nitelikler arasındadır.

URL-10: <http://www.mimarlarodasi.org.tr/index.cfm?sayfa=Belge&Sub=detail&RecID=906> (Erişim tarihi 06.04.2007)

8 ABD, Kanada ve Yeni Zelanda başta olmak üzere Türkiye’ye on binlerce yabancı turist getiren Amerikan Neon Tours Turizm Şirketi, Soma ilçesine bağlı Darkale köyünü gezi programlarına eklemiştir. Çanakkale Truva’dan başlayarak Bergama, İzmir, Efes rotasını izleyen turist gruplarının Bergama’dan sonraki durağı Darkale’dir. URL-11: <http://www.yeniasir.com.tr/yasam/2012/03/01/egeye-gelen-turistler-darkaleden-gececek> (Erişim tarihi 11 Mayıs 2015)

9 Geçmişten Geleceğe Yerel Kimlik, Tarihi Kentler Birliği Dergisi, Sayı 31, Temmuz-Ağustos-Eylül 2012.

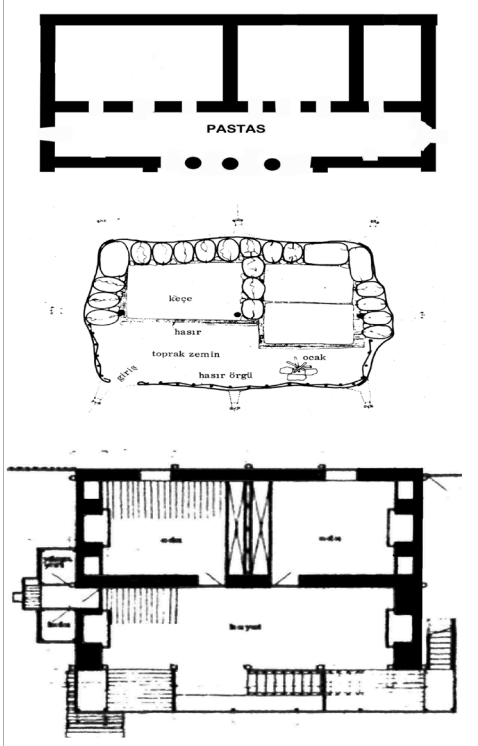
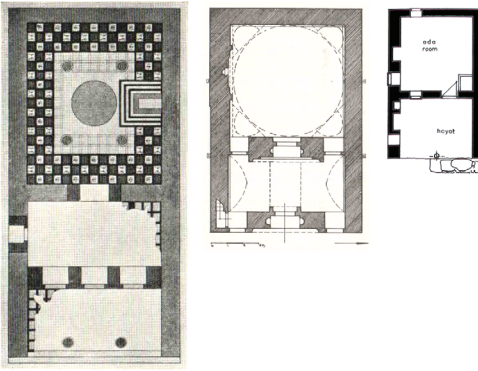
KAYNAKLAR

- Akşit, B. (2006) “Köy, Kırsal Kalkınma ve Kırsal Hanehalkı/Aile Araştırmaları: 1923-2002 Yılları Arası Eleştirel Bir Yazın Taraması”, Derleyen Ayda Eraydın, Değişen Mekan: Mekansal Süreçlere İlişkin Tartışma ve Araştırmalara Toplu Bakış: 1923-2003 içinde, Dost Kitapevi Yayınları, Mayıs 2006, Ankara.
- Arel, A. (1992), “Soma Yakınlarında Eski Bir Dağ Yerleşmesi: Tırhala Köyü”, T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 9. Araştırma Toplantısı Sonuçları, Çanakkale 27-31 Mayıs 1991, s. 119-130, Ankara Üniversitesi Basımevi: Ankara 1992.
- ÇEKÜL Vakfı (2012) “Anadolu’da Kırsal Mimarlık”, Bursa Büyükşehir Belediyesi, Tarihi Kentler Birliği ve ÇEKÜL Vakfı işbirliği ile Ekim 2012 tarihinde Bursa’da düzenlenen Uluslararası Kırsal Yaşam, Kırsal Mimari Sempozyumu için hazırlanmıştır, Eylül 2012. <http://library.atilim.edu.tr/shares/library/files/e-kitap/AnadoludaKirsalMimarlik-Ekitap.pdf> (erişim tarihi 14 Ağustos 2015).
- Dalal-Clayton, B., Dent, D., ve Dubois, O., (2003), Rural Planning in Developing Countries: Supporting Natural Resource Management & Sustainable Livelihoods, (Gelişmekte Olan Ülkelerde Sürdürülebilir Geçim ve Doğal Kaynakların Desteklenmesi Amaçlı Kırsal Planlama), Earthscan.
- Egi, A. (2011), Darkale Köyünün Sosyolojik İncelenmesi: Darkale Köyü Yenileme Projesi Öncesinde Köyün Sosyal, Kültürel ve Ekonomik Durum Tespiti ve Öneriler, Balıkesir.
- Frutos, L. M., (1999) Human Organization in Rural Areas (Kırsal Alanlarda Beşeri Örgütlenme), editörler F. B. Golley ve J. Bellot, Rural Planning from an Environmental System Perspective (Çevresel Sistem Perspektifinden Kırsal Planlama), 1999, Springer-Verlag New York, Inc., s. 195-217.
- Günay, İ. (2011), Soma İlçesi Kentsel Peyzajı Açık ve Yeşil Alanlar, İzmir, Emka Matbaacılık.
- Günay, V. (2006), “XVI. Yüzyılda Tarhala Örneğinde Batı Anadolu’da İskan Değişimi”, Tarih İncelemeleri Dergisi, Cilt XXI, Sayı 1, Temmuz 2006, s. 107-122.
- İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü, (2012) İzmir Kırsal Alan Yerleşim ve Konut envanteri, İzmir İl Özel İdaresi tarafından yaptırılmıştır, İZTEK, 2012.
- Karadağ, A. (2005) Coğrafi Değerlendirmelerle Soma’da Değişen Çevre Kent ve Kimlik, Ege Üniversitesi Yayınları: Edebiyat Fakültesi Yayın No: 131.
- Kayın, E. (2012) “Bir ‘Kültürel Manzara-Kültürel Peyzaj’ Ögesi Olarak Kırsal Yerleşimlerin Korunmasına Yönelik Kavramsal ve Yasal İrdelemeler”, Mimarlık, 367, Eylül-Ekim 2012.
- Kıray, M. (1982) Toplum Bilim Yazıları içinde “Türkiye’de Köy ve Köylü Sorununa Kalkınma Planları’nın Yaklaşımı” ODTÜ Gelişme Dergisi, cilt 1, sayı 1, Güz 1970, Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayını, No.7, Ankara 1982.
- Özgönül, N. (2010) “Alaçatı’da Yaşam”, Ege Mimarlık, s.18-25, Ocak 2010.
- Tanaç, Zeren, M. (2011), Soma-Darkale Kültür Mirasının Korunması ve Yerel Kalkınmanın Sağlanması İle İlgili Bilimsel Görüş (Rapor) Taslak, Dokuz Eylül Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü.
- Tekeli, İ. (1997) “Bir Seminerin Düşündürdüğü Farklı Bir Yaklaşım”, Ege Mimarlık, 1997/1, 22, s. 26.
- Urry, J. (1999), Consuming Places, (Mekanları Tüketmek), Routledge, 1995, çev. Rahmi K. Öğdül, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Antik Megaron Modelinin Kırsal Mimarideki İzleri

YAZAR, EN BASİT KONUT MODELİ OLAN MEGARON'DAN YOLA ÇIKARAK, KIRSAL MİMARİ ARAŞTIRMALARININ, MEVCUT GELENEKSEL YAPILARIN KORUNMASINA KATKISINI VE GÜNCEL SORUNLARIN ÇÖZÜMÜNDEKİ OLASI FAYDALARINI SORGULAMAKTADIR

Ali Kazım Öz

ÜSTTE Tiryns Sarayındaki Megaron (Dinsmoor 1975), Konya Taş Meclis (Aslanapa 1991) ve Alaşehir Bağevi'nin (Erdim 1997) karşılaştırmalı planları (Resim1)

Delos evinin Pastas bölümü (Dinsmoor 1975), Anamas Dağı'nda bir karacadır (Kademoğlu 1974a) ve Dirmil Köyü açık sofalı ev (Kademoğlu 1974b) planları (Resim2)

SAĞ ALTTA Öncüpınar Mülteci Kampı (J. Hersh 2015) (Resim 3)

Konut modelleri ile yaşanan çevre arasındaki etkileşim güçlüdür ve bu sayede bölgesel değişimlerin nedeni açıklanmaya çalışılır.

Çünkü insan ve çevresindeki her türlü faktör yaşam biçimini ve kalitesini de etkiler. Geleneksel konut tipleri, günümüzdeki kültürel ve teknolojik yeniliklerle rekabet edememekte ve sürekli gerilemektedir. Bu yüzden kırsal mimari çalışmalarının ve henüz kültürel erozyona uğramamış bölgelerdeki araştırmaların önemi her geçen gün artar. Araştırma aşamasından sonraki süreç, eldeki bilgilerin yeniden yorumlanması ve güncel sorunların çözümüne yönelik öneriler getirilmesi şeklinde olmalıdır. Bu amaçla en basit forma sahip fakat en çeşitli ve uzun süreli kullanıma sahip megaron tipi seçilmiştir. Yazıda, tek mekânlı ve ön sofalı plan tipine sahip örneklerin gelişim şeması açıklanmaya çalışılmış ve geleneksel mimari içindeki durumu sorgulanmıştır. Sonuçta, geçmişten günümüze kadar ulaşmış geleneksel mimarlık ürünü yapıların, hem plansal hem de statik ve estetik verileri ışığında, koruma ve acil durum amaçlı çağdaş tasarımlar geliştirilmesi önerilmektedir.

En temel konut modeli olarak tek mekânlı yapılar ve özellikle de antik Ege mimarisinde megaron adı verilen yapılar bilinmektedir. Merkezinde ocak bulunan bir ana mekân (oikos) ve önündeki yarı açık alandan (prodromos) oluşan megaronlar, sivil konutlardan saraylara ve tapınaklara kadar birçok yapıda kullanılmış ve zamanla kutsal yapı tipi olarak kabul görmüştür. Ana mekânın arkasına veya yanına çeşitli odalar ekleyerek yeni plan şemaları

oluşturulmuş¹ olsa da temel öge megarondur. Megaron tipinin değişik varyasyonları, binlerce yıldır farklı kültürler tarafından farklı isimlerle kullanılmıştır (Resim 1): Mezopotamya'da anteli yapılar², Girit'te iç-dış odalı, Homeros destanları'nda andron (Erkekler Odası, Selamlık), Myken kalelerinde uzun ev, Korinth'de apsidal ev³, Eski Türkler'de dörtgüç ev⁴ ve Britanya'da⁵ "but and ben" gibi... Hatta Selçuklu ve Erken Osmanlı dini mimarisi ile ilişkisi ve plansal benzerlikleri açıkça görülmektedir⁶. Fakat araştırmacılar bu tip yapıların kökenini İÖ. 3. Binyıl Troia'sına, dolayısıyla Anadolu'ya bağlamakta bir sakınca görmezler (Robertson 1969; 23. Işık 1996, 15; Korfmann 2002, 203).

Türkiye'de özellikle köylerde ve bağ evlerinde kullanılan tek odalı yapılar çeşitli biçimlerde ve üsluplarda yapılmış olsalar da temelinde megaron anlayışının yattığı söylenebilir. Anadolu'da bu türdeki mekânlara ocaklı oda, sabit ev veya selamlık, önündeki yarı açık mekâna ise taraça, çardak, sergâh, hanay, eyvan, aşhane, taşlık, sofa ve hayat⁷ gibi isimler verilmiştir. Ayrıca göçebe kültüründeki Karacadır, Derimevi⁸, Topak ev veya Yörük evi gibi oluşumların bile megaronla ilişkili, hatta öncüsü olduğu düşünülebilir. Göçebelikten yerleşik hayata geçiş, toplumsal ve mimari anlamda kolay olmamıştır, insanlar özgürlüklerini ve kimliklerini kaybedecekleri korkusuyla kent hayatından uzak kalmışlardır⁹. Mekân her ne kadar tekil olsa da içindeki organizasyon sayesinde bölümlere ayrılmış ve zaman kavramıyla bağlantılı olarak işlevlendirilmiştir. Kadın, erkek ve misafirlerin konumları, yeme, dinlenme ve yatma yerleri gibi farklı ihtiyaçlar önceden

ayarlanmış bir düzen içinde yerine getirilmektedir.

Anadolu'da uzun yıllarca kullanılmış bir diğer yapı tipi olarak iki oda önündeki hayattan oluşan basit konut modeli gelir (Resim 2). Bu tip, megaronun bir gelişmiş modelidir ve en önemli özelliği konut içindeki farklı işlevleri (erkek ve kadınlara ait, yeme ve yatma gibi) birbirinden ayırmasıdır. Aslında bu durum göçebe çadırlarında da zaman zaman uygulanan bir tasarımdır (Kademoğlu 1974a, 29). Yerleşik yaşama geçişle birlikte hem tek odalı hem de çift odalı konut tipleri birlikte kullanılmış ve sosyal statüyü belirleyen bir unsur olmuştur. Hititler'deki hilani (Naumann 1991, 39) yapı tipi, Eski İzmir'deki çifte megaron (Akurgal 1997, 41) ve Delos'ta pastaslı ev (Dinsmoor 1975, 324) olarak adlandırılan yapı türü Anadolu'nun birçok yerinde hala kullanılan en basit konut modellerinden biridir¹⁰. Yunan megaronu veya Türk evi gibi tanımlar yapılsa da, bu topraklarda binlerce yıldır var olan ortak mimari kültürden Anadolu Mimarisi olarak bahsetmek gerekir. Böylece tek bir uygarlığa mal etmek yerine, Troia'dan Tell Halaf'a, Karadeniz Yaylaları'ndan Ege Adaları'na kadar geniş bir coğrafyayı tanımlamak daha doğru olacaktır.

Günümüzde bu konut tiplerini ancak kırsal mimaride, özellikle de bağ evlerinde görmekteyiz (Erdim 1997, 115; Fellows 1841, 130). Tarımsal çalışmaların ve üretimin azalmasıyla birlikte bağ evlerine duyulan gereksinim de azalmış, eskiden sezonluk kullanılan bu yapılar artık kullanılamaz duruma gelmiştir. Binlerce yıldır var olan fakat günümüzde kaybolmaya yüz tutan bu geleneğin hem plansal özellikleri hem de yapım tekniği¹¹ bakımından incelenmesi ve farklı işlevlere uygun olarak yeniden yorumlanması gerekmektedir. Özellikle doğal afetler veya insanların sebep olduğu özel durumlar için basit ama dayanıklı yapıların inşa edilmesi zorunludur. Deprem sonrasındaki barınma ihtiyacı ve çatışma alanlarındaki mültecilerin sorunları şu anda Türkiye'nin en önemli sosyal sorumluluğu durumundadır. Bu aşamada mimarlık literatürüne yeni bir terim eklemek gerekebilir; acil durum ev tipi... Acil durumlarda kullanılan konutlar için öncelikli hedef; kolaylıkla taşınabilmesi, acilen kurulabilmesi, sağlamlığı, ısı yalıtımlı ve ekonomik olmasıdır¹². Bu ölçütler sağlandıktan

sonra planlama ve tasarım ilkeleri devreye girebilir. Sürdürülebilir mimarlık örneklerinin araştırılması sayesinde, benzer alanlardaki koruma amaçlı projelerin hazırlanması veya basit konut modelinin acil durumlarda kullanılması gibi uygulamalar daha verimli hale gelecektir.

Doğru bir kararla Türkiye Mimarlar Odası tarafından logo (imlek) olarak seçilmiş olan megaron planı¹³, geçmiş ile bugünü birleştirebilecek yegane semboldür. Bu planı biraz daha geliştirip, geçmişte kullanıldığı haliyle iki odalı ve hayatlı olarak düzenleyerek ihtiyacı olanların hizmetine sunulabilir. Yazıda özellikle üzerinde durulduğu gibi hayat (prodomos, sofa) bölge insanı için önemlidir ve ortak kullanım mekânı olarak bütün yaşamsal aktiviteler orada gerçekleşir. Tasarımcı tarafından mekân organizasyonunda bir hayat/sofa için yer ayrılmasına bile, zaman içinde kullanıcılar tarafından benzer bir ekleme mutlaka yapılacaktır (Resim 3). İster modern veya geleneksel malzemelerle, tuğla, ahşap, çelik ve hatta saman¹⁴ ile yapılsın, isterse çadır veya konteynerle oluşturulsun, megaron plan şemasına uyulmasının hem işlevsel hem de sembolik anlamı olacaktır. ■

Ali Kazım Öz, Doç. Dr. Dokuz Eylül Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Restorasyon Anabilim Dalı

KAYNAKLAR

- Akurgal, Ekrem, (1997), Eski İzmir I: Yerleşme Katları ve Athena Tapınağı, TTK Basımevi, Ankara.
- Arsan, Zeynep D. (2008), "Türkiye'de Sürdürülebilir Mimari", Mimarlık, 340, ss. 21-30.
- Aslanapa, Oktay, (1991), Anadolu'da İlk Türk Mimarisi, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Ankara.
- Aydemir, Adem, (2012), "Divanü Lugati't Türk'e Göre XI. Asırda Türk Evi", International Journal of Social Science, 5, 1, ss. 15-48.
- Dinsmoor, William B., (1975), The Architecture of Ancient Greece: An Account of Its Historic Development, Norton & Company, New York.
- Erdim, Murat, (1990), "Geçmiş-Günümüz İlişkileri Üzerine Bir Deneme: İzmir-İsancak Konutları", Mimarlık, 242, ss. 22-25.

- Erdim, Murat, (1997), "İzmir - Alaşehir Çevresinde Bağ Evleri", Eski İzmir I: Yerleşme Katları ve Athena Tapınağı, (ed.) Ekrem Akurgal, TTK Basımevi, Ankara, ss. 115-118.
- Fellows, Charles, (1841), An Account of Discoveries in Lycia: Being a Journal Kept During a Second Excursion in Asia Minor, John Murray, London.
- Hrouda, Barthel, (1970), "Die Megaron - Bauten in Vorderasien", Anadolu (Anatolia), 14, ss. 1-14.
- Işık, Fahri, (1996), "Megaron: Bir Simgenin Arkeolojik Öyküsü", Mimarlık, 268, ss. 14-15.
- Kademoğlu, Osman, (1974a), "Yörüklerde Üç Direkli Kara Çadır", Mimarlık, 127, ss. 27-29.
- Kademoğlu, Osman, (1974b), "Güneybatı Anadolu'da Açık Sofalı Evler", Mimarlık, 127, ss. 30-33.
- Kemal, Yaşar, (1971), Binboğalar Efsanesi, Can Yayınları, İstanbul
- Kofmann, Manfred, (2002), "Tarih Öncesi Yerleşim Yeri Hisarlık tepesi; Aşağıdan Yukarıya Troia'nın On Kenti", Troia: Düş ve Gerçek. Konrad Theiss Verlag, Stuttgart, ss. 203-204.
- Küçükerman, Önder, (1991), Kendi Mekanının Arayışı İçinde Türk Evi, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu, İstanbul.
- Naumann, Rudolf, (1991), Eski Anadolu Mimarlığı, (Çev. Beral Madra), Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- Robertson, Donald S. (1969), Greek and Roman Architecture, Cambridge University Press, London.
- Zahir, Amira; Mokhtari, Abderahmane, (2014), "Research on the Seismic Performance of Traditional Buildings", Impact, 2, 15-20.

DİPNOTLAR

- 1 Priene'deki prostaslı ev ve Delos'taki pastaslı ev tipleri bunlara örnektir. Geleneksel mimariyle bağlantı kurabilmek amacıyla, prostaslı evlere orta sofalı, pastaslı evlere ise açık sofalı ev tipi demek yanlış olmaz. Prostaslı evler ile 19. yüzyıl İzmir evleri arasındaki ilişki daha önce araştırılmıştır (Erdim 1990, 25).
- 2 Kuzey Suriye bölgesindeki Tell Halaf, Tell Huera ve Tell Tayinat'ta megaron benzeri yapılar bulunmaktadır (Naumann 1991, 397; Hrouda 1970, 11).
- 3 Megaronun arkasına bir apsis eklenerek yatma bölümü (thalamus) oluşturulmuştur (Dinsmoor 1975, 5). Benzer arka odalar acil durum konutlarına da uygulanabilir.
- 4 Dörtgüç veya Dörtgüç ev (Aydemir 2012, 17).
- 5 İskoç mimarisindeki basit ev tipi (Dinsmoor 1975, 4).
- 6 Plan bakımından, 13. ve 14. yüzyıla ait tek kubbeli yapılardan Konya Taş Mescidi ve İznik Camii en bilinen örneklerdir (Aslanapa 1991, 55).
- 7 Ortak yaşam mekânını en iyi karşılayan terim "hayat" olmalıdır (Küçükerman 1991, 59).
- 8 Binboğalar Efsanesi'nde anlatılan ortak çadır (Kemal 1971, 5).
- 9 Göçebe Türkler, yerleşik hayata geçmiş ve artık kentlerde yaşayan akrabaları için yatuk (tembel, atılmış, köle, mücadele etmeyen) kelimesini kullanmışlardır (Aydemir 2012, 19).
- 10 Bu tip O. Kademoğlu (1974b, 31) tarafından Açık Sofalı Ev olarak tanımlanmıştır.
- 11 Hatlı, Hımsı ve Bağdadi gibi geleneksel yapım tekniklerinin depreme dayanıklılığı konusunda yapılan araştırmalar bu görüşü desteklemektedir (Zahir ve Mokhtari 2014, 18).
- 12 Yunanistan ve Makedonya'da mülteciler tarafından kullanılan hızlı, pratik ve ekonomik konutlar, UNHCR ve IKEA Vakfı ortak girişimiyle, "Better Shelter" projesi çerçevesinde ve modüler thermoform panel sistemiyle hazırlanmıştır (www.bettershelter.org).
- 13 Mimarlar Odası'nın sembolü arkeologlar tarafından da olumlu karşılanmıştır (Işık 1996, 14).
- 14 Sürdürülebilir mimarlık projeleri kapsamında Kırıkkale Hasandede köyünde ve İstanbul Cumhuriyetköy'de Saman Balyasından Evler inşa edilmiştir (Arsan 2008, 25).

Kırsal Mimarlık Mirasının Korunmasında Turizmin Rolü: Cumalıkızık Köyü Örneği

MAKALEDE KIRSAL MİMARLIK MİRASININ KORUNMASI KONUSUNDA EN ÖNEMLİ ÖRNEK OLAN BURSA CUMALIKIZIK KÖYÜ ÜZERİNDEN TURİZMİN KORUMA İÇİN BİR İMKAN MI YOKSA ENGEL Mİ OLDUĞU TARTIŞILYOR

Nezihat Köşklük Kaya

**BURSA VE CUMALIKIZIK
998. UNESCO DÜNYA MİRASI**

ÜSTTE UNESCO Dünya Mirası logosu
(<http://www.bursakulturturizm.gov.tr>) (Resim 1)

Köyün giriş meydanı (Köşklük Kaya, 2012) (Resim 2)

SAĞ ÜSTTE Köyün camisi (Köşklük Kaya, 2012) (Resim3)

Cumalıkızık özgün sokak dokusu(Köşklük Kaya, 2012)
(Resim 4)

SAĞ ALTTA Geleneksel konutun strüktür sistemi
(Köşklük Kaya, 2012) (Resim 5)

Giriş
Bursa'nın 700 yıllık geçmişe sahip Cumalıkızık köyü, kırsal mimari miras ve turizm ilişkisinin önemli olduğu köylerden biridir. Özgün kırsal dokusu korunmuş, yaşayan bir köy şeklinde, Anadolu'nun diğer çoğu köyünden farklı olarak günümüze ulaşmıştır. Bu bakımdan adeta bir açık hava müzesi niteliğindedir.

2014 yılında UNESCO Dünya Miras Komitesi'nin 38. Dönem Toplantısı'nda "kültürel" kategoride Dünya Miras Listesi'ne alınan "Bursa ve Cumalıkızık: Osmanlı İmparatorluğu'nun Doğuşu" Dünya Miras Alanı, Cumalıkızık köyünün de dahil olduğu altı bileşenden oluşmaktadır (Resim 1). Cumalıkızık ve çevresindeki diğer vakıf köylerinin, payitaht Bursa'nın kent merkezindeki hanlar ve külliyele ekonomik ilişkileri, Osmanlı'nın bütün kurumlarıyla bir beylikten imparatorluk haline dönüşmesine önemli bir katkı sağlamıştır. Bursa ve Cumalıkızık, bugün hala yaşayan ticari kültürü ve kente oldukça yakın kırsal yaşamın devamlılığı ile birlikte erken dönem Osmanlı yaşam şekli ve vizyonuna iyi bir örnek teşkil etmektedir (<http://www.kulturvarliklari.gov.tr/TR,100414/bursa-ve-cumalikizik-osmanli-impatorlugunun-dogusu-bu-.html>). Bu mirasın yaşatılabilmesi örgütlü ve planlı turizm anlayışı ile mümkündür.

Cumalıkızık, günümüze kadar taşıdığı özgün kırsal mimarisi ile kırsal ve kültür turizmi anlamında Bursa'nın ve Türkiye'nin önemli köylerinden biridir. Cumalıkızık'ın özgün mimari dokusu ile turizm karşılıklı olarak

birbirini ivmelendirmiş ve yükseltmiştir. Bu çalışmada, kırsal mimari miras ve kırsal turizm ilişkisi tartışılmaktadır. Çalışmanın amacı ve kapsamı, bu bağlamda Türkiye'de kırsal turizmin başarılı örneklerinden biri olan Cumalıkızık modelini tanıtmaktır.

Cumalıkızık ve Kırsal Mimarisi

Bursa'nın özgünlüğünü koruyan en önemli köyü olan Cumalıkızık, deniz seviyesinden 340 m yükseklikte ve şehir merkezine 12 km uzaklıktadır. 1300'lü yıllarda Oğuz boylarından Kızıklar'ın Bursa'nın doğusunda Uludağ'ın kuzey yamaçlarında oluşturduğu yedi Kızık köyünden biridir. Yedi kızık köyünden günümüze kadar gelebilmiş olan diğer dört köy; Hamamlıkızık, Derekızık, Değirmenlikızık ve Fidyekızık özgün mimari dokularını koruyamamıştır. 1920-1922 yılları arasında Yunan işgali sırasında yanmaktan kurtulan Cumalıkızık, kırsal mimarinin önemli bir örneği olarak geleneksel yaşam biçimini korumaktadır (Çetin, 2010; Perker, 2012).

Su kaynakları bakımından zengin, verimli topraklar üzerine kurulmuş olan köyün temel geçim kaynağı bahçe tarımıdır. Hayvancılık çok fazla gelişmemiştir. Köyün verimli topraklarında narenciye dışında her türlü meyve ve sebze yetiştirilmektedir. Özellikle ahududu, böğürtlen ve kiraz en yaygın türlerdir. Geçmişte ipek üretimi ve kestane en önemli kazanç kaynağı olmuş, 1950'li yıllara kadar ekonomik açıdan oldukça zengin sayılabilecek Cumalıkızık, kestane ağaçlarının halk arasında kestane

kanseri diye bilinen bir çeşit hastalıktan kuruması nedeniyle ekonomik olarak gerilemiştir.

Cumalıkızık'ın özgün kırsal mimari dokusunun (Dostoğlu, 2002; Gürer, 2005; Kaprol, 2002; Perker, 2002 ve 2012) anahtar kelimeleri, topografyayla uyum, doğaya minimum müdahale, organik sokaklar ve küçük meydanlar gibi kavramlardır.

Köye girişte ilk algılanan, Eğrek Meydanı'dır (Resim 2). İki adet anıt ağacın yer aldığı bu giriş meydanı, geleneksel konutlar, okul ve anıt mezarlık ile çevrilidir. Cumalıkızık; Eğrek, Okul, Orta, Hamam, Dere, Değirmenyeri ve Köyüstü olarak isimlendirilen yedi mahalleden oluşmaktadır. Orta Mahalle, cami ve kahvehanelerin bulunduğu merkez durumundadır. Geleneksel konutlar bu merkez etrafında topografyaya uygun olarak yerleşmişlerdir. Köydeki anıtsal yapılardan biri olan günümüzdeki cami, üçyüz yıllık olup köyün ilk camisinin yerine yapılmıştır (Resim 3). Caminin doğu cephesinde 19. yüzyılın sonunda yapılan bir çeşme, kahve meydanında ise 20. yüzyılın başında yapılan iki adet şadırvan bulunmaktadır. Köyün hamamının yapım tarihi bilinmemektedir. Köyün güneydoğu yamacındaki İhlamurcu bölgesinde Bizans döneminden kalma kilise ve köprü kalıntıları mevcuttur (Çetin, 2010; Perker, 2012).

Kırsal dokunun biçimlenmesinde topografya çok etkili olmuştur. Sokaklar dar ve kıvrımlıdır. 2-2,5 m genişliğindeki yollar, ancak insan ve atlı araba geçişine uygundur (Resim 4). Özgün taş kaplamalarıyla günümüze ulaşmış bu sokaklar, yapıların köşelerine pahlar yapılmak suretiyle genişletilmiştir. Sokakların keşiştiği yerlerde küçük meydanlar bulunmaktadır.

Genellikle iki katlı olan geleneksel Cumalıkızık evlerinin yapımında doğal ve yerel malzeme kullanılmıştır. Yapılar strüktürel açıdan incelendiğinde yoğun olarak; alt ve kısmen üst kat beden duvarlarının yığma taş, ara duvarlar ile kısmen üst kat cephelerinin bağdadi olduğu görülmektedir. Bunun dışında ahşap malzeme, taban/tavan döşeme kirişleri ve kaplamalarında, çatılarda, merdiven basamakları ve korkuluklarında, kapı/pencere kasa,

“CUMALIKIZIK ÖZGÜN KIRSAL DOKUSU KORUNMUŞ, YAŞAYAN BİR KÖY ŞEKLİNDE, ANADOLU’NUN DİĞER ÇOĞU KÖYÜNDEN FARKLI OLARAK GÜNÜMÜZE ULAŞMIŞTIR”

doğrama, korkuluk ve kepenklerinde, dolap ve yüklüklerde kullanılmıştır.

Evlerde zemin kattaki ahşap hatıllı yığma taş duvar üzerine ahşap dikmeler getirilerek üst katlar oluşturulmuştur (Resim 5). 40-50 cm mesafeli dikmelerin arası ahşap çatkılı olup, çatkılarının arasındaki dolgu malzemesi kerpiçtir. Yörede kestane ağaçlarının bol olması nedeni

ile evlerde bu ağaç türü ağırlıklı olarak kullanılmıştır. Sıvalar; kireç, toprak ve samanın karıştırılması ile elde edilmiştir. Zemin katları genelde sıvasız olan yapıların, sıvalı olan üst katlarında kullanılan renk, ağırlıklı olarak çivit mavidir. Üst kat çıkmaları eli böğründeler ile desteklenmiştir.

Cumalıkızık evleri, avlulu ve bahçeli olup, yüksek duvarlar iç yaşantı ile dış

SOLDA Avlulu ev örneği
(Köşklük Kaya, 2012) (Resim 6)

"3. Bin Yılda Yaşayan Osmanlı
Köyü Cumalıkızık" Proje Bürosu
(Köşklük Kaya, 2012) (Resim 7)

SOL ALTTA Turistik yerel ürünler
(Köşklük Kaya, 2012) (Resim 8)

yaşantıyı birbirinden ayırmaktadır (Resim 6). Üst katı taşıyan ahşap dikmelerin yer aldığı, toprak veya doğal taş zeminli giriş katında ahır, kiler gibi mekanlara ve helaya yer verilmiştir. Pek çok eylem avluda gerçekleştirilmektedir. Farklı tarım faaliyetlerinin yanı sıra, çamaşır yıkanmakta, yemek pişirilmekte, kışık yiyecek hazırlıkları (salça, konserve, reçel) yapılmaktadır.

Ara kat, giriş katına sahanlıklı veya tek kollu ahşap merdiven ile bağlanmakta olup, sofanın (hayatın) yer aldığı üst kata göre daha az yüksekliğe sahiptir. Kış odası, samanlık ve erzak deposu gibi mahaller bu mekanda yer almaktadır. Basık tavanlı ve korunaklı olması nedeni ile buradaki odalar kış odası olarak kullanılmaktadır. Zeminden gelen nem ve zararlı böceklerden uzak olan bu katta doğal iklimik özelliği nedeni ile aynı zamanda kış için hazırlanan gıdalar, kurutulmuş meyve ve sebzeler de saklanmaktadır. Bursa'da ipek böcekçiliğinin yaygın olduğu 19. yüzyıl sonlarında bu

katlarda ipek böceği yetiştirildiği de bilinmektedir.

Ahşap kirişli merdiven ile ulaşılan ve konutun en üst katı olarak konumlanan yaşama katı, genel olarak dış sofalı plan tipindedir. Hayat olarak adlandırılan bu mekanda, farklı kotlarda sekiler bulunmakta, yazın yemek yeme, oturma ve erzak kurutma gibi eylemler gerçekleştirilmektedir. Hayata açılan odalar, tek başlarına birer hane niteliğindedirler. Ocağı, yunmalığı (yikanmalığı), gömme dolabı içinde barındıran bu odalar, gece yatma, gündüz ise gece serilen yatakların, toplanarak gömme dolaba kaldırılması ile oturma mekanı haline gelmektedir.

Cumalıkızık evlerinde cepheler; gabari, çatı, saçak, baca, kapı ve pencere gibi öğeleriyle ortak bir dil oluşturmaktadır. Çoğu Anadolu yerleşimlerinde olduğu gibi Cumalıkızık'ta da mahremiyet kavramının cepheye yansıdığı görülmektedir. Dış cephelerde bulunan dışarıdan içerisinin görülmesini engelleyen ve aynı zamanda güneş denetimini sağlayan pencere kafesleri,

yüksek avlu duvarları, alt katların masifliği, kapı tokmaklarının cinsiyete göre iki ayrı çeşitte oluşu bunun kanıtlarıdır. Cepheler, çıkmalı veya çıkmazsız olarak çeşitlenmektedir. Bazı çözümlerde çıkma kısmı iken, bazen cephenin tümünü kaplamaktadır. Çatılar beşik ve kırma olup, alaturka kiremit örtülmüştür.

Yapılardaki detaylar incelendiğinde, odalarda ve evin genelinde iç tezyinat açısından yalın, abartısız bir tutumun hakim olduğu söylenebilir. Ancak yer yer zengin ahşap işçiliğine ve detaylı süslemelere özellikle oda kapıları, yüklük, dolaplar ve tavan göbeklerinde rastlanılmaktadır.

Cumalıkızık'ta Kırsal Mimarlık ve Turizm İlişkisi

Kırsal mimari, doğal çevre özellikleri, sosyal ve kültürel yapı, yöresel malzeme ve yerel yapım tekniklerini kullanarak, geleneklere dayalı olarak üretilen mimarlık olarak tanımlanabilir. Geçmişin izlerini taşıyan kırsal kültürün mimarlıkla buluşması anlamına gelen bu evler, sıradan insanın günlük yaşamındaki kültürünü, sosyal ilişkilerini ve alışkanlıklarını, ev sahibinin ve ustasının kendi sıradan beğenilerini, inançlarını ve yaşam önceliklerini yansıtmaları bakımından kendi özgün kimlikleriyle var olmaktadır. Kırsal yerleşimler, günümüzde bu korunmuş doğal çevreleri, mimari kimlikleri ve özgün yapıları ile dikkat çekmekte; kentten uzaklaşmak, dinlenmek, gezmek ve görmek için tercih edilmektedirler.

Cumalıkızık da kırsal dokusu korunmuş, yaşayan bir köy şeklinde

günümüze ulaşmıştır. Bu bağlamda, özgün kırsal mimarisi ile deniz-güneş-kum üçlemesinden farklı alternatif tatil meraklıları için kırsal ve kültür turizmi anlamında, Bursa'nın ve Türkiye'nin önemli köylerinden biri olmuştur. Turizm doğru kullanıldığında kültürel çeşitliliğin ve özgünlüğün korunması için araçtır. Çünkü yerel kimliğe ve özgünlüğe dayalı olup, yerel kalkınmayı ve yerel halkın yaşam kalitesini artırmaktadır. Cumalıkızık'ın özgün mimari dokusu ile kırsal ve kültürel turizm de karşılıklı olarak birbirlerini ivmelenmiştir ve yükseltmiştir. Diğer taraftan 2014 yılında UNESCO Dünya Miras Komitesi'nin 38. Dönem Toplantısı'nda "kültürel" kategoride Dünya Miras Listesi'ne alınması Cumalıkızık'ın turistik önemini daha da artırmıştır.

Kısaca, genellikle yerli halkın kullanımında olan ve köyün kendine özgü kırsal mimarisi ile biçimlenmiş konutlarının dışında, Osmanlı İmparatorluğu'nun ilk başkenti olan Bursa'ya yakınlığı ile Cumalıkızık, gerek yerli ve gerekse yabancı turistlerin sıkça ziyaret ettikleri bir yerleşim haline dönüşmüştür. Bunun sonucu gelişen turizm olgusuna bağlı olarak pansiyon kullanımı yaygınlaşmıştır. Böylece mimarisi ile turistleri kendine çeken yerleşim, tarihi yapıların konaklama amaçlı kullanılabilme imkanı ile aynı zamanda bu yapıların bizzat deneyimlenebildiği bir yere dönüşmüştür. Bu da Cumalıkızık'ta, kentlerin kaotik ve stresli ortamından uzaklaşmak isteyenler için sadece günübürlük değil, konaklamalı bir tatil imkanının doğmasını sağlamış, turizm ve kırsal mimari ilişkisi gittikçe güçlenmiştir.

Tarihsel süreçte sadece maddi kültür öğelerinin korunmasının yetersiz olduğu ve bunların maddi olmayan kültür öğeleriyle birlikte korunması gerektiği anlaşıldığından, Cumalıkızık köyünde de somut ve somut olmayan kültürel miras değerlerini korumak ve gelecek nesillere aktarmak için Etnografya Müzesi ve Sanat Evi kurulmuştur. Yine bu maksatla "Cumalıkızık Koruma-Yaşatma Projesi", "3. Bin Yılda Yaşayan Osmanlı Köyü Cumalıkızık Projesi" yürütülmektedir (Resim 7). Önemli bir kırsal miras olan Cumalıkızık'ta çok sayıda film ve dizi

çekimi yapılmıştır. Bu da Cumalıkızık'ın turistik tanıtımında oldukça etkili olmuştur. Yine her Haziran ayının son haftası yapılan "Cumalıkızık Ahududu Şenliği" de yörenin ulusal ve uluslar arası düzeyde tanıtımına katkı sağlamaktadır (Akıncıtürk ve Perker 2003; Çetin, 2010).

Son yıllarda turistik potansiyelinin hızlı artışı sonucunda Cumalıkızık'ın en önemli geçim kaynağı olan tarım da, turizme katkı sağlayan önemli iş kolu niteliğine bürünmüştür. Diğer taraftan, Cumalıkızıklı kadınların kendi el emeği ürünleri olan danteller, oylar, tarhanalar, eriştelere ve bunun yanı sıra yöreye özgü tarım ürünleri, doğal ürünler, doğal ve ekolojik ürün meraklıları için alternatifler sunmakta ve Cumalıkızık'ı önemli kılmaktadır. Bu bağlamda "Cumalıkızık Köyü Kadınları Eğitimi Dayanışma ve Kalkındırma Derneği" kurulmuş, ayrıca ev pansiyonculuğu, sosyal davranış ve İngilizce kursları düzenlenmiştir (Çetin, 2010). Yukarıda ifade edilen farklı boyutlarıyla gelişen turizm olgusu ile Cumalıkızık; köylü kadınların çok çeşitli ürünler sattıkları sokakları ile hergün bir panayır yeri havasındadır (Resim 8).

Özetle, kırsal mimari miras Cumalıkızık'ta kırsal turizmin gelişmesini sağlamış, gelişen turizm olgusuna paralel olarak da köy sahip olduğu tüm kaynakları özellikle kırsal mimari mirası koruyarak turistik hale getirmiştir. Bu bağlamda da Türkiye için örnek alınması gereken bir kırsal yerleşme olmuştur.

Sonuç

Cumalıkızık'ın kırsal mimari mirası köyü ulusal ve uluslar arası ölçekte önemli turistik odaklardan biri haline getirmiştir. Turizmden elde ettiği gelir ile köy halkı köyün korunmasını da sağlamaktadır. Bu bağlamda başarılı bir örnek olarak kabul edilmekte ve benzer köylere de örnek teşkil etmektedir.

Ancak turizmin dönüştürücü tahripkar gücünü de göz ardı etmeden Cumalıkızık, kendisini önemli kılan özgün mimari dokusunu ve yerel kimliğini sağlıklı bir şekilde geleceğe taşımalıdır. Bu yörenin küreselleşmeden yararlanılarak tanıtılması, yerel kültürel değerlerin ve sanatın korunması, yerel mimarinin korunarak canlandırılması önemlidir. Aksi takdirde bu değerlerde

bozulmalar yaşanır. Turizmin olumsuz etkileri, yerel yaşam biçimlerinde bozulmalar, kültürün maddi bir araç olarak görülmesi ve görüntü kirliliğidir. Nitekim geçmişte özgün mimari dokusu ile dikkat çeken pek çok yer, turizm olgusunun bu boyutu yüzünden yozlaşmış ve kimliğini kaybetmiştir.

Doğal ve kültürel çevreye duyarlı bir kimse turizmin özellikle de kitlesel turizmin çevrenin birçok değerini aşındırdığını, anlam olarak içini boşalttığını, ona yeni ucuz anlamlar yüklediğini, kitchleşen yeni gösteri mekanları yarattığını hemen fark edecektir. Bu bağlamda turizmle kültürel çevrenin nasıl bir arada yaşayabileceği konusunda daha ayrıntılı analizlere ihtiyaç vardır (Tekeli, 2003). Sürdürülebilirlik kavramının çok sık olarak tartışıldığı günümüzde bu konuda hassasiyet ve titizlik gösterilmesi büyük önem taşımaktadır. Sürdürülebilir korumada, statik olarak korumadan çok, gelişerek kendisini yeniden üretme söz konusudur. Cumalıkızık kendisini turistik bir öneme kavuşturan özgün kırsal mimari dokusunu bu bağlamda korumaya devam etmelidir. Cumalıkızık'taki kırsal turizm ve sürdürülebilirlik pratiği bir bilgi olarak Türkiye'deki benzer kırsal mimari geleneğe sahip örneklerle taşınmalıdır. □

Nezihat Köşklük Kaya, Doç. Dr., DEÜ Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü

KAYNAKLAR

- Akıncıtürk, N. ve Perker, Z.S. (2003), "Tarihi, Kültürel ve Yapısal Mirası Koruma Felsefesinde Ortaklık Projelerinin Önemi: Cumalıkızık Örneği", 1. Uluslar arası Yerel Yönetimler Üniversite ve Sanayi İşbirliği Sempozyumu: 209-221, Gazi Üniversitesi Yayını, Ankara.
- Çetin, T. (2010), "Cumalıkızık Köyünde Kültürel Miras ve Turizm Algısı", Millî Folklor 22: 181-190.
- Dostoğlu, N. (2002), "Cumalıkızık: Yediyüz Yıllık Bir Osmanlı Vakıf Köyünün Korunarak Yaşatılması", 1. Bursa Halk Kültürü Sempozyumu Bildiri Kitabı 1: 263-272, Uludağ Üniversitesi Yayını, Bursa.
- Güner, N. (2005), "Korunması Gerekli Bir Kültürel ve Mimari Miras: Bursa-Cumalıkızık", 2. Bursa Halk Kültürü Sempozyumu Bildiri Kitabı 3: 871-887, Uludağ Üniversitesi Yayını, Bursa.
- Kaprol, T. (2002), "Cumalıkızık'ta Yaşayan Halk Mimarisi", 1. Bursa Halk Kültürü Sempozyumu Bildiri Kitabı 1: 285-291, Uludağ Üniversitesi Yayını, Bursa.
- Perker, Z.S. (2002), "Halk Mimarisi ve Cumalıkızık Örneği", 1. Bursa Halk Kültürü Sempozyumu Bildiri Kitabı 1:273-284, Uludağ Üniversitesi Yayını, Bursa.
- Perker, Z.S. (2012), "Geleneksel Cumalıkızık Konutlarında Cephe Özellikleri ve Günümüzdeki Durum", 6. Ulusal Çatı & Cephe Sempozyumu: 1-10.
- Tekeli, İ. (2003), "Kültürel Mirasın Sürdürülebilirliği", Toplumsal Tarih: 2003/7: 20-22.
- <http://www.bursakulturuzturizm.gov.tr> (Son Erişim Tarihi: 13.01.2016)
- <http://www.kulturvarliklari.gov.tr/TR,100414/bursa-ve-cumalikizik-osmanli-impatorlugunun-dogusu-bu.html> (Son Erişim Tarihi: 13.01.2016)

Leonardo da Vinci Programının Mimarlık Mesleğine Katkıları Üzerine Bir Değerlendirme

AB HİBELİ PROJELER MİMARLARA İYİ UYGULAMALARI YERİNDE GİDİP GÖREBİLECEKLERİ, MEVCUT BİLGİLERİNİ GÜNCELLEYEBİLECEKLERİ HAREKETLİLİK, ORTAKLIK VE YENİLİK TRANSFERİ İMKANLARI SUNMAKTADIR

Semra Arslan Selçuk

Avrupa Birliği ve Eğitim Programları

Avrupa Birliği (AB) fikri II. Dünya Savaşı'nın hemen sonrasında Avrupalı düşünür ve devlet adamlarının bölgede kalıcı bir barış oluşturma, ekonomik bütünleşme ve refahı sağlama çabaları olarak ortaya çıkmıştır. Birlik kuruluşundan itibaren; 1957 Roma Antlaşması, 1965 Brüksel Antlaşması, 1968 Gümrük Birliği Antlaşması, 1970'li ve 1980'li yıllarda yaşanan genişleme dalgaları ve nihayet 1992 tarihinde AB Antlaşması olarak anılan Maastricht Antlaşması sonrasında, yeni görev ve sorumluluk alanları ile pek çok yönden güçlenerek şekillenmiştir. AB'nin derinleşme sürecindeki son önemli aşama 2009 yılında yürürlüğe giren Lizbon Antlaşması ile gerçekleşmiştir¹. Tüm anlaşmaların merkezinde; eğitimli işgücü istihdamı, gelişen teknolojiyi takip edebilme/kullanabilme becerisini edinme sorunu, bilginin ve rekabet gücünün artırılarak eğitimin işgücü piyasasına göre yeniden düzenlenmesi gibi konuların bulunması dikkat çekicidir².

Hızla değişen dünyamızda, rekabeti sağlayan ve istihdamı arttıran parametreler kuşkusuz ki eğitim, araştırma, yenilikçilik ve yaratıcılıktır. Bu bağlamda 2010 yılında yürürlüğe giren AB 2020 Stratejisi vizyonu için kilit önceliklerden ilki bilgi temelli büyüme ile değer yaratma olarak belirlenmiştir³. AB 2020 Stratejisinin hedeflerine ulaşmak için belirlediği yedi öncül girişimden "Yenilikçilik

Birliği" ve "Gençlik Hamlesi" ile eğitim ve uluslararası hareketlilik konuları Komisyonun en önemli gündem maddeleri⁴ olarak benimsenmiştir.

Bu amaçla "AB Eğitim ve Gençlik Programları" olarak anılan ve yararlanıcı ülkelerin Ulusal Ajansları aracılığı ile yürütülen girişim, 1995 yılından beri devam etmektedir⁵. Bu çalışmanın konusunu oluşturan 2007-2013 yılları arasında sürdürülmüş olan üçüncü dönemde yararlanıcı ülke sayısı 33'e ulaşmış, "proje yapma" yoluyla kurulan işbirlikliklerine ayrılan hibe miktarı 7 milyar Avro'ya yükseltilmiştir. Türkiye, Aralık 1999'da Helsinki'de yapılan AB Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi'nde, oybirliği ile AB'ye aday ülke olarak kabul edilmiştir. Zirvede alınan karar gereği Türkiye'nin diğer aday ülkeler gibi bir Katılım Öncesi Strateji'den faydalanacağı ifade edilmiştir⁶. Adaylık sürecinde AB Mali Yardımları genel olarak 3 başlık altında toplanmaktadır: Katılım Öncesi Mali Yardım (Hibeler), Avrupa Yatırım Bankası Kredileri ve Topluluk Programları. Bu üçlü grubun içinde Topluluk Programları; Eğitim ve Gençlik, 7.Çerçeve Programı, Kültür Programı ve Rekabetçilik ile Yenilikçilik Programı (CIP) olmak üzere alt gruplara ayrılarak aday ülkeler için katılım stratejisini hayata geçirmektedir. Bu bağlamda tüm Ulusal Ajanslar gibi Türkiye Ulusal Ajansı da 2014 yılında başlayan ve 2020 yılında tamamlanacak olan dördüncü dönem AB Eğitim ve Gençlik Programlarına ERASMUS PLUS adı altında devam etmektedir.

Bünye Yılı	Hibe Başvurusu Sayısı	Hibe Sağlanan Başvuru Sayısı	Tahsis Edilen Hibe (€)	Yurtdışına Giden Katılım Sayısı
2007	7.079	1.741	45.836.788	20.614
2008	5.650	1.674	51.158.812	23.639
2009	5.969	1.732	56.117.524	28.403
2010	7.989	2.102	67.420.976	34.551
2011	9.666	2.107	72.607.713	39.630
2012	9.493	2.648	98.856.023	54.535
2013	8.941	2.645	106.604.571	59.600
TOPLAM	67.399	18.437	567.694.745	290.816

ÜSTTE Hayatboyu öğrenme programının yıllara göre rakamsal analizi. (Tablo 1)⁸

SAĞ ÜSTTE LdV programının 2007-2013 yılları arasında alt faaliyet türlerine göre gerçekleşme rakamları (Tablo 2)⁹

Bir Avrupa Eğitim Politikası Aracı Olarak Hayat Boyu Öğrenmek ve Leonardo da Vinci Mesleki Eğitim Programı

Türkiye, AB Eğitim ve Gençlik

Programlarına 2004 yılından beri aktif katılım sağlamaktadır. 2007-2013 bütçe döneminde; hayatboyu öğrenme yoluyla topluluğu ileri bir bilgi toplumu haline getirmek, daha çok ve daha iyi iş imkânı yaratmak, sosyal bütünlüğü geliştirmek, çevrenin gelecek kuşaklar için daha iyi korunmasını sağlamak, topluluk içindeki eğitim ve öğretim sistemleri arasında karşılıklı değişim, işbirliği ve hareketliliği güçlendirmek gibi amaçlarla oluşturulan Hayatboyu Öğrenme ve Gençlik programlarına “eş zamanlı” olarak katılmıştır. Bu çalışmada incelenmekte olan ve mesleki eğitime destek veren Leonardo da Vinci projelerinin ana çatısı olan Hayat Boyu Öğrenme (HBÖ) Programı⁷, genel olarak ilk ve orta öğrenim öğrencilerinden yetişkinlere, mesleki eğitim stajyerlerinden, üniversite öğrencilerine, temel beceri ihtiyacı duyan insanlardan, eğitim profesyonellerine kadar herkes için “projeler aracılığı” ile eğitim ve öğretimde gelişme imkânları yaratmak amacıyla karşılıksız mali katkı sağlamaktadır. Tablo 1’de bu programlar için 2007-2013 yılları arasında gerçekleşen rakamlar verilmiştir. Türkiye 2007-2013 yılları arasında bütçe büyüklüğü açısından tüm Avrupa genelinde 3. sırada bulunmaktadır. Gerçekleştirilen proje ve Avrupa’ya giderek çeşitli işbirliklerine imza atan katılımcı sayıları dikkate alındığında bu projelerin Türk eğitim sistemine büyük bir uluslararası açılım getirdiği söylenebilir.

LdV Programı en geniş anlamıyla bir “iş dünyası ve meslek erbabı” programıdır; ülkeler arası işbirliği kullanılarak mesleki eğitim sistemleri ile uygulamalarında kalitenin geliştirilmesini, yeniliklerin teşvik edilmesini amaç edinmiştir. Programın temelinde sürekli mesleki eğitim ve hayatboyu öğrenmenin özendirilerek güçlendirilmesi vardır. Mesleki eğitim alanında ülkeler arası iş birliği projelerine hibe desteği vererek; özel veya kamu kuruluşlarının, meslek liselerinin, üniversitelerin ve STK’ları potansiyel yararlanıcı olarak kabul eden program, temel mesleki eğitimlerden veya ileri düzeydeki eğitimlerden faydalanma

LdV Programı Alt Faaliyet Türü	Başvuru Sayısı	Kabul Sayısı	Tahsis Edilen Bütçe (Avro)
Hareketlilik IVT	4.137	868	49.393.125,39
Hareketlilik PLM	2.541	504	28.125.208,40
Hareketlilik VETPRO	9.180	768	21.225.256,38
Ortaklık	1.745	481	9.371.000,00
Yenilik Transferi	693	160	36.878.344,65
TOPLAM	18.296	2.781	144.992.934,82

fırsatları sunmaktadır. Kuşkusuz ki tüm bu hedefler mesleki eğitim alanında dil yeterliliklerini geliştirmekten ortak terminoloji oluşturmaya; mesleki eğitim alanında yenilikçi uygulamaları teşvik etmekten, yeni istihdam fırsatları açısından rekabet edebilmeyi ve girişimciliği desteklemeye kadar geniş yelpazede bir amaca hizmet etmektedir.

LdV programı temel olarak 3 ana proje grubu üzerine yapılandırılmıştır; Hareketlilik (Mobility), Ortaklık (Partnership) ve Yenilik Transferi (Transfer of Innovation- TOI). Bunların dışında bu üç ana gruba hizmet eden Hazırlık Ziyaretleri ve İrtibat Seminerleri, Kalkınma ve Yenilik için Çok Taraflı Projeler, Çok Taraflı Ağlar, Destekleyici Faaliyet Projeleri ile Avrupa Komisyonu tarafından değerlendirilen ve yürütülen Yenilik Geliştirme Projeleri sayılabilir. Aşağıda bu proje grupları hakkında tanımlayıcı bilgiler verilmektedir.

Hareketlilik Projeleri: Temel amacı yararlanıcıların bir AB üyesi ülkede eğitim alarak ya da iş tecrübesi kazanarak bilgi ve becerilerinin geliştirilmesi, yabancı dil öğrenim ve kullanım kabiliyetlerinin artırılması, sosyal ve kültürel etkileşim ile farklı kültürlerin tanınması, teknoloji ve yeniliklere daha kolay adapte olunması ve sistemlerin karşılaştırılıp iyi uygulamaların öğrenilmesidir. Kamu kurumları, KOBİ’ler, işletmeler, STK’lar ve meslek örgütleri bu alanda proje sunabilir. Projeler; etki, uyum, Avrupa boyutu, çalışma programının kalitesi, yaygınlaştırma süre ve içerik gibi kriterlere göre değerlendirilmektedir. Farklı hedef gruplarına göre hareketlilik projeleri 3 alt başlığa ayrılmıştır:

Initial Vocational Training (IVT): Temel mesleki eğitim almakta olanlara yönelik projelerin yapıldığı bu grup meslek liseleri gibi eğitim kurumlarında eğitim almaya devam eden öğrenciler için uygundur. Yurtdışında 2-39 hafta kalış imkânı sağlamaktadır.

People in the Labour Market (PLM): İş hayatındaki kişileri kapsayan bu projeler yeni mezunları, işe yeni

başlayanları ve iş arayanları kapsar. Yurtdışında 2-26 hafta kalış imkânı sağlamaktadır.

Mobility for Professionals in Vocational Education and Training (VETPRO): Mesleki eğitim ve öğretimden sorumlu kişilerin katılabildiği projelerdir. Yurtdışında 1-6 hafta kalış imkânı sağlamaktadır.

Ortaklık Projeleri: Mesleki eğitim alanında faaliyet gösteren kurumlar arasında sağlanacak işbirliğini teşvik ederek ortaklıklar oluşturma yoluyla gerçekleştirilen projelerdir. En az 3 yabancı ortağın bulunması gereken projelerde her ülke hibesini kendi ulusal ajansından alır. Hibe miktarı gerçekleştirilecek hareketlilik sayısına göre 8500-24000 Avro arasında değişmektedir. Projelerin sonunda genel bir rapor, uygulama el kitabı, konferans kitabı, üretilmiş somut bir ürün veya bir eğitim metodu gibi yaygınlaştırılabilir ve uygulanabilir somut çıktı beklenmektedir.

Yenilik Transferi Projeleri: Bu projelerin amacı farklı program ülkelerindeki en iyi uygulamaların transfer yolu ile yaygınlaştırılmasıdır. O meslek grubu ile ilgili eğitim kalitesinin yükseltilmesini amaçlayan projelerden, içerik, yöntem, araç, kredi transfer sistemi, deneyim, politika gibi her konuyla ilgili transfer yapılabilmektedir. Transfer yapılırken dil, yerel ve sektörel ihtiyaçlar, kültür durumu vs. dikkate alınmaktadır. Bu projelerin süreleri 12-18-24 ay olabilmektedir. Hibe miktarı en fazla 200 bin Avro/ yıl olarak belirlenmiştir. Projelerin somut çıktıları olması beklenmektedir. Projelerin değerlendirilmesinde; ilgililik, iş programının kalitesi, konsorsiyumun kalitesi, yenilikçilik yönü, AB’ye sağladığı katkı, programla olan ilgisi gibi kriterler dikkate alınmaktadır.

Hayatboyu öğrenme anlayışı çerçevesinde bireyin hızla değişen günümüz mesleki eğitim sistemine ve koşullarına uyum sağlamasını kolaylaştıran bu projeler, aynı zamanda sektörlerin rekabet güçlerinin artırılmasına katkıda bulunacak yenilikçi araç ve yöntemlerin geliştirilmesine finansal destek sağlamaktadır. Tablo 2’de gösterildiği

PROJE ADI	YAPI SEKTÖRÜNDE ENERJİ VERİMLİLİĞİ UYGULAMALARI; PASİF EVLER
PROJE SAHİBİ	BARAN İZOLASYON YAPI DEKORASYON DOĞALGAZ İS.VE SOĞ.SİST.SAN.TİC.LTD.ŞTİ.
PROJE NO	2012-1-TR1-LEO02-37875 (HAREKETLİLİK PROJESİ)
HİBE MİKTARI	111.742 EURO
YERLİ ORTAKLAR	BOLU ÇALIŞMA VE İŞ KURUMU İL MÜDÜRLÜĞÜ, (TÜRKİYE), ÖZÇELİKLER YAPI İNŞAAT OTOMOTİV TEKSTİL SANAYİ VE TİC.LTD.ŞTİ., (TÜRKİYE), BOLU GENÇ İŞ ADAMLARI DERNEĞİ, (TÜRKİYE), ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ MÜHENDİSLİK MİMARLIK FAKÜLTESİ, (TÜRKİYE), RENK MİMARLIK MÜHENDİSLİK İNŞ.TAAH.TUR.HAY.SAN.TİC.LTD.ŞTİ. (TÜRKİYE), H.E.I.M. ESTRİCH GmbH (ALMANYA), OCMS BELGIUM SPRL. (BELÇİKA), ALUCOMPLAST S.R.O. (ÇEK CUMHURİYETİ), ATILLA GROUP KFT. (MACARİSTAN), SANCAK ZIMMERERİ & HOLZBAU (ALMANYA).

gibi 2007-2013 yılları arasında Türkiye Ulusal Ajansı'na bu 3 proje tipinde toplam 18.296 proje sunulmuş ve kabul edilen 2.781 proje uygulanmıştır. Tahsis edilen hibe miktarı 144.992.934,82 Avro'dur.

Mimarlık Mesleği ve Leonardo da Vinci Programı

Kuşkusuz ki mimarlık mesleği her çağın en prestijli mesleklerinden birisidir. Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin ekonomilerini ayakta tutan ana sektörlerden inşaat sektörünün baş aktörü olması sebebiyle, çalışanlarının istihdam edilebilme oranları her dönem yüksek olan bir meslek grubudur. Mimarlık gibi sektörel mesleklerin 4 yıllık eğitim programı ardından pratik dünya içerisinde mesleki öğrenim ve gelişme süreçleri devam eder. Hatta bir uzmanlaşma ile sonuçlanan hayat boyu öğrenme pratikleri, genellikle sektör içindeki rekabet edebilirliğin de temelidir.

Mimarlık eğitiminden, sürekli mesleki gelişime, mesleki yeterliliklerin belirlenmesinden, uluslararası denklik arayışlarına kadar gündemde olan gelişmeler, ilgili kurumlarla birlikte değerlendirilmekte, meslek ortamının yeniden yapılanması çalışmaları sürdürülmektedir. Bu amaçla başta Mimarlar Odası ve bazı üniversitelerin Sürekli Eğitim Merkezleri olmak üzere birkaç köklü kurum, mimarlık mesleğindeki her katmandan aktörün hayat boyu öğrenme yoluyla bilgi ve becerileri güncel tutma adına platformlar oluşturmaktadır.

Diğer mesleklerde olduğu gibi mimarlık mesleğinde de hayat boyu öğrenme fırsatları yaratabilmek için temel gereksinimlerden biri bu süreci finanse edecek kaynaklar yaratabilmektir. Bu amaçla çalışmanın bundan sonraki bölümünde mimarlık mesleğinden çeşitli paydaşların LdV projeleri kapsamında yurtiçi ve yurtdışında çeşitli kurum ve kuruluşlarla yapmış oldukları ortaklıklar/öneri projeleri ve çıktıları örneklendirilmiştir.

Çalışmada yöntem olarak 2007-2013 yılları arasında yapılan proje başvuruları, TURNA'dan¹⁰ çeşitli anahtar kelimeler ile süzölmüştür. Söz konusu tarih aralığında kabul edilen 18.296 adet LdV başvurusu, proje başlıklarında "mimar", "mimarlık", "inşaat", "bina", "yapı", "yapım", "architect", "architecture", "construction", "building" anahtar kelimeleri ile taranmıştır. Ulaşılan 664 projeden "kabul edilmiş" olan 108 proje incelenerek mimarlık mesleği ile ilgililik kriterine göre tekrar taranmış ve ilgili olmayanlar ile "meslek liseleri" tarafından sunulmuş olan projeler çıkarılmıştır. Elde edilen listedeki 33 projenin proje süreçleri ve çıktıları incelenmiş mimarlık mesleğine katkıları bakımından temsiliyeti yüksek, dış uzmanlar tarafından yüksek puan alarak Ulusal Ajans'ın "başarılı projeler" listesine alınmış olan çalışmaların yöneticileri ile iletişim kurulmuş ve proje çıktıları hakkında detaylı bilgi edinilen 4 proje çalışma kapsamında değerlendirilmiştir. Seçilen projelerin LdV programı ve alt programlarının

SOLDA Pasif Ev proje künyesi (Tablo 3)

SOL ALTTA Proje Kapsamındaki eğitimlerden fotoğraflar (Resim 1, 2)¹²

SAĞ ÜSTTE RESELTAM Proje künyesi (Tablo 4)

SAĞ ALTTA Türkiye'deki çalışmalardan fotoğraflar (Resim 3, 4)¹⁶

Polonya ve İspanya'daki çalışmalardan fotoğraflar (Resim 5, 6)

Fransa ve İtalya'daki çalışmalardan fotoğraflar (Resim 7, 8)

(Hareketlilik, Ortaklık, Yenilik Transferi) mimarlık mesleğine sağlayabileceği katkıların ve olası potansiyellerinin neler olabileceği konusunda öncül örnekler olduğu kabul edilmiştir.

Örnek Projeler Pasif Evler

Bir LdV "Hareketlilik" Projesi olan Pasif Evler projesinde %85 verimli bina yapma konusunda kalifiye eleman yetiştirilmesi; enerji verimliliği konusunda bilinç oluşturulması; istihdam imkânlarının geliştirilmesi, işgücü piyasasının etkinleştirilmesi gibi hedefler çerçevesinde bir eğitim paketi hazırlanmıştır. Toplamda 65 kişinin katıldığı eğitimlere ikişer haftalık süreçlerle ve 15-20 kişilik gruplar halinde devam edilmiştir. Ortak ülkelere yapılan hareketliliklerde gidilen ülkelerin enerji politikaları ve pasif ev uygulamaları hakkında bilgi edinilmiş, pasif evlerin dış yalıtımından havalandırma tesisatlarına, güneş pilleri montajı/çalışmasından, ısı pompası ve kojenerasyon bilgisine kadar çok geniş bir yelpazede eğitimler yapılmıştır¹¹. Isıtma enerjisi tüketiminin yılda 15 kWh/m² altında kalmasını hedefleyen yalıtım sistemi ve ısıtma donanımının kullanılmasını hedefleyen binaların yapımı konusunda da teknik bilgi sağlanmıştır. Burada Türkiye'deki yalıtımsız binalarda, enerji tüketiminin 300-350 kWh/m² olduğunu hatırlatmak projenin etki kapasitesinin potansiyelini de ortaya koymaktadır. Projenin nihai hedefi olan enerji tasarruflu bir bina inşaat fikri de hayat bulmuştur. Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi bünyesinde Enerji Verimliliği Eğitim Binası olarak kullanılması planlanan Pasif Evin temelleri projenin kapanış toplantısında atılmıştır. Yapımı tamamlandığında Almanya Pasif Ev Enstitüsü'ne sertifikasyon için başvurulacağını söyleyen yetkililer,

projenin mimarlık ve mühendislik öğrencileri ve konu ile ilgili çalışan teknik elemanların eğitimine katkı sunmaya devam edeceğini belirtmektedirler.

RESELTAM II

Söz konusu LdV "Ortaklık" Projesi, kültür varlıklarının günümüze taşınmasında büyük rol oynayan restorasyon çalışmalarında özellikle eğitimsiz ustaların yol açabileceği sorunları dile getirmektedir¹³. Restorasyon sektöründe çalışan ustaların mesleki bilgi ve becerilerini Avrupa standartlarına taşımak için "internet üzerinden eğitimi" amaçlayan, RESELTAM¹⁴ projesinin ikinci adımı niteliğindedir. Pragmatik olarak 5 ülkeye 120 hareketlilik gerçekleştirilmiş ve 200'den fazla teknik ekip ile restorasyon ustasına o ülkeye özgün restorasyon uygulamalarını ve tekniklerini öğrenme şansı yaratılmıştır. İstanbul'a gelen yabancı ustalarca, restorasyonu devam eden Kılıç Ali Paşa Cami'nde; Horasan harcı, Gomalak cila, Kündekari kapı, Edirnekari süslemelerinin restorasyonunun nasıl yapıldığı, Ermeni Mahrukyan Okulu'nda ise metal temizleme ve Horasan harcı uygulamaları deneyimlenmiştir¹⁵. Granada kentinde, İspanya'ya özgü ahşap ve taş restorasyonu uygulamaları birlikte yapılmış ve Alhamra Sarayı ile Granada Üniversitesi'ne ait tarihi Medrese'deki restorasyon uygulamaları yerinde görülmüştür. İtalya'da duvar resmi restorasyonu ve temizleme, stucco ve taş temizleme (mikro kumlama, paket, lazer vb.) gibi uygulamaları görülmüştür. Fransa'nın Avignon kentinde geleneksel inşaa metotları, yerleşik kültürel miraslarda pigmentler ve kirecin rehabilitasyonu konusunda örnekler incelenmiştir. Kireç boyama ve fresko, kazein boyama, cilt tutkal boyama ve toz boyama konusunda uygulamalar yapılmıştır. Polonya'daki atölyede vitray konservasyonu, Auschwitz-Birenau Müzesinde sürdürülebilir restorasyon ve heykel ile resimlerin konservasyon değerlendirilmesi gerçekleştirilmiştir. Ustaların bilgi ve becerilerini geliştirmelerini sağlamak için hazırlanan teorik ders notlarının yanı sıra, kayıt altına alınarak kısa film haline dönüştürülen atölye çalışmaları

PROJE ADI	RESTORASYON SEKTÖRÜNDEKİ USTALAR ARASINDA BİLGİNİN VE İYİ UYGULAMALARIN PAYLAŞIMI: RESELTAM II
PROJE SAHİBİ	PERA GÜZEL SANATLAR EĞİTİM MERKEZİ
PROJE NO	2010-1-TR1-LEO04-158241 (ORTAKLIK PROJESİ)
HİBE MİKTARI	24.000 EURO
PROJE ORTAKLARI	PALAZZO SPINELLI PER L'ARTE E IL RESTAURO ASSOCIAZIONE NO PROFIT (İTALYA) ECOLE D'AVIGNON (FRANSA) CONSORCIO CENTRO ALBAYZIN - ESCUELA ANDALUZA DE RESTAURACIÓN (İSPANYA), THE STATE HIGHER VOCATIONAL SCHOOL IN NYSA (POLONYA)

da RESELTAM projesi kapsamında hazırlanmış olan e-öğrenme sistemine eklenmiştir.

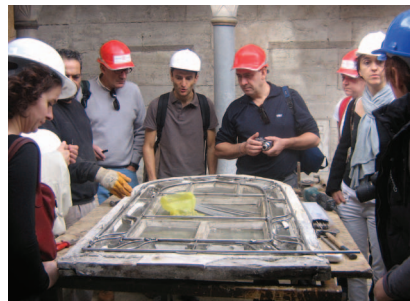
DETCIC

Bir LdV Yenilik Transferi olan DETIC¹⁷ projesinde, enerji kayıplarının azaltılarak verimliliği artırmanın yöntemleri ile yalıtım uygulamalarının iklim koşulları göre nasıl değerlendirilmesi gerektiği araştırılmaktadır¹⁸. Bu bağlamda projenin amacı, Türkiye'deki mevzuatın yetersizliği göz önünde bulundurularak iklim koşullarına göre termal izolasyon yapılmasını ve bununla ilgili bir müfredat geliştirilmesini sağlamak olarak ifade edilmiştir. Türkiye ve Avrupa'daki yönetmelikler incelenerek ve Türkiye'nin farklı iklim koşullarındaki 3 ilinin -Sakarya, Gümüşhane ve Hakkâri- detaylı iklim haritasının çıkartılması hedeflenmiştir. Termal izolasyon uygulamaları farklı metotlarla bu üç ilde gerçekleştirilmiştir. Isı kayıpları, derece, yağışlar gibi bilgiler günlük olarak kayıt altına alınmış, ısı kayıpları termal kameralarla

kaydedilmiştir. Veri toplama süreci tamamlandığında iklimsel bilgilerle karşılaştırılacaktır. Ayrıca proje kapsamında izolasyonun genel prensiplerinin yerleştirilebilmesi için teorik ve pratik olarak hazırlanmış öğrenme modülleri transfer edilecektir. Mimarlık ve Mühendislik Fakültelerinde ders olarak okutulmak üzere hazırlanması planlanan ısı izolasyonu müfredatı ve öğrenme modülleri de proje kapsamında transfer edilecek yenilikler arasındadır. Projenin sonuçlarından kısa dönemde projenin ortakları ve Mimarlık ve Mühendislik Fakülteleri, uzun dönemde ise ısı yalıtımı sektöründeki tüm paydaşlar yararlanabilecektir.

TAUMA

Çalışmada 2006 yılında Norveç'te gerçekleştirilmiş olan ESUA²⁰ projesi transfer edilmiştir. Proje, kentsel dönüşüm çalışmalarında evrensel restorasyon ilkelerinin yere özgü karakteristiklerle örtüştürülemediği konusuna vurgu yaparak, Mardin

PROJE ADI	DEVELOPING THERMAL INSULATION CURRICULUM ACCORDING TO THE CLIMATE CONDITIONS AND PILOT PROVINCIAL APPLICATIONS
PROJE SAHİBİ	GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ MÜHENDİSLİK FAKÜLTESİ
PROJE NO	2012-1-TR1-LEO05-35165 (YENİLİK TRANSFERİ PROJESİ)
HİBE MİKTARI	204.135 EURO
PROJE ORTAKLARI	SAKARYA ÜNİVERSİTESİ TEKNOLOJİ FAKÜLTESİ (TÜRKİYE), HAKKÂRİ ÜNİVERSİTESİ MÜHENDİSLİK FAKÜLTESİ (TÜRKİYE), PERA GÜZEL SANATLAR EĞİTİM MERKEZİ (TÜRKİYE), ISI, SU, SES VE YANGIN İZOLASYONU DERNEĞİ (TÜRKİYE), İSTANBUL ESNAF VE SANATKÂRLAR ODASI (TÜRKİYE), ZUKUNFTSBAU GMHH (ALMANYA), ROMAN-ALMAN VAKFI TİMİSOARA (ROMANYA), ZWIAZEK ZAWODOWY BUDOWLANI (POLONYA).

SOLDA DETIC Proje künyesi (Tablo 5)

SOL ALTTA Farklı yapı malzemeleri ile oluşturulan yüzeyler (Resim 9)¹⁹

SAĞ ÜSTTE TAUMA Proje künyesi (Tablo 6)

gibi tarihi ve turizm merkezlerini korumak amacıyla yapılacak en iyi yatırımın geleceğin mimarları ve şehir plancıları olacak öğrencilerin eğitilmesi olduğunun altını çizmektedir. Bu amaçla da Mardin ilindeki kentsel dönüşüm süreçleri hakkında metodolojik bir eğitim içeriğinin ve müfredatın oluşturulması hedeflenmiştir. TAUMA projesinin sonucunda Norveç, Belçika, Litvanya ve Türkiye üzerinden dönüşüm uygulamalarının örneklenerek bir eğitim müfredatı oluşturulmuş ve Mardin özelinde yapılan durum çalışması ile projenin tüm çıktıları bir kitap olarak basılmıştır. Proje çıktılarının başta üniversitelerdeki mimarlık ve şehircilik bölümleri olmak üzere kentleşme ve geleneksel mimarinin korunmasına katkıda bulunan paydaşlara katkı sunması beklenmektedir.

Sonuç ve Değerlendirme

Leonardo da Vinci, mesleki eğitime yönelik politika ve uygulamaları desteklemek ve geliştirmek için yürütülen bir hayatboyu öğrenme programıdır. Programa dahil ülkeler arasında işbirliği sağlanarak mesleki eğitim sistemleri ile uygulamalarında kalitenin geliştirilmesini, yeniliklerin teşvik edilmesini ve Avrupa boyutunun yükseltilmesini, eğitim faaliyetlerindeki katılımcıların kişisel gelişimini, istihdam edilebilirliği, mesleki eğitim ve öğretim sistemlerini, kurumlar

ile uygulamalarındaki kalite ve yenilik çerçevesindeki iyileştirmeleri desteklemek amaç edinilmiştir. Bu amaçla ülkeler arası işbirliği projelerine hibe desteği sağlanmaktadır. Makale kapsamında 2007-2013 yılları arasında Türk Ulusal Ajansına yapılan Leonardo da Vinci Proje başvurularından kabul edilmiş olan 2.140 adet hareketlilik, 481adet ortaklık ve 160 adet yenilik transferi projesi mimarlıkla ilgili anahtar kelimelerle taranmıştır. Elde edilen projelerden tamamlanmış ve başarılı çıktıları ile Ulusal Ajansın “iyi uygulamalar” listesine girmiş olan 1 hareketlilik, 1 ortaklık ve 2 yenilik transferi olmak üzere 4 proje detaylı olarak incelenmiş, proje yürütücüleri ile görüşülmüştür. Elde edilen bilgiler söz konusu projelerin mimarlık mesleğine katkıları bağlamında değerlendirilmiştir. Mimarlık mesleğindeki farklı gruplara göre hazırlanmış ve farklı çıktılar hedeflemiş bu dört projenin de ortak paydası hibe yoluyla sağlanan ekonomik destek sayesinde katılımcılarının mesleklerinde kendilerini geliştirmelerine katkı sağlamış olmasıdır.

Proje yürütücüleri ile yapılan görüşmelerde katılımcıların salt mesleki yeni bir deneyim kazanmanın ötesinde birey olarak kendini tanıma, Avrupalı meslektaşları arasında mesleki yeterliliklerini test etme, yabancı bir kenti ve ilgili çalışma ortamını deneyimleme, meslektaşlarının

Avrupa’daki çalışma koşullarını görme, yabancı dil öğrenimi ve kullanımı konusunda fırsat yaratma gibi kazanımları da dile getirdikleri anlaşılmıştır. Söz konusu projelerin çıktıları incelendiğinde ise çok kültürlü ortamlarda staj yapmak ve kariyer gelişimi sağlamak, müfredat geliştirmek ve transfer etmek için fırsatlar yaratmak, güncel gelişmeleri meslektaşlarla tartışma/paylaşma/uygulama ortamları hazırlamak, kıt kaynakların kullanımı ve korunmasına yönelik mimarlık alanındaki konularda bilinç oluşturulması ve bilgi birikimi yaratması gibi pek çok mesleki katkıları sunduğu görülmüştür.

AB Komisyonu tarafından 2007-2013 yılları arasında yürütülen ve 2014 yılı itibariyle sona eren Hayatboyu Öğrenme Programı, 2014-2020 yılları arasında Erasmus+ adı altında devam edecektir. Söz konusu program eğitim, gençlik ve spor alanlarında yeni ihtiyaçlara yönelik Avrupa 2020 Stratejisi hedeflerine uygun olarak farklı sektörler arasında işbirliğini teşvik eden daha etkili araçlar sunmayı amaçlamaktadır²¹. Program için, AB Bütçesinin 1 No.lu Başlığı altında yedi yıla yayılacak 14.774 milyar Avro finansal çerçeve belirlenmiştir²². Erasmus+ Programı ile ilgili Avrupa Komisyonu ile yürütülen müzakereler sonucunda 2014-2020 döneminde Türkiye’nin 933 Milyon Avro’luk bir kaynaktan faydalanması konusunda mutabakat sağlanmıştır. Kullanılacak kaynak ile bu dönemde yaklaşık 430.000 kişinin, Erasmus+ Programından faydalanarak Avrupa ülkelerinde eğitim veya değişim yapma imkanına sahip olması beklenmektedir. 2007-2013 yılları arasında AB’ne üye ve aday ülkelerin mesleki eğitime yönelik politikalarını desteklemek ve geliştirmek için yürütülen Leonardo da Vinci programı Erasmus+ kapsamı da yine Lizbon kriterlerine ve 2020 hedeflerine uygun tasarlanmıştır. Mesleki eğitim alanında sağlanan hibe destekleri her meslek grubundan insanın istihdamını

ve becerilerini artırarak mesleki eğitim alanında güçlendirilmiş Avrupa işbirliğini desteklemek ve kalite güvencesini sağlamak konularına odaklanmıştır. Bu amaçla iki ana eylem programı hazırlanmıştır; Ana Eylem 1 - Bireylerin Öğrenme Hareketliliği (KA1) adı altında “Mesleki Eğitim Öğrenci ve Personelinin Öğrenme Hareketliliği” ile Ana Eylem 2 - Yenilik ve İyi Uygulama Değişimi için İşbirliği (KA2) başlığı altında yürütülecek olan “Stratejik Ortaklıklar” ve “Sektörel Beceri Ortaklıkları”dır.

Bu eylem programları sayesinde tüm sektörel mesleklerde olduğu gibi “mimarlık mesleğinin” de tasarım aşamasından uygulamasına, politika üreticilerinden eğitim sağlayıcılarına kadar her alanında çalışan bireylerinin iyi uygulamaları yerinde gidip görebileceği, iş pratiği bilgisi elde edebileceği, mevcut bilgilerini güncelleyebileceği hareketliliklere, ortaklıklara ve bölgenin ihtiyaç duyduğu iyi uygulamaların transfer edilebilmesine dair imkanlar bulunmaktadır. Üstelik yeni eğitim ve öğretim materyal ve metodlarının temininin yanı sıra farklı örgün ve yaygın eğitim-öğretim sektörleri arasında bilginin paylaşılması ve köprü oluşturulabilmesi için sektörler arası işbirliği de mümkün kılınmıştır. Mimarlık eğitiminde yenilikçi metodlar geliştirmek ve Öğrenme çıktılarını yaklaşımları ile kalite güvencesini uygulamaya koymak (ECVET, EQF, EQAVET) için yaratılan uluslararası işbirliklerine olanaklar hazırlanmıştır. En önemlisi mimarlık gibi bir ekonomik sektörde işgücü piyasasının duyduğu sektörel beceri ihtiyaçlarına ve bir veya birden fazla mesleki alanla ilgili yeni beceri taleplerine cevap verebilirliği artırmayı hedefleyen büyük bütçeli (700.000 Avro) “Sektörel Beceri Ortaklıklarına” da imkanlar sağlanmıştır. Son olarak, diğer tüm meslek grupları ile karşılaştırıldığında mimarlık mesleğindeki kişi ve kurumların hibe projelerine çok az sayıda başvuru yaptığı görülmüştür. Bu amaçla mimarlık mesleği ile ilgili kurum, kuruluş, meslek örgütleri ve üniversitelerle proje yazma kültürünün geliştirilmesi için fikir üretme ve yazma etkinlikleri düzenlenerek her yaş grubunda meslektaşın proje yolu ile hayatboyu öğrenme sürecine katılmaları teşvik edilmelidir. ■

Semra Arslan Selçuk, Yrd. Doç. Dr., Gazi Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü

PROJE ADI	TRADITIONAL ARCHITECTURE AND URBANISM: CURRICULA AND TRAINING COURSE DEVELOPMENT
PROJE SAHİBİ	MARDİN KÜLTÜR, TURİZM VE TANITIM DERNEĞİ
PROJE NO	2010-1-TR1-LEO05-16787 (YENİLİK TRANSFERİ PROJESİ)
HİBE MİKTARI	211.041 EURO
PROJE ORTAKLARI	MARDİN KÜLTÜR TURİZM VE TANITIM DERNEĞİ (TÜRKİYE), MARDİN BELEDİYESİ (TÜRKİYE), ZAFER EĞİTİM KÜLTÜR VE SAĞLIK VAKFI (TÜRKİYE), MDH MİMARLIK DEKORASYON VE İNŞAAT HİZMETLERİ SANAYİ VE TİCARET (TÜRKİYE), HAKKÂRI ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE), MODERNO AS (NORWAY), FOLKEUNİVERSİTETET FJELLREGIONEN (NORWAY), TEMA MİMARLIK MÜHENDİSLİK DANIŞMANLIK PROJE LTD. ŞTİ (TÜRKİYE), BETIAD FEDERATION DES ENTREPRENEUS ACTIFS (BELGIUM), KAUNAS TECHNICAL UNIVERSITY (LITHUANIA).

KAYNAKLAR

- Akbaş G., Apar, A. (2010) Avrupa 2020 Stratejisi: Akıllı, Sürdürülebilir ve Kapsayıcı Büyüme için Avrupa Stratejisi Özet Bilgi Notu, T.C.Başbakanlık AB Genel Sekreterliği Sosyal, Bölgesel ve Yenilikçi Politikalar Başkanlığı, Ankara.
- Avrupa Birliği'nin Tarihçesi (2013) T.C Avrupa Birliği Bakanlığı Web Sayfası. [http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=105&l=1], Erişim Tarihi (15.02.2015).
- DETIC Projesi (2013) Developing Thermal Insulation Curriculum According To The Climate Conditions And Pilot Provincial Applications [http://www.detic.eu/] Erişim Tarihi (15.10.2014).
- European Commission (2014) Financial programming and budget [http://ec.europa.eu/budget/figures/index_en.cfm] Erişim Tarihi (15.02.2015).
- İZODER (2013) AB Proje Çalışmaları [http://www.izoder.org.tr/upload/projeler/detic/DETI_C_ProjectDescription_TR.pdf] Erişim Tarihi (15.10.2014).
- Lizbon Anlaşması (2009) Avrupa Birliği Anlaşması ve Avrupa Birliği'nin İşleyişi Hakkında Antlaşma, T.C. Başbakanlık Avrupa Birliği Genel Sekreterliği yayınları, Ankara, 2011 [http://www.abgs.gov.tr/files/pub/antlasmalar.pdf] Erişim Tarihi (15.02.2015).
- Maastricht Antlaşması (1992) Türkiye-AB İlişkilerinin ve Avrupa Birliği'nin Temel Belgeleri [http://www.bumko.gov.tr/Eklenti/2838,maastrichttrpdf.pdf?0] Erişim Tarihi (15.02.2015).
- Mesleki Eğitim (2010) Mesleki Eğitim Dergisi Yıl: 1 Sayı: 4 [http://www.metgem.com/dergiler/dergi4/dergi.html] Erişim Tarihi (15.10.2014).
- Oktay, N (2005) Dış Ticarete Giriş, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını; No:1624; s.215.
- Pasif Ev Projesi (2013)Baran Yapı Web Sayfası [http://www.baranyapi.com/baranyapiproje-ab-pasif-ev-projesi-12] Erişim Tarihi (15.02.2015).
- RESELTAM II (2011) Proje içeriği Pera Güzel Sanatlar Akademisi [http://www.perasanat.com.tr/ldvpyeni.asp?durum=proje&no=22] Erişim Tarihi (15.02.2015).
- Roma Antlaşması (1957), Türkiye-AB İlişkilerinin ve Avrupa Birliği'nin Temel Belgeleri, [http://www.bumko.gov.tr/Eklenti/2827,rometrpdf.pdf?0] Erişim Tarihi (15.02.2015).
- Yılmaz, B. (2010) Lizbon Sonrası AB 2020 Stratejisi, Ekonomik Forum Dergisi Dosya Konusu, Şubat 2010 [http://www.tobb.org.tr/AvrupaBirligiDairesi/Dokumanlar/Raporlar/AB%202020%20Stratejisi.pdf] Erişim Tarihi (15.02.2015).

DİPNOTLAR

- 1 Avrupa Birliği'nin Tarihçesi (2013)
- 2 Örneğin, Roma Antlaşmasının (Roma Antlaşması (1957), 41. Maddesi; mesleki eğitim ve araştırma alanlarında ortaklaşa finanse edilecek projelere, 118. ve 128. Maddeleri; temel ve ileri düzeyde mesleki eğitimi ile ortak pazarın uyumlu kalkınmasına katkıda bulunabilecek ortak bir mesleki eğitim politikasının uygulanmasına ilişkin konularla ilgili olarak; 130g maddesi; araştırmacıların eğitim ve dolaylarının teşvik edilmesi konularına yaptığı vurgular nedeniyle önemlidir. Benzer şekilde, Maastricht Antlaşması, teknolojik değişim/gelişimlerle başa çıkmak amacıyla endüstriyel uyumu kolaylaştırmak ve Avrupa endüstrisinin rekabet gücünü artırmak amacıyla çalışma yaşamı boyunca “sürekli eğitim” konusunu ele almıştır. Antlaşmanın 126. Maddesi; üye ülkelerin dillerinin öğretilmesi ve yaygınlaştırılması yoluyla eğitimde “Avrupa boyutunun” geliştirilmesi, diplomaların tanınmasının teşviki, karşılıklı olarak öğrencilerin ve eğitimcilerin hareketliliğinin artırılması, eğitim kurumları arasında işbirliğinin teşvik edilmesi, üye ülkelerin eğitim sistemlerinin ortak sorunlarına ilişkin deneyim ve bilgi alışverişinin sağlanması, uzaktan eğitim yönteminin gelişiminin sağlanması gibi sonuçlarını

yaşamaya devam ettiğimiz ve eğitim alanında yaşamsal olan konu başlıklarını içermektedir. Aynı anlaşmanın topluluğa özel bir mesleki eğitim politikası oluşturan 127. maddesine göre ise, özellikle mesleki eğitim yoluyla teknolojik değişime uyumun sağlanması, öğrencilere/eğitimcilerle hareketliliğinin özendirilmesi ve mesleki eğitimden yararlanma olanaklarının ulaşılabilirliğinin artırılması, sanayi ve eğitim kuruluşları arasında işbirliğinin artırılması, üye ülkelerin eğitim sistemlerine ilişkin ortak sorunlarıyla ilgili deneyim ve bilgi değişiminin geliştirilmesi konularında bugün gelinen durumun temellerini atan konu başlıkları ele alınmıştır (Maastricht Antlaşması, 1992) Dolayısı ile Maastricht Antlaşmasının eğitim ve mesleki eğitimi konularının bir Avrupa politikası konusu haline gelmesinde önemli roller üstlendiği açıktır. Nihayet Lizbon Anlaşmasının (Lizbon Anlaşması, 2009) 12. başlığı tamamıyla bu konuya ayrılarak EĞİTİM, MESLEKİ EĞİTİM, GENÇLİK VE SPOR olarak belirlenmiş ve 165. ve 166. maddelerde mesleki eğitim politikalarının uzun vadeli son şekli verilmiştir.

3 Yılmaz, 2010

4 Akbaş ve Apar, 2010

5 1995-1999 yılları arasındaki ilk dönemde 15 ülkeden yaklaşık 1 milyon kişi programdan faydalanmıştır ve toplam hibe miktarı 1,9 milyar Avro'dur. Bu dönemde Komisyonun 1993 yılında yayınladığı Büyüme, Rekabet Gücü ve İstihdamla İlişkin Beyaz Rapora istinaden; COMETT, PETRA, FORCE ve EUROTECHNET gibi mesleki eğitim alanında daha önceden oluşturulmuş olan programlara devam edilmiştir. 2000-2006 yılları arasındaki ikinci dönemde yararlanıcı sayısı 31 ülkeden yaklaşık 2 milyon kişiye ulaşmıştır ve hibe miktarı 3,6 milyar Avro'dur. Avrupa Komisyonu AB'nin ortak eğitim, mesleki eğitim ve gençlik programlarını yeniden düzenleyerek, 1999 yılından itibaren 3 ana birim altında toplamış LEONARDO DA VINCI, SOCRATES ve GENÇLİK programlarını oluşturmuştur. Daha sonra, Avrupa Parlamentosu ve Konseyinin 15 Kasım 2006 tarih ve 1720/2006/EC sayılı kararı ile HAYAT BOYU ÖĞRENME ve GENÇLİK adı altında iki ana çatı program altında toplanmıştır.

6 Oktay, 2005

7 HBÖ Programı 4 ana programdan oluşmaktadır. Bunlardan Comenius Programının amacı “Okul Öncesi Eğitim, İlköğretim, Ortaöğretim” alanında Avrupa ülkeleriyle işbirliği yaparak eğitimde kaliteyi artırmak ve kültürel diyalogu sağlayarak dil öğrenimini teşvik etmektir. Erasmus Programı, yükseköğretim kurumlarının birbirleri ile işbirliği yapmalarını teşvik etmeye yöneliktir. Leonardo Da Vinci Programı üye ve aday ülkelerin mesleki eğitime yönelik politikalarını desteklemek ve geliştirmek için yürütülmüştür. Grundtvig Programı; ise bilginin sürekli yenilenmesi neticesinde oluşan gereksinimleri karşılamak ve yetişkin kişilerle yaşamları boyunca, bilgi ve niteliklerini geliştirmek için imkânlar sunarak istihdam olanaklarını artırmalarını ve toplumda meydana gelen değişikliklere uyum sağlamlarını amaçlamıştır.

8 Veriler UA İletişim Koordinatörlüğünden elde edilmiştir.

9 Veriler UA İletişim Koordinatörlüğünden elde edilmiştir.

10 Türkiye Ulusal Ajansı'nın patentli yazılımı olan TURNA kullanıcıların başvuru değerlendirme/sonlandırma veritabanı olarak görev yapmaktadır.

11 Pasif Ev Projesi, 2013

12 Projeyle ilişkin tüm detaylar ve görseller, Proje Koordinatörü Sayın Murat Özkan tarafından sağlanmıştır.

13 RESELTAM II, 2011

14 Leonardo da Vinci Development of Innovation Project RESELTAM (Development of web-based education module for the craftsmen working in restoration sector to receive a vocational training)

15 Mesleki Eğitim, 2010

16 Projeyle ilişkin tüm detaylar ve görseller, Proje Koordinatörü Sayın Emine GÖZEN tarafından sağlanmıştır.

17 DETIC Projesi, 2013

18 İZODER, 2013

19 Projeyle ilişkin tüm detaylar ve görseller, Proje Koordinatörü Sayın Yrd. Doç. Dr. Hakan BOLAT tarafından sağlanmıştır.

20 ESUA, 2006, The European School of Urbanism and Architecture http://www.esua.com

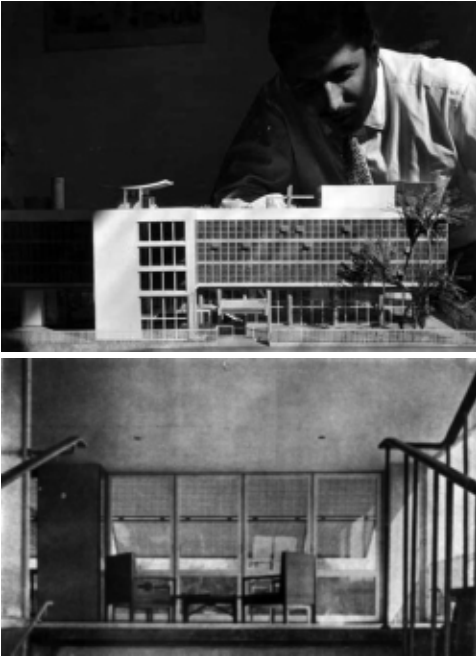
21 Ulusal Ajans, 2014

22 European Commission, 2014

Seyahatler Aracılığıyla Dünyayı Görme, Seziş ve Yorumlama: Turgut Cansever Üzerine Bir Aktif Okuma / Düşünme

MİMARLIĞIN EVRENSEL DEĞERLERİNİ ANLAMA VE DEĞERLENDİRME ÇABASINDA OLAN CANSEVER, KENDİ İÇİN “ÖTEKİ” OLAN BATI VE DOĞUNUN KÜLTÜR VE COĞRAFYASINI ÖĞRENMEK ÜZERE “BİLİNÇLİ” SEYAHATLER GERÇEKLEŞTİRİR¹

Filiz Sönmez, Semra Arslan Selçuk

ÜSTTE Le Corbusier'in İsviçre Pavyonu ile morfolojik olarak akrabalığı olan Anadolu Kulübü⁵ (1950-1957, A. Hancı ile birlikte), modern mimarlığın Türkiye'deki önemli örneklerinden biridir. Yapıda kullanılan kafeslerde Türk Evi öykünmeleri ile Doğu seyahatinin etkileri görülürken, rasyonel plan çözümü, betonarme strüktürü, malzeme kullanımı ve yalın çizgisi ile Batı seyahati etkileri görülmektedir. (Resim 1)

SAĞ ÜSTTE Yapı bütününden detaylarına kadar incelikte analiz edilen bir sütun başlığı. Yeniçeriler Cami ve İbrahim Paşa Medresesi. (Cansever, 1949, 176, 180) (Resim 2)

Turgut Cansever'in Türk mimarlığındaki yeri ve önemi nedir? Literatürde bu sorunun cevabı genellikle modern ve İslami mimarlığın bir yorumu (Tanyeli, 2001,7-23) olarak benimsenmiş olsa da, modern sonrası tartışılan bölgeselcilik (regionalism) kavramının Türkiye'deki önemli bir temsilcisi (Gürer, 1997) ya da tarihselcilik (historicism) (Tanyeli, 2002,7) akımının bir parçası olarak ta kategorize edilmeye çalışılmıştır². Mimarisini İslami öğretilerle şekillendirdiği konusunda bir fikir birliği ve “eleştiri” (Akcan, 1996, 113-118; Bozdoğan, 1999, 118-152; Vanlı, 2002, 94-103; Tümer, 2003, 51-62) yapılmış ancak Ağa Han ödülünü üç kez alan mimarın Türk mimarisine yapmış olduğu özgün katkılar yadsınmamıştır (Akcan, 1996, 113-118, Bozdoğan, 1999,118-152; Tanyeli, 2001,7-23). Gerçek şu ki hangi kategori içinde değerlendirilse de Cansever çok düşünmüş çok üretmiş ve düşünceleri ve mimarlığı konusunda farklı platformlarda çokça tartışılmış az sayıdaki mimarlardandır.

Kendi yazılarından onun mimarlığını ve düşünce sistemini anlamaya çalıştığımızda karşımıza mimari alanında yaptıklarını “bilinci biçimler dünyasına yansıtma çabası” olarak tanımlayan bir Cansever çıkar. Bu çabayı da “fikir ve inanç dünyasının transandantal (aşkın) çerçevesi” içerisine yerleştirir (Cansever, 1997a: 38-39). Mimariye yaklaşımının temelini bir ontolojik sorgulamayla açıklar. Bunu yaparken, düşünmek ve insanlık tarihine bakmak göze çarpan ilk yöntemlerindendir

(Tanyeli, 2001,13). Ona göre, varlığın dört boyutu hakkında düşünmek mimarının şekillenmesine katkıda bulunacak gerilim/çözüm noktalarını da beraberinde getirir. Bunlar, maddi, bio-sosyal, psikolojik ve ruhî-aklı boyutlardır. Mimarlık bu boyutların bir yansıması olarak vücuda gelir (Cansever, 1997b: 14-15).

Cansever yapılarının arka planlarındaki etkileşimler tek referansla okunamayacak kadar karmaşıktır. Mimarlığının oluşumuna katkısı bulunan bu düşünce biçiminin köklerine inmeye çalışıldığında ise çocukluk yıllarından başlayarak okumaya olan düşkünlüğü, Galatasaray lisesi yılları ve resim sanatına olan merakı, mimarlık bölümüne başlaması ve doktora tezi sırasında yaptığı Anadolu seyahati ve doçentlik tezi öncesinde yaptığı Batı Avrupa seyahati dikkat çekicidir. Özellikle seyahatlerin temelindeki düşünsel, anlamsal ve analitik yaklaşımların çözümlenmesi ile mimarın yapıtlarının aktif değerlendirilmesine farklı açılardan bakmak mümkündür. Seyahatler sırasındaki eskizler, yorumlar ve metinler mimarın dünyayı görme, seziş ve yorumlama (Sayın ve Korkmaz, 2003, 34) biçimleri üzerine ipuçları vermektedir. Yazılarında anlattığı gözlemleri, dünyevi nesneye ve özneye yüklediği anlamları öğrenmemize imkan sağlayabilir. Bu bağlamda bu makale Cansever'in çalışmalarına dayanan betimsel bir analiz olmayıp, seyahatleriyle dünyayı/görme/yorumlama biçimleri çerçevesinde, Cansever'in düşüncelerini ve mimarlığını belirli bir sorunsal altında anlama çabası olarak ortaya çıkmıştır.

Dünya Görüşünü Şekillendiren Doğu-Batı Seyahatleri

"Halk bakar sanatçı görür"

Auguste Rodin³

Cansever'in geçmişi, yetişme tarzı, inanç sistemi onun tasarımında, çalışma tarzında, yapılarının oluşumunda önemlidir. (Nalbantoğlu, 2011) Mimarlığı, kapsamlı bir felsefe, bağlam ve kurama⁴ oturtan Cansever, "entelektüel ilgileri sürekli canlı olmuş bir mimardır ve gençlik yıllarından bu yana salt praxis düzeyinde kalan bir mimari etkinlik içinde bulunmakla yetinememiştir." (Tanyeli, 2001,11) "Seyahatler" aracılığı ile dünyayı görme, onun için sezış ve yorumlamanın kapılarını aralamış olsa gerektir.

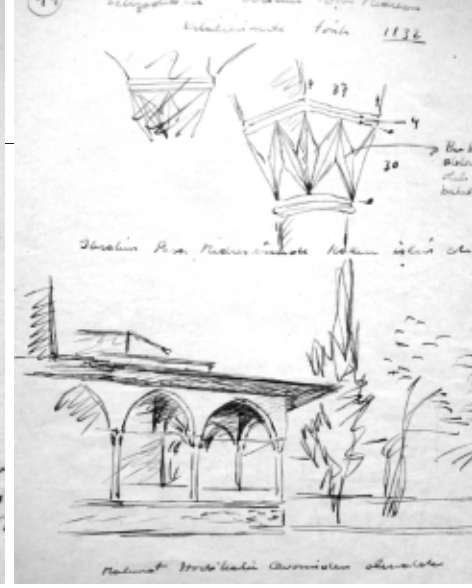
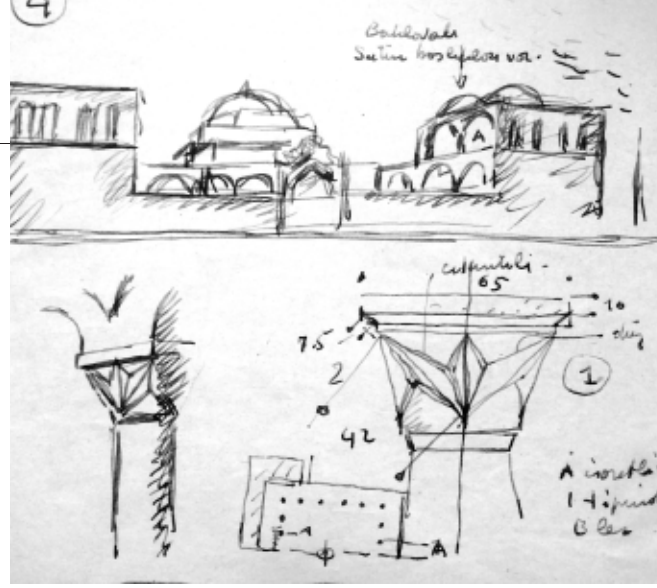
Doktora çalışmaları için Doğuya seyahatler gerçekleştiren ve Anadolu ile İslam kültürünü bilen Cansever'in Batı'yı anlama çabası, karşılaştırma ve çapraz okumalara imkan sağlamıştır. Özellikle, seyahatler sonunda gerçekleştirdiği ürünler üzerinden Doğu-Batı sentezinin etkilerini görmek mümkündür. (Resim1) Burada "üründen" kasıt salt mimari yapıtın ötesinde; mimari çözümleme, soyutlama teknikleri yani kendi temsiliyet sistemini kurması, ifade üzerine yeni yöntemler geliştirmesi, ayrıca yerel ve folklorik olanın kökenine inerek arkeolojik bir yaklaşımla disiplinlerarası çalışma alanlarına temas etmesi, modern mimarlık araştırmalarında kültürel, sosyolojik bağlantıların gücünü keşfetmesi ve dünyaya bakma ve yorumlama biçimleri geliştirmeleri gibi birçok soyut ve somut ürünlerdir.

Mimarlığın evrensel değerlerini anlama ve değerlendirme çabasında olan Cansever, kendi için "öteki" olan Batı ve Doğu kültür ve coğrafyasını öğrenmeye çalışmıştır. Ön yargısız, araştırmacı, meraklı gözlerle sürdürülen ve doğrudan mekansal deneyime dayanan bu seyahatlerin sonucunda, mimarın ömrü boyunca kullanacağı ve Doğu-Batı sentezine dayanan bir mimari repertuvara sahip olduğu söylenebilir.

Doğu Seyahati 1947-1949

"...dünyaya bakmak ve idrakin hayata nasıl yadsıyacağını, yapıya nasıl yansıtacağını düşünmek ve onun çizgisi üzerinde ilerlemek..."⁶

1946 yılında İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi'nden mezun olan

Cansever, İslam Sanatı tarihçisi Ernst Diez'in de etkisiyle doktora yapmaya karar vermiştir. "Osmanlı ve Selçuklu Mimarisinde Sütun Başlıkları"⁷ konulu tezi için, fakülteden ödünç aldığı Leica marka fotoğraf makinesiyle, 14 Anadolu şehrini⁸ ve 111 yapıyı kapsayan

gördüklerinden mesleki yaşamı boyunca yararlanacağı görsel, mimari, hatta felsefi yargılar çıkartmaktadır. Doğu seyahatiyle analitik bir yaklaşımın yanı sıra, görme/bakma/sezme üzerine kurulu bir beceriyi geliştiren Cansever, artık Batı dünyasını kendi mekanında keşfetmeye hazırdır.

"CANSEVER'İN DÜŞÜNCELERİNİ VE MİMARLIĞINI SEYAHATLERİ ARACILIĞI İLE OKUMA VE ANLAMA ÇABASI"

"planlı ve bilimsel içerikli" bir gezi gerçekleştirmiştir.

Çalışmasında, sütun başlıklarının şekil bakımından tarihsel gelişimini analiz ettikten sonra, yapı bütünü içindeki yeri, formu ve bu formun arkasındaki anlam ve değer dünyası gibi konulara değinmiştir. (Resim 2) Tezinde "değişik istikametleri derin ve menfi şekilleriyle kübik, barok ve simültane tesirli formlarıyla sütun başlıklarının ışık ve gölgeli satırlarıyla sonsuz mekan fikrinin izlerini taşıdığı ve maddeyi yok etmek isteyen İslâm tezyini düşüncesine tercüman olduğu" (Cansever, 1949, 170) şeklinde dile getirdiği görüşleri, hocası Diez'in dikkat çektiği bilgi ve değer dünyası görüşü⁹ ile örtüşmektedir. (Deniz, 2009, 457)

Doğu gezisine ait fotoğraf ve çizimlerin özünde, sadece morfolojik bir analiz olmadığı aşikardır. Tezdeki çizim ve değerlendirmelerinden parçanın bütün içinde bulunma biçiminin onun anlamı ve sanatı ile de ilişkili olduğunu söylemektedir¹⁰. İncelediği nesnelere bakan mimar öznenin yüklediği anlamlarla ve yeni deneyimlerle her seferinde yeniden çoğaltılan nesnelere dönüşür. Bu bir aktif ve yeniden üretim olarak değerlendirilebilir. Bu kapsamda Doğu gezisi, Selçuklu ve Osmanlı sanat ve mimarlığın da analitik bir göz ve bakışla yeniden keşfidir. Cansever

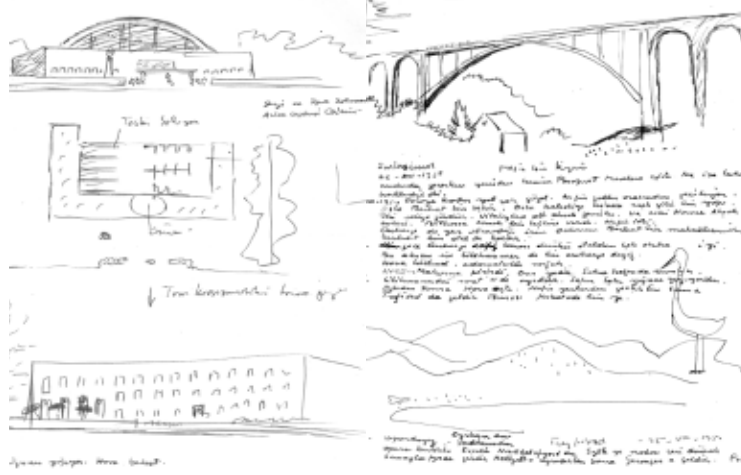
Batı Seyahati 1949-1950

"Her zaman duyarlı insanlar var. Bu insanlar mutlaka dünyayı görmek istiyorlar.

Gittikleri yerlerde gördükleri onları etkiliyor.

Anlatıyorlar, söylüyorlar. Bu alışveriş mutlaka oluyor."¹¹

20. yüzyıl başı varlık felsefesi ve Batı felsefe geleneğine yöneltilen eleştiriler, Diez'in İslam Sanatı ile ilgili yazıları, Fusüsül-Hikem analizleri, Elmalılı Yazır tefsiri vb. ile yoğrulan Cansever, artık belli bir akademik deneyime ve dünya görüşüne sahiptir. (Düzenli, 2009, 133) Yetişkinlik dönemindeki kavramsal çerçeveyi genişletmek adına yönünü Batı'ya çevirmiştir. Fransız Şehircilik Enstitüsü'nde tecrübe kazanmak ve mimari büro deneyimi için burslu olarak Paris'e gider. Hocası Mazhar İpşiroğlunun "...Gez, bak... Şehir, şehir gez bak. Hem de keyfini çıkartarak gez..." önerileriyle yola çıkar. Bakmak/görmek seyahatinin temelini oluşturmuştur. Paris'te Rene Coulon bürosunda çalışmaya başlayan Cansever, buradaki güncel "sanat ve mimarlık konuşmalarından" son derece etkilenir ve önemli deneyimler elde eder¹². Üç ayın sonunda çalışma hayatına ara vererek Batı Avrupa'yı da gezmeye karar verir. Kazandığı üç bin frank ile Citroen marka araç alır ve üç arkadaşı ile

EN SOLDA Halmstad Town Hall, İsveç. Cansever eskizi. 20.08.1950¹³ ve yapının 1930'lar fotoğrafı¹⁴. (Resim 3)

SOLDA Batı seyahatine dair bazı eskizler ve gezi notları. Cansever arşivi.1950¹⁵. (Resim 4)

SOL ALTTA Özellikle Norveç'in köylerini hem yerleşim, hem konut dokusu hem de topografik (şelaleleri, dağları, yolları v.b.) doğal güzellikleri ile yaşamış olan Cansever'in gezisi dönemin 1950'ler Avrupa'sını yansıtmaları bakımından da önemlidir. (Resim 5)

birlikte neredeyse tüm Avrupa'yı şehir şehir gezer. Batı'nın Ortaçağ eserleri, Rönesans ve Barok yapılarını görür. Gördüğü şehirlerde modern mimarinin özünün fark edildiği örneklerin çok az olduğunu ifade eden Cansever'in "yeni olarak yapılanlar ve sarf edilen çaba açısından İskandinav ülkeleri özellikle Norveç'te modern harekete teslim olarak değil de, anlayarak yaklaşıldığını" söylemesi dikkat çekicidir. (Tanyeli, Yücel, 2007, 122) Böylelikle bu seyahati ile 1950'lerde dünyadaki eski ve yeni gerçekleri fark ederek onlara karşılık gelen anlam ve biçim dünyasını sorgulayabilme fırsatı yakalamıştır. Gezide en çok İskandinav şehir ve köylerinden etkilenen Cansever, gördüklerini fotoğraflayıp, eskiz ve metinleri aracılığıyla da kayda almıştır. (Resim 3, 4, 5)

Sonuç ve Değerlendirmeler

Turgut Cansever'in 1946-1950 yılları arasında gerçekleştirmiş olduğu Doğu-Batı Seyahatlerinin sonuçlarını; Cansever mimarlığının kuramsal ve pragmatik altyapısını anlayabilmek ve dönemin

Türkiye'sinin hem akademideki hem de uygulamadaki modern mimarlık serüveninin kilometre taşlarını farklı bir perspektifle okuyabilmek için aşağıdaki gibi maddeler halinde değerlendirmek mümkündür;

- Söz konusu yıllarda Türkiye Mimarlık ortamında mimari pratik, "teori ya da söz'ün önündedir" (Düzenli, 2008) Cansever'in Batı dönüşü mimarlık teorisi üzerine düşüncelerini yazması ve konuşması deneyimlediği güncel sanat/mimarlık tartışmalarını¹⁶ Türkiye mimarlık ortamına taşıma çabası olarak değerlendirilebilir. Bir bakıma Batı Mimarlığı'nın da yeniden yorumlanması yönünde bir tartışma ortamı hazırlamıştır
- Paris'te Le Corbusier'in bürosunu ve yapılarını gezen Cansever, O'nun söylemci, devrimci ve üretken taraflarından etkilenmiştir. Corbusier etkisinde kalarak tasarladığı Anadolu Kulübü, Türk Tarih Kurumu ve Karatepe Arkeolojik Örtüsü ve Kazı Evinden oluşan yapı kompleksinde etkileniminin derecesi örnekleyen Tanyeli; 1950'ler

Türkiyesi'nde "Le Corbusier ile doğrudan ilişki kurmaya çalışan hemen hiç kimseyi hatırlamıyorum" (Tanyeli, 2014, 65) vurgusu dikkate değerdir. Oysaki Cansever Corbusier mimarlığından mimari ve hatta felsefi yargılar çıkartarak faydalanmış, içselleştirerek kendi tasarımlarında yeniden üretimini sağlamıştır. Bu gerçek anlamda bir aktif okuma ve yeniden üretimdir.

- Cansever gelişen modernist söylemlerin Türkiye'deki cılız yansımalarının tartışıldığı bir ortamda, bir bakıma tasarımlarıyla dönemin genç mimarlarını¹⁷ (Güngör Kaftancı, Sami Sisa, Doğan Tekeli vd.) cesaretlendirmiştir.

• Türkiye'de yeterince dile getirilmeyen İskandinav mimarlığı ilk defa 1950'lerde akademide konuşulmaya başlanmıştır. Cansever, Türkiye'de anlatılanlardan farklı bir Batı mimarlığı portresi çizmiştir. Avrupa ve İskandinav ülkelerindeki doğrudan mekansal deneyimi ve gözlemi, dünyaya bakma, görme ve yorumlama biçimini değiştirmiştir.

- Avrupa seyahati dönüşü Cansever, mimarlık eğitimi sırasında okuduğu kitaplarla oluşturmaya başladığı felsefi söylemleri seyahatleri sonrasında olgunlaşmaya başlamıştır. Sanat ve Mimarlık tarihi bilgilerinin mimarlığın düşünsel boyutuna katkı sağlayacağını ifade eden Cansever, Avrupa'daki deneyimleri çerçevesinde elde ettiği gözlem ve notlarını Mimarlık ve Sanat Tarihi dersleri kapsamında anlatmıştır. (Tanyeli, Yücel, 2007, 124)

• Cansever, Doğu ve Batı seyahati sırasında çektiği fotoğraflar ve not defterine çizdiği eskiz çalışmaları ile döneme ait çok önemli bir külliyat oluşmasını sağlamıştır. Oldukça bilinçli bir tavırla gelişen arşivci modern kimlik, hem akademik hem de mimari duruş olarak,

kendisini çağdaşlarından farklı bir noktaya taşımıştır.

• Modern Mimarinin Temel Meseleleri¹⁸, başlıklı doçentlik tezinde Avrupa'dan topladığı malzemelerle "insan ölçeği, sosyal realite, binanın kullanılması ve çevresinin oluşturulması" gibi konulara değinmiştir. (Tanyeli, Yücel, 2007, 124) Frank L. Wright, Le Corbusier, Walter Gropius, Aalvar Aalto ve Mies Van Der Rohe eserlerini görmesi, İskandinav ülkelerindeki sade mimari yorumlar, malzeme kullanımı, incelikler onun anlam dünyasında bazı taşların yerine oturmasını sağlamıştır. Dünyayı yorumlamak, onun için evrensel İslam mimarisinin değerlerinin varyasyonları toplayıp, yeni zengin yorumlara ulaşmaktır. Cansever'in Batı gezisi sonrası doçentlik teziyle "metinsel" üretimi, bu değerler üzerine hala kafa yordüğünü göstermektedir.

Son söz olarak; Cansever, "mimarlık düşünce ve pratiğinin gelişiminde" mutlak katkısı olduğu düşünülen Doğu-Batı seyahatlerinin salt "dünyayı görme" değil aynı zamanda eşsiz bir "seziş ve yorumlama" fırsatı olduğunun farkında olan bir mimardır. Bilinçli, planlı ve farkında olarak olarak gerçekleştirdiği bu seyahatler bugün dahi pek çok paydaşa yol gösteci ve ilham verici detaylarıyla araştırmaya değerdir. Seyahatlere dair gün yüzüne çıkarılan her bir fotoğraf, eskiz ya da bilgi notu Onun düşünce dünyasının ve mimarlığının derinliğini keşfetme heyecanımızı arttıran belgeler olarak literatürdeki yerini almaya devam etmektedir. ■

Filiz Sönmez, Yrd. Doç. Dr., Erciyes Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü

Semra Arslan Selçuk, Yrd. Doç. Dr., Gazi Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü

DİPNOTLAR

1 Bu çalışmada Cansever'in doktora çalışması kapsamında Trakya bölgesi, İstanbul ve Anadolu'daki bazı şehirlere düzenlediği gezisi "Doğu Gezisi", 1949-1950 yılları arasında bulunduğu Paris, İskandinav ülkeleri ve Batı Avrupa gezisi de "Batı Gezisi" olarak adlandırılmıştır. 1946 yılında İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi'nden mezun olur olmaz Doğu-Batı seyahatlerini gerçekleştiren Cansever'in genç yaşta kazandığı bu deneyimleri mimarlık söylem ve pratiğine nasıl aktardığı bu çalışmanın odak noktasıdır. Dolayısıyla, bu çalışma Cansever'in 1980 sonrası olgunluk dönemini kapsamaktadır.

2 Abdi Güzer ise, 1980 sonrası çalışmaları içeren Türkiye Mimarları Haritası adlı çalışmasında, Türkiye mimarlarını modernler, çoğulcular ve gelenekselciler diye üç kategoride toplamış ve alt açılımlarını yapmıştır. Cansever, Çoğulcu-seçmeci-sentezci, Çoğulcu-araştırmacı-bağlamcı, Gelenekselci-yöreselci-yeni yöreselci, Gelenekselci-ulusalci-

ulusal kimlikçi olarak değerlendirilmektedir. Kaynak: Güzer, C.Abdı (1996), "Türkiye Mimarları Haritası, Türkiye'deki Mimarlık Eğilimlerini Anlamaya Yönelik bir Model Denemesi", Mimarlık (11/1996),sayı:272, 52.

3 Grigory, R., (1979) "Olaylar içinde büyük sanatçılar ve üstün yapıtları", İnkilap ve Aka, İstanbul, 7.

4 Tümer, Gürhan (2010), "Bir Turgut Cansever Profili", On Mimar, Mimarlar Odası Yayınları, Ankara, 45-57.

5 Arkitera.com. Turgut Cansever'i Kaybettik. Online. <http://v3.arkitera.com/h38719-turgut-canseveri-kaybettik.html>. 25.06.2015

6 Sayın, Nevzat ve Korkmaz, Tansel (2003), "Turgut Cansever ile Le Corbusier üzerine", söyleşi. Sanat Dünyamız, Üç Aylık Kültür ve Sanat Dergisi, Sayı: 87.Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 38.

7 Türkiye'de yapılan sanat tarihi doktora tezlerinin ilki olması itibarıyla ayrı bir öneme sahiptir.

8 İstanbul dışındaki şehirlere (Amasya, Afyon, Beyşehir, Edirne, Erzurum, Efes, Karaman, Kayseri, Konya, Niğde, Sivas, Tokat) hangi tarihlerde gittiği, Edirne hariç (1947) tespit edilememiştir.

9 Diez'in "Mukarnas İslam mimarisinin ve onun dünya görüşünün enmalı üslup şekillerinden olup, ruhun göz ile görülen bir ifadesini taşımaktadır" şeklindeki diğer bir görüşü, mukarnası biçim ve tarihi göndermelerin dışında bilgi ve değer dünyası boyutunda ele aldığı göstermektedir. Deniz, Faruk Sanat Tarihine Mimarlıktan Bakmak: Turgut Cansever ve Doktora Tezi. TALİD, 7(13), 2009, 457

10 "Üslubu yapan amil olmakla, dünya görüşü kendini en basit çizgide de hissettirir. Bir yapı organının kompozisyon içinde ifade ettiği manadan başka bu organın şeklinin de sanat düşüncesine tercüman olacağı aşikardır...Mekan içinde aldığı mevki, unsurun vücuda getirilmesinde tabii kılınmış kompozisyon esasları ve taşınan yük ile şekil arasındaki münasebet, ayrı ayrı ve hep beraber üslubu yapar ve sanat iradesine tercüman olur. (Cansever, 1949,167)

11 Sayın, Nevzat ve Korkmaz, Tansel (2003), "Turgut Cansever ile Le Corbusier üzerine", Söyleşi, Sanat Dünyamız, Üç Aylık Kültür ve Sanat Dergisi, Sayı: 87.Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 29.

12 İlk olarak Perret ve Le Corbusier bürosunda çalışmak istemesine rağmen Rene Coulon bürosunda çalışmıştır. Kendisi de bu durumu şöyle açıklamıştır. "Paris'te mimarlık nasıl yapılıyor, onu biraz öğrenmeye çalıştım... Paris'te o dönemde iki tane önemli mimar var: Auguste Perret ve Le Corbusier. Benim büromda çalışırsın, saatine şu kadar para ödersin, dedi". Maddi olanaksızlıklar nedeniyle Perret'in bürosunda çalışamaz, Fransız arkadaşı onu, Rene Coulon'un bürosunda çalışmasını önerir. Tanyeli, Uğur ve Atilla Yücel (2007), "Turgut Cansever: Düşünce Adamı ve Mimar", Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi ve Garanti Galerisi Ortak Yayını, İstanbul, 120.

13 Batı seyahatine ait eskizler Cansever'in kızı Sayın Mimar Emine Öğün tarafından sağlanmıştır.

14 Wikimedia Commons. The Town Hall in Halmstad, Halland, Sweden. Online. [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:The_Town_Hall_in_Halmstad,_Halland,_Sweden_\(9606902646\).jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:The_Town_Hall_in_Halmstad,_Halland,_Sweden_(9606902646).jpg). 25.06.2015

15 20 Ağustos- 1 Eylül 1950 tarihleri arasında Norveç ve İsveç şehir ve köyleri arasındaki seyahatini adım adım çizerek ve fotoğraflayarak deneyimleyen Cansever, metinlerinde hangi şehir ve otelde kaldıkları, ne yedikleri, hava durumu ve gezi sırasındaki hislerine kadar yazarak gezi süreci hakkında bilgiler sunmaktadır. Cansever gezi boyunca eskiz çalışmalarında sadece yapılarla ilgilenmemiş, İskandinav ülkelerinin coğrafi ve topoğrafik durumundan da oldukça etkilenmiştir. Kinsarnik ve Voss gibi Norveç'in geleneksel küçük köylerinden Oslo gibi büyük şehirlere kadar topoğrafyanın tadını çıkartarak geçen Cansever, gezi notlarında dağlara dahi tırandığından bahsetmektedir. Eskiz çalışmalarının bölgenin ve yapıların genel karakterini ortaya koyar nitelikte olması ve yapıların cephe karakterlerinin ve malzeme bilgisinin not edilmesi özellikle dikkat çekicidir.

16 "Fransa'da mimarların bir araya gelip konuşmaları, tartışmaları Türkiye'de hiç olmayan bir şeydi" (Tanyeli, Yücel, 2007,174)

17 Güngör Kaftancı okul anılarında, Cansever'in kazandığı yarışma projelerinin modern mimarlık pratiği adına kendilerini nasıl heyecanlandırdığından bahsetmektedir: "Ben '48-'53 yılları arasında Teknik Üniversite'de okudum... 4. sınıftayken, bir yarışmada bizim sınıftan katılan 4 projenin de derece alması bizde inanılmaz bir öğrenme zevki doğurdu. Bu yarışmada iki proje de satın alınmıştır

ki, onlar diğerlerinden tamamıyla farklıydı -biri Turgut Cansever'in, diğeri de Maruf Önal'ın projesiymiş- ve o zaman demişlerdi ki: İşte bunlar modern mimarinin temsilcileri. Bu olay bizi onu araştırmaya, o günkü boyutlarını, doğuş nedenlerini aramaya itmişti. Fakat o zamanlar, bugünkü kadar dergi, kitap ve diğer olanaklar yoktu. Batur, Afife (1985), "Modern Mimarlık Hareketinin Mimarlık Tarihi Eğitimindeki Yeri ve Uygulamaya Etkisi", Mimarlık 216, Yıl: 23 Sayı: 5-6, Ankara, 24-29.

18 1960 yılında Frank L. Wright, Le Corbusier, Walter Gropius, Aalvar Aalto ve Mies Van Der Rohe gibi çağdaş mimarlığın isimlerini incelediği, "Modern Mimarinin Temel Meseleleri" adlı teziyle doçent unvanını almıştır.

KAYNAKLAR

- Akcan, Esra (1996), "Mimarlığımızda Kimlik-Yer İlişkisi ve İçerik Sorunu", Kimlik Meşruyet Etik Sempozyumu (Ankara, 7-8-9 Ekim 1993). TMMOB Mimarlar Odası Yay., Ankara, 113-118.
- Batur, Afife (1985), "Modern Mimarlık Hareketinin Mimarlık Tarihi Eğitimindeki Yeri ve Uygulamaya Etkisi", Mimarlık 216, Yıl: 23, Sayı: 5-6, 24-29.
- Bozdoğan, Sibel (1999), "Türk Mimari Kültüründe Modernizm: Genel Bir Bakış", Türkiye'de Modernleşme ve Ulusal Kimlik, S. Bozdoğan ve R. Kasaba (der.), Nurettin Elhüseyni (çev.), 2. Baskı. Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, 118-152.
- Cansever, Turgut (2005), "Mimar Sinan", Albaraka Türk Yayınları, İstanbul.
- Cansever, Turgut (1949), Selçuk ve Osmanlı Mimarisinde Üslup Gelişmeleri, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, İstanbul. (Sonsuz Mekanın Peşinde (Selçuk ve Osmanlı Sanatında Sütun Başlıkları). Yayına Hazırlayan: Faruk Deniz. Klasik Yayınevi. İstanbul. 2010)
- Cansever, Turgut (1960), "Modern Mimarinin Temel Meseleleri", Doçentlik Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Cansever, Turgut (1949), "Sonsuz Mekanın Peşinde" (Selçuk ve Osmanlı Sanatında Sütun Başlıkları). Yayına Hazırlayan: Faruk Deniz, Klasik Yayınevi, İstanbul, 2010.
- Deniz, Faruk (2009), "Sanat Tarihine Mimarlıktan Bakmak, Turgut Cansever ve Doktora Tezi", TALİD, 7(13).
- Düzenli, Halil İbrahim (2009), "İdrak ve İnşa, Turgut Cansever Mimarlığının İki Düzlemi", Klasik Yayınevi, İstanbul.
- Düzenli, Halil İbrahim (2008), "Mimarın Düşünce Adamlığı ve Mimarlığı: Turgut Cansever Kitabı Üzerine", Mimarlık 339, Ankara.
- Grigory, R., (1979), "Olaylar içinde büyük sanatçılar ve üstün yapıtları", İnkilap ve Aka, İstanbul.
- Güzer, M., (1997), "Turgut Cansever an Alternative Position: Architectural Regionalism in Turkey", Yüksek Lisans Tezi, ODTÜ Mimarlık Fakültesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Güzer, Celal Abdı (1996), "Türkiye Mimarları Haritası, Türkiye'deki Mimarlık Eğilimlerini Anlamaya Yönelik bir Model Denemesi", Mimarlık (11/1996), sayı:272, 48-52.
- Nalbantoğlu, Hasan Ünal (2011), "Turgut Cansever'in Mimarlığı Üzerine Bir Sorgulama", Mimarlık 358,
- Sayın, Nevzat ve Korkmaz, Tansel (2003), "Turgut Cansever ile Le Corbusier üzerine", söyleşi. Sanat Dünyamız, Üç Aylık Kültür ve Sanat Dergisi, Sayı: 87,Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 27-39.
- Tanyeli, Uğur (2002), "Tarihselciğe Övgü", Arr. Mimarlık, nr. 100+51, 7.
- Tanyeli, Uğur (2001), "Çağdaş Mimarlıkta İslami İçerik Sorunu ve Cansever", Turgut Cansever, Çağdaş Türkiye Mimarları Dizisi 1. Boyut Yay., İstanbul, 7-23.
- Tanyeli, Uğur ve Atilla Yücel (2007), "Turgut Cansever: Düşünce Adamı ve Mimar", Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi ve Garanti Galerisi Ortak Yayını, İstanbul.
- Tanyeli, Uğur (2014), "Cansever'in Mimarisine ve Düşüncesine Yeniden Bakmak: Seküler Bir Portre", Arredamento Mimarlık, 60-67
- Tümer, Gürhan (2003), "Mimarca Değınmeler (Küçük Bir Turgut Cansever Profili)", Yapı, 260, 51- 62.
- Tümer, Gürhan (2010), "Bir Turgut Cansever Profili", On Mimar, Mimarlar Odası Yayınları, Ankara, 45-57.
- Vanlı, Şevki (2002), "Son 30 Yıllık Türk Mimarlığının Önemli Saydığım Birkaç Yanı", Yapı, 250, 94- 103.

Çiğli-Güzeltepe Mahallesi için Kentsel Dönüşüm Modeli Önerisi

MAKALE, TÜM PAYDAŞLARIN HAKLARININ KORUNDUĞU, YERE ÖZGÜ, ÇOK AKTÖRLÜ, KENDİ FİNANSMAN MODELİNİ BARINDIRAN BİR KENTSEL DÖNÜŞÜM MODELİNİ ALAN ÇALIŞMASI ARACILIĞIYLA ORTAYA KOYMAKTADIR

Ali Kemal Çınar, Yenal Akgün, Nursun Karaburun Akıncı

ÜSTTE Güzeltepe Mahallesi'nin Konumu (Resim 1)

SAĞ ÜSTTE Proje Alanından Görünümler (Resim 2)

Proje Alanından İzmir Körfezi'ne Bakış (Resim 3)

SAĞ ALTTA Proje Alanının Konumu ve Sınırlar (Resim 4)

Giriş

Kentsel dönüşüm konusu 1980lerden bugüne özellikle büyük kentlerde hep gündemde kalmış, sonuç ve süreçleri itibarıyla genellikle siyasi ve mesleki tartışmaların odağında olmuştur. Bugüne kadar tamamlanan ve süren kentsel dönüşüm projelerinin birçoğu, hak sahiplerinin haklarının korunması, sürecin şeffaf yönetilmesi, kentsel ve teknik altyapının iyileştirilmesi ve özellikle yere özgü modeller geliştirilmesi gibi açılardan eksiklikler içermektedir. Türkiye'de kentsel dönüşümle ilişkin farklı yasal düzenlemeler çıkarılmış ve çeşitli yöntemler denenmiş olmakla birlikte, günümüzdeki kentsel dönüşüm/yenileme projelerinin yasal/yönetimsel çerçevesini Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından uygulanan "6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun" ve belediyeler tarafından uygulanan "5393 sayılı Belediye Kanunu'nun 73. Maddesi" oluşturmaktadır. Her iki yasal düzenleme de dönüşümün nasıl uygulanacağına dair detaylar içermemekte, yere özgülüğü ihmal etmekte, proje sürecinin teknik, finansal ve sosyal sorunlarının nasıl çözümleneceğine dair net hükümler barındırmamaktadır. Bu eksikler/yanlışlar sebebiyle proje süreçleri sağlıklı işlememekte, dönüşüm ya hiç başlayamamakta, ya da tahminlerden uzun sürmektedir. Dönüşüm sonucu ortaya çıkan fiziksel ve sosyal çevre ise özellikle hak sahiplerini ve diğer paydaşları tatmin etmemekte, hatta İstanbul'da Ayazma-Tepeüstü, Fener-

Balat, Sulukule; Ankara'da Dikmen Vadisi 4-5.Etap, Mamak; İzmir'de Kadifekale-Ballıkuyu; Bursa'da Doğanbey proje örneklerinde görüldüğü gibi mağdur duruma sokmaktadır.

Bu makale, bir kentsel dönüşüm sürecinde tüm paydaşların haklarının korunduğu, yere özgü, çok aktörlü, kendi finansman modelini içinde barındıran bir kentsel dönüşüm modelini bir alan çalışması aracılığıyla ortaya koymayı amaçlamaktadır. Çalışma ayrıca, süreçte yaşanabilecek sorunları ve çözüm önerilerini de alan çalışmasındaki somut örnekler üzerinden tartışmayı hedeflemektedir. Makale kapsamında aktarılmaya çalışılan proje kurgusal bir kentsel dönüşüm modeli olup, Çiğli Belediyesi'nin alanda yapmayı planladığı projeden farklıdır.

Alan, Konumu ve Özellikleri

Makalede alan çalışması olarak İzmir İli, Çiğli İlçesi, Güzeltepe Mahallesi seçilmiştir. Bölge Varto depreminin ardından, göç edenlerin yerleştiği bir alandır. Çiğli Belediyesi'nin bölgede yaptığı araştırmalar, alanın zemin yapısı ve yapıların fiziki durumu sebebi ile afet riski taşıdığını ortaya koymuştur (Çiğli Bel., 2014). Bu soruna, alanın kentsel standartlarının düşük olmasının da eklenmesiyle, mahalle Çiğli ve İzmir için güncel bir sorun teşkil etmektedir. Alan bu gerekçelerle, 5393 sayılı Belediye Kanunu'nun 73. Maddesi kapsamında Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Proje Alanı ilan edilmiştir (Çiğli Belediye Meclisi'nin 07.08.2014 tarihli kararı ve İBB Meclisinin 13.04.2015 tarihli kararı).

Proje alanı, ilgili mevzuat gereği bakanlar kurulundan onay beklemektedir.

Makaleye konu olan proje alanı Güzeltepe Mahallesi'nin kuzeydoğusunda bulunmakta ve mahallenin tümünü kapsamamaktadır (Resim 1). Alanın doğusunda Evka-6 ve Evka-2 toplu konut alanları, batısında Güzeltepe Spor Kulübü sahası ve sık yoğunluklu konut alanları, kuzeyinde ise az yoğunlukta toplu konut alanı bulunmaktadır. Alan çok katlı apartmanlardan oluşan konut siteleri ile kuşatılmıştır. Alan, deniz seviyesinden 70-150 metre arasında ve İzmir Körfezi'ne hakim bir noktadadır (Resim 2, 3).

Çalışma alanının kapsadığı mevcut konut alanı 1986'da onaylanan Büyük Çiğli Güzeltepe Mahallesi İslah İmar Planı sınırı ile örtüşen 12 ha'lık bir alandır. Çiğli Belediyesi, mevcut proje alanının yapı yoğunluğunun düşürülmesi ve ek sosyal donatı alanları ayrılabilmesi için, alana bitişik ve boş bulunan yaklaşık 9 ha'lık alanı da talep etmiştir. Bahsedilen arazinin "rezerv alan" olarak proje sınırlarına dâhil edilmesi ile toplam proje alanı 21 ha olmuştur (Resim 4). Tüm proje alanı içerisinde toplam 260 parsel bulunmaktadır. Bunların 2 tanesi İBŞB'ne, 2 tanesi Maliye Hazinesi'ne, 30 tanesi Çiğli Belediyesi'ne, 226 tanesi ise şahıslara aittir.

Mevcut konut dokusunun yer aldığı bölge için Çiğli Belediyesi tarafından jeolojik-jeoteknik etüt çalışması yaptırılmış, ilgili kurumlardan plana esas kurum görüşleri alınmıştır. Bu çalışmaya göre alan 'önemli alan' (ÖA-2.1B: eğim değerlerinin % 20-40 arasında değiştiği kaya ortamlar) olarak belirlenmiştir (Efol Mühendislik, 2011). Proje alanı eğimli bir arazi yapısına sahiptir, eğim bazı yerlerde %45'e kadar çıkmaktadır. Proje alanı içerisinde 282 adet yapı bulunmakta, yapıların büyük çoğunluğu tek katlı konutlardan (%95) oluşmaktadır. Bina yapım türü olarak yapıların çoğu (%93) yığma-tuğla olmakla birlikte, birkaç tane 2-3 katlı betonarme yapı da bulunmaktadır.

Binaların zeminde kapladıkları alana bakıldığında en çok 50-100m² arası

(%57) görülmektedir. Ortalama TAKS değeri 0,18, brüt yoğunluk ise 70 kişi/ha olarak ölçülmüştür. Alanın içine hizmet veren taşıt yolları kısıtlı olup, taşıtların giremediği yaya yolları ise yer yer patikadır.

Alanın demografik yapısı incelendiğinde Çiğli Belediyesi ve Güzeltepe Muhtarlık verilerine göre, mahallenin 2015 nüfusu 7097 kişi, proje alanının 2015 nüfusu 849 kişi, ortalama hane halkı büyüklüğü ise 3 kişidir. TÜİK-ADNKS verilerine göre mahallenin nüfusu düşüş eğilimi göstermektedir. Eğitim düzeyi Türkiye ve İzmir ortalamalarına yakındır. Mahallede gelir düzeyi düşük, işsizlik oranı ise yüksektir (TÜİK, 2015; Çiğli Bel., 2014).

Bölge 1996 öncesinde, 1986 ve 1995 yıllarında onaylanmış 1/1000 Ölçekli İslah İmar Planı'na göre yapılaşmıştır (Bitişik Nizam-2 Kat). İBŞB tarafından yapılan 1996 tarihli 1/5000 ve 1/1000 ölçekli planlar ile söz konusu alan E=1,4 oranlı, Yençok=12 kat gabarili gecekondulaşmayı önlemeye yönelik toplu konut alanına dönüştürülmüştür. Ancak daha sonra Çiğli Belediyesi alanın toplu konut alanından çıkarılarak ıslah planına uygun bitişik nizam 2 kat gabarili konut alanına dönüştürülmesi yönünde 1/5000 ölçekli Nazım İmar Planı değişikliği önerisi getirmiştir. Bu plan önceleri kabul görse de, 1/1000 Uygulama İmar Planı safhasında onaylanmamış ve bölgede ortaya çıkan bu ölçekler arası uyumsuzluk sebebi ile imar planlarının uygulanması da imkânsız hale gelmiştir. Alan 2009 yılında çıkan 1/25000 ölçekli İzmir Kentsel Bölge Nazım İmar Planı Revizyonunda "kentsel yenileme alan sınırları" içinde gösterilmiş ama herhangi bir uygulama yapılmamıştır (İBŞB, 2009). 2012 tarihli 1/25000 Ölçekli İzmir Büyükşehir Bütünü Çevre Düzeni Planı'na göre ise proje alanı "Mevcut Kentsel Yerleşik (meskûn) Alan" olarak belirlenmiş, mevcut konut dokusu dışında kalan boş alanlar ise Bölge Parkı/Büyük Kentsel Yeşil Alan olarak ayrılmıştır (İBŞB, 2012).

Yöntem ve Değerlendirme

Önerilen projenin dönüşüm modeli, belediyenin, hak sahiplerinin ve özel sektörün aktif katılımının sağlandığı; uzlaşma, paylaşım ve finansman modelinin şeffaf bir şekilde yürütüldüğü bir süreç olarak tanımlanmıştır. Geliştirilen dönüşüm modelinde şu noktalara özen gösterilmiştir:

- Bugüne kadar Türkiye'de gerçekleşen birçok kentsel dönüşüm projesinde bölge halkı kentin başka noktalarına göç etmek zorunda bırakılmıştır. Onların yerine ise genelde daha yüksek gelir gruplarına mensup kullanıcılar gelmiştir. Önerilen modelde ise mekânsal yapıyı ve toplumsal kimliği zedelemeyen, aynı yapı adası içinde-yerinde dönüşüm sağlanmaya çalışılmıştır. Böylece hak sahipleri yıllardır yaşadıkları yerden kopmak zorunda kalmamış, projenin soylulaştırma projesine dönüşme tehlikesi azaltılmıştır.

- Bugüne değin yine birçok projede, küçük paylara sahip düşük gelirli hak sahiplerine uygun büyüklüklerde konutlar önerilmemekte; bu hak sahipleri borçlandırılmakta ya da hakları ödenerek proje dışında bırakılmaktadır. Önerilen modelde ise istisnasız tüm hak sahiplerine payları oranınca konut tipi geliştirilmiştir.

- Özellikle TOKİ öncülüğünde yürütülen projelerde dayatılan tek tip, mimari ve inşaat kalitesi düşük binalar ile altyapısı ve mekânsal kalitesi düşük açık alanlar yerine, yere özgü ve farklı tiplerde konutlar önerilmiş, aktif ve pasif yeşil alanlar tasarlanmıştır.

- Bahçeli konutlardan çıkıp sosyal konut tipi çok katlı apartman projelerine sıkışan hak sahiplerinin sorunları birçok projede öne çıkmaktadır. Önerilen

ADA	PARSEL	PARSEL M ²	YAPILAN M ²	TOPLAM YAPILAN M ²	KAT	ARSA BİRİM FİYATI	ARSA BEDELİ	ANLAŞMA KATSAYISI	ARSADAN GELEN HAK SAHİPLİĞİ M ²	ARSADAN GELEN HAK SAHİPLİĞİ TL	YAPILAN M ² BEDELİ	YIPRANMA DİRANİ	YIPRANMA DÜŞÜLMÜŞ YAPILAN M ²	YIPRANMA DÜŞÜLMÜŞ YAPILAN M ² BEDELİ	YIPRANMA DÜŞÜLMÜŞ YAPILAN M ² BEDELİ	YIPRANMA DÜŞÜLMÜŞ YAPILAN M ² BEDELİ	TOPLAM ARSA-YAPILAN M ² OLARAK HAK SAHİPLİĞİ	TOPLAM ARSA-YAPILAN M ² OLARAK HAK SAHİPLİĞİ	
1	154	76	1	312	47.943	0,4	81	19.177	590	0,32	30.422	52	113	49.596					
2	198	152	1	312	61.178	0,4	78	24.471	590	0,32	60.886	103	182	85.351					
3	244	99	183	1	312	51.065	0,4	85	20.402	590	0,32	27.685	47	112	48.861				
		11	25	1	312	7.529	0,4	10	3.172	590	0,32	4.301	7	17	7.472				
		23	55	1	312	17.295	0,4	22	6.918	590	0,32	9.381	16	38	16.299				
4	309	125	1	312	124.530	0,4	190	49.812	590	0,32	50.223	85	245	100.035					
		94	185	1	312	51.539	0,4	86	20.818	590	0,32	25.644	43	110	46.260				
5	375	81	270	1	312	85.534	0,4	84	28.210	590	0,32	32.682	55	139	58.812				
		169	91	1	312	52.632	0,4	87	21.053	590	0,32	38.531	62	129	67.594				
7	223	53	1	312	69.681	0,4	89	27.894	590	0,32	21.426	36	126	49.290					

ÜSTTE Mevcut Bir Yapı Adası İçin Hak Sahipliği Hesaplaması Örneği (Tablo 1)

ALTTA Tüm Paydaşlar İçin Ortaya Çıkan Konut Dağılımı (Tablo 2)

Hak Sahipleri Konut Paylaşım Önerisi (Tablo 3)

SAĞ ÜSTTE Proje Alanı Yerleşilebilirlik Sentezi (Resim 5)

Öneri Vaziyet Planı (Resim 6)

“ÖNERİLEN MODELDE BÖLGE HALKININ TERCİH EDEBİLECEĞİ KONUT TIPLERİ TASARLANMIŞTIR”

modelde mümkün olduğunca bölge halkının tercih edebileceği ve alışık olduğu konut tipleri (bahçeli/teraslı) tasarlanmıştır.

• Birçok projede hiç düşünülmediği üzere, alanda yaşayan kiracıların da istedikleri takdirde mahalleye geri dönebilmelerini sağlayacak çözümler yaratılmaya çalışılmıştır.

• Rezerv alanın tahsisli projenin güçlü yönlerinden birisi haline gelmiş, rezerv alanın bir kısmında orta gelir grubuna yönelik konut ve mahalleye yönelik ticaret alanı tasarlanmış, proje alanında emsal hakkaniyetli olarak tekrar hesaplanmıştır. Böylece projenin yatırımcı için de cazibesi arttırılmaya çalışılmıştır.

• Birçok dönüşüm projesinde de olduğu gibi hak sahiplerine yeni konutları tamamlanana kadar kira

çoğunun yağma olduğu, kalorifersiz ve asansörsüz olduğu görülmüş ortalama %32 yıpranma kabulü ile yapı sınıfı IIIA kabul edilmiştir. Kentsel dönüşüm kapsamında hak sahipleri için yapılacak yapılar betonarme, az katlı ve kaloriferli olup yapı sınıfı IIIB olarak değerlendirilmiştir (bir üst sınıf konut yapılması planlanmıştır).

Arsa ve yapıdan gelen hak sahipliği değerleri m² ve TL olarak hesaplanmış ve tablolara aktarılmıştır. Örnek bir yapı adası için hesaplama Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tüm hak sahiplerinin m² olarak karşılığı ise 40.974 olarak bulunmuştur. Buna yüklenici payı (%60) ve kiracılar için düşünülen konut m²'leri eklendiğinde toplam 103.574 m² yeni yapılacak inşaat alanı çıkmaktadır.

Konut Paylaşımı Hesabı

Projede üretilecek konutlar paylaşılırken şu noktalara dikkat edilmiştir: Her bir hak sahibi için alacak ve borç mukayesesi yapılarak vatandaşların lehine olan duruma göre konut verilmesi, alanda yaşayan herkesin barınma hakkı düşünülerek küçük hak sahiplerine de 30 m²'lik (1+0) konut planlanmıştır. Ayrıca, bahçeli konutlara sahip hak sahipleri için de yine bahçeli ya da teraslı konutlar önerilmiştir.

Dönüşüm projelerinde barınma hakkını ilgilendiren bir diğer nokta kiracılar ne olacağıdır. Hak sahiplerine konut yapılması düşünülen proje alanında, mevcutta yaşayan kiracılar için de 4 katlı her katta 84 m²'lik (2+1) 2 konut (toplam 8 konut) ve 4 katlı her katta 30 m²'lik (1+0) 3 konut (toplam 12 konut) yapılması ve bir protokol ile bu konutların ilgili belediye aracılığı ile uygun fiyattan kiralanması veya istenildiği takdirde kiracıya değeri karşılığında satılması; hak sahibi belediye olan konutların ise rezerv alana yapılması (yapı sınıfı IV-A apartman) kararı verilmiştir. Hak sahiplerinin mağduriyetini en aza indirmek ve seçenekleri arttırmak için 5 adet konut tipi planlanmıştır (Tablo 2).

Hak sahiplerinin konut paylaşım tablosu, birim maliyetlerin TL üzerinden karşılaştırılabilmesi sebebi ile hak sahipleri lehine optimize edilmiş bir yaklaşım ile aşağıdaki gibi örneklenmiştir (Tablo 3). Bu dağılım hak sahipleri ile yapılacak uzlaşma

yardımında bulunulması; yeni konutların yapımı (hak sahipleri için+gelişme konut) ile çevre düzenlemesi, rekreasyon alanının, sosyal donatıların yapımının eşzamanlı yürümesi ve tamamlanması gibi noktaların da sağlanması önerilmiştir.

Hesap Modeli: Hak Sahipliği ve Öneri Konut Paylaşım

Arsadan gelen hak sahipliği: Proje alanındaki arsalar bölgedeki benzer özellikteki arsa fiyatları ile serbest piyasa araştırmaları kapsamında mukayese edilmiş ve arsa satış bedelinin 312 TL/m² olabileceğine kanaat getirilmiş ve arsa dönüşüm katsayısı olarak 0.40 çarpanı (%40) belirlenmiştir.

Yapıdan gelen hak sahipliği: Alandaki mevcut binaların gayrimenkul değerlerinin tespitinde Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından 2015 yılı için yayınlanan "Mimarlık ve Mühendislik Hizmet Bedellerinin Hesabında Kullanılacak 2015 Yılı Yapı Yaklaşık Birim Maliyetleri Hakkında Tebliğ" ölçütleri kullanılmıştır. Yapılan tespitlerde kentsel dönüşüm kapsamında yıkılacak yapıların

Kullanım Türü	Oda Sayısı	Alan	Tip	Birim
Hak Sahipleri İçin	1+0	30 m ²	Apartman	62 Adet
Hak Sahipleri İçin	2+1	84 m ²	Apartman	176 Adet
Hak Sahipleri İçin	3+1	110m ²	Apartman	76 Adet
Hak Sahipleri İçin	2+1	80 m ²	Bahçeli veya Teraslı	40 Adet
Hak Sahipleri İçin	3+1	110 m ²	Bahçeli veya Teraslı	70 Adet
Belediye İçin Rezerv Alanda	1+1	50 m ²	Bahçeli veya Teraslı	10 Adet
Belediye İçin Rezerv Alanda	2+1	90 m ²	Apartman	10 Adet
Belediye İçin Rezerv Alanda	3+1	145 m ²	Apartman	10 Adet
Müteahhit İçin Rezerv Alanda	1+1	50 m ²	Apartman	150 Adet
Müteahhit İçin Rezerv Alanda	2+1	90 m ²	Apartman	150 Adet
Müteahhit İçin Rezerv Alanda	3+1	145 m ²	Apartman	150 Adet
Kiracılar İçin	1+0	30 m ²	Apartman	12 Adet
Kiracılar İçin	2+1	84 m ²	Apartman	8 Adet
			Toplam	924 Adet

HAK SAHİPLİĞİ (TL)	KONUT TİPİ
0-40.000 TL	1 Adet 1+0 (30 m ²) Daire
40.000 TL-64.000 TL	1 Adet 2+1 (84 m ²) Daire
64.000 TL-73.000 TL	1 Adet 2+1 (80 m ²) Bahçeli-Teraslı Daire
73.000 TL-87.000 TL	1 Adet 3+1 (110 m ²) Daire
87.000 TL-100.000 TL	1 Adet 3+1 (110 m ²) Bahçeli-Teraslı Daire
100.000 TL-130.000 TL	2 Adet 2+1 (84 m ²) Daire
130.000 TL-155.000 TL	1 Adet 3+1 (110 m ²) Bahçeli-Teraslı Daire + 1 Adet 2+1 (84 m ²) Daire
155.000 TL-175.000 TL	1 Adet 3+1 (110 m ²) Bahçeli-Teraslı Daire + 1 Adet 3+1 (110 m ²) Daire
175.000 TL-210.000 TL	2 Adet 2+1 (84 m ²) Daire + 1 Adet 2+1 (80 m ²) Bahçeli-Teraslı Daire
210.000 TL-230.000 TL	1 Adet 3+1 (110 m ²) Bahçeli-Teraslı Daire + 1 Adet 2+1 (84 m ²) Daire + 1 Adet 2+1 (80 m ²) Bahçeli-Teraslı Daire
230.000 TL-245.000 TL	1 Adet 3+1 (110 m ²) Bahçeli-Teraslı Daire + 2 Adet 3+1 (110 m ²) Daire
245.000 TL-270.000 TL	2 Adet 3+1 (110 m ²) Bahçeli-Teraslı Daire + 1 Adet 3+1 (110 m ²) Daire
270.000 TL-285.000 TL	2 Adet 3+1 (110 m ²) Bahçeli-Teraslı Daire + 1 Adet 2+1 (84 m ²) Daire + 1 Adet 2+1 (80 m ²) Bahçeli-Teraslı Daire

sürecinde düzenlenecek bir protokol ile detaylandırılabilir, revize edilebilir veya kişilerin tercih seçenekleri artırılabilir.

Proje alanı ve çevresine hizmet edecek ticari ve sosyal donatı alanlarını artırmaya yönelik hesaplar da ayrıca vaziyet planına aktarılmıştır. 11.930 m² ticaret alanı (rezerv alanda 10.000 m², hak sahipleri için ayrılan bölgede 1.930 m²); 14.500 m² eğitim alanı, sosyal ve kültürel tesis alanı ve aile sağlığı merkezi; 31.085 m² açık otopark, yol ve teknik altyapı; 21.416 m² açık yeşil alan olmak üzere sosyal/teknik donatı alanları için toplam 78.930 m² ayrılmıştır.

Vaziyet Planı

Önerilen vaziyet planı öncesi alanın yerleşime uygunluk sentezi yapılmıştır (Resim 5). Buradaki önemli faktörler, alanın kuzeyinden geçen taşıt yolu (Güzeltepe-Evka2), jeolojik-jeoteknik etüt verileri, eğim, dere yatağı, mevcut park ve tescilli su kemerinin olduğu koruma alanı olmuştur. Rezerv alana ait jeolojik-jeoteknik etüt ve diğer incelemeler ise henüz tamamlanmamıştır. Vaziyet planı çalışmasında rezerv alanın bir kısmı kullanılmış, bu alan yerleşilebilir alan olarak kabul edilmiştir. Rezerv alanın kullanılmayan kısmının yine rezerv alan olarak çalışma alanının çevresindeki diğer bölgelerin dönüşümünde kullanılması veya tümünün tek projede kullanılarak daha düşük yoğunluklu, daha az katlı bir alternatifin geliştirilmesi de mümkündür.

Zeminde kullanılan alanların bir kısmı sosyal donatılara ve teknik altyapıya ayrıldığından hesaplardaki emsal değerlerini yakalamak için farklı stratejiler belirlenmiştir. Öncelikle hak sahipleri için mevcut parsellerine en yakın bölgede tercih edebileceği şekilde 2-4-5-8 katlı konut tipleri önerilmiştir. Mevcut dere yatağı korunarak, yeşil alanlarla güçlendirilmiştir. Bu yeşil alanın Çiğli Belediyesi'nin önümüzdeki yıllarda bölgede yapmayı planladığı (çalışma alanının güneydoğusu) Saklı Vadi Rekreasyon Alanı projesi ile birleşmesi ve niteliğinin artması hedeflenmiştir. Evka2 yolunun doğusunda kalan rezerv alanın bir kısmına ise projenin ana finans kaynağı olan ve yüklenici payı olarak yapılacak ticaret alanı ve 12-15 katlı apartmanlar yerleştirilmiştir. Proje alanının tümü için bölgesel emsal değeri 0,78 olmuştur. (Resim 6)

Sonuç

Bu makalede Güzeltepe Mahallesi'nde, gecekondular ve sağlıksız yapılardan oluşan kentsel dönüşüm ve gelişim alanının fiziksel ve çevresel koşullarını yere özgü bir model ile yenileme ve iyileştirme çalışması sunulmuştur. Bu öneriye göre yapılacak yeni konutların yanı sıra, bölgeye kazandırılacak sosyal donatı ve altyapı hizmetleri ile daha yaşanabilir ve düzenli konut alanları oluşturulabilir. Dönüşüm modelinin avantajları uzlaşma/paylaşım/finansman modelinin çok aktörlü bir metot ile çözülmeye çalışılması, farklı kullanıcı profillerinin belirlenerek dönüşüm sonrası alanda yaşayacak tüm kullanıcılara yönelik planlama/tasarım yapılarak özellikle hak sahipleri için tercih seçenekleri sunulması ve dönüşüm sürecinde kiracıların da göz ardı edilmemesi olarak sıralanabilir.

Mevcut yasa ve yönetmeliklerde net olarak tariflenmeyen analitik yaklaşımlar ile hak sahipliği ve yeni konutların paylaşımını içeren finansman/dağıtım çözümlerinin üretilmesi; sadece imar planı ile yetinilmeyerek vaziyet planı ve konut tiplerinin de proje sürecine dâhil edilmesi faktörleri modelin farklılıklarını gösteren unsurlar olarak sayılabilir.

Her dönüşüm projesinde olduğu gibi, önerilen model için de bazı risklerden bahsetmek mümkündür. Bu risklerin başında bölgenin istem dışı soylulaşması gelmektedir. Hak sahipleri, yaratılacak yeni fiziki çevreye sosyal adaptasyonda zorluk çekebilecekleri gibi, yeni gayrimenkullerini satarak veya kiraya vererek süreçten ekonomik olarak istifade etme ve başka mahalleye taşınma yolunu da seçebilirler. Öneri modelin işleyişinde ortaya çıkabilecek diğer zorluklar ise hak sahipleri ile uzlaşma sürecinin beklenenden uzun sürmesi, mevcut arsa ve binaların hukuki durum tespitindeki karışıklıklar, vd. öngörülemez faktörler sayılabilir. ■

Ali Kemal Çınar, Yrd. Doç. Dr., Gediz Üniversitesi, Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü

Yenal Akgün, Yrd. Doç. Dr., Gediz Üniversitesi, Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi, İç Mimarlık Bölümü

Nursun Karaburun Akıncı, Yüksek Şehir Plancısı, Çiğli Belediyesi

KAYNAKLAR

- 19.03.2015 Tarih 29300 Sayılı Resmî Gazete
- Ataöv A., (2013), İnsancıl Bakış Açısıyla Konut Üretimi: "Diğer Aktörler Meselesi, Planlama 2013;23(2):77-82
- Can A., (2013), Neo-Liberal Urban Politics in the Historical Environment of İstanbul-The Issue of Gentrification, Planlama 2013;23(2):95-104
- Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (2015): Mimarlık ve Mühendislik Hizmet Bedellerinin Hesabında Kullanılacak 2015 Yılı Yapı Yaklaşık Birim Maliyetleri Hakkında Tebliğ
- Çiğli Belediyesi, (2014), Güzeltepe Mahallesi Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Proje Alanı Gereke Raporu
- Çiğli Belediyesi, (2014), Stratejik Plan 2015-2019
- Efol Mühendislik, (2011), Güzeltepe Mahallesi, I.Etap Kentsel Yenileme Alanı Jeolojik-Jeoteknik Etüt Raporu
- Harvey D., (2009), Kapitalist Kent, New Left Review 2008-Türkiye Seçkisi, Agora Kitaplığı
- <http://www.cigli.bel.tr/proje/Cigli-Guzeltepede-Kentsel-Donusum.html>
- <http://www.csb.gov.tr/iller/izmirakdm/index.php?Sayfa=sayfa&Tur=webmenu&Id=10379>
- <http://www.izmir.bel.tr/Projeler/0/95/ara/tr>
- İzmir Büyükşehir Belediyesi, İmar ve Şehircilik Dairesi Başkanlığı, Nazım Plan Şube Müdürlüğü, (2012), 1/25000 Ölçekli İzmir Büyükşehir Bütünü Çevre Düzeni Planı Raporu
- İzmir Büyükşehir Belediyesi, İmar ve Şehircilik Dairesi Başkanlığı, Nazım Plan Şube Müdürlüğü, (2009), 1/25000 Ölçekli İKİP Revizyonu Açıklama Raporu
- McCarthy J., (2007): Partnership Collaborative Planning and Urban Regeneration, Ashgate Publishing, Burlington
- Sengül T. (2009), Kentsel Çelişki ve Siyaset, İmge Yayınları, Ankara
- Şimşek S., (2013), Türkiye'de Kentsel Dönüşüm Uygulamaları, Seçkin Yayıncılık, Ankara
- Turgut S; CEYLAN E., (2010), Bir Yerel Yönetim Deneyiminin Ardından: Küçükçekmece-Ayazma-Tepeüstü Kentsel Dönüşüm Projesi, Alfa Yayınları, İstanbul
- TÜİK-ADNKS, 2015
- Türkün A., (2014): Mülk, Mahal, İnsan, İstanbul'da Kentsel Dönüşüm Uygulamaları, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları

Mimarlık Eğitime Başlamak; Bauhaus İçinden Bir Yeniden Konumlandırma Denemesi

TASARIM BİLGİSİ VE YÖNTEMLERİNİ SOYUT BİR DÜZLEMDE YENİDEN ÜRETEBİLİR VE LE CORBUSIER'İN KASTETTİĞİ ANLAMDA KAVRAMSAL MECRADA KALMASININ KOŞULLARINI HAZIRLAYAN AKTÖRLERDEN VE SAİKLERDEN BAHSEDİLEREK KENDİ ATÖLYE ORTAMIMIZ DEĞERLENDİRİLMEMEYE ÇALIŞILMIŞTIR

Sema Serim, Yeşim Ünal Alemdar, Şeyda Güngör Açıkgöz

Bugünkü mimarlık eğitiminin temel motivasyonu nedir? Tasarım dolayımı ile dünyayı algılama biçimimizi de kapsayan bir bakış açısı oluşturmak -mı-, tasarımın varoluşsal karakterini açığa çıkarmak -mı- ya da tasarım metodolojisi üzerine düşünmek -mı?-. Olası yanıtlardan sadece biri geçerli olamayacağına göre, tasarım eğitiminin kapsamı ve eğitime nereden başlanacağı bir sorunsal olarak tekrar tekrar tanımlanmaya ihtiyaç duyar. Bu ihtiyaca cevap ararken Le Corbusier'nin mimarlığı kavramsal bir mesele, inşa sürecini hakkı teslim edilmesi gereken önemli bir uğrak ama hepsinden önemlisi bitmiş yapıyı, temsilleriyle yeniden teorik alanın bir nesnesi olarak gören yaklaşımı¹ ile eğitim süreci arasında paralellik kurulabilir. Nasıl ki bir yapı için inşa bitmişlik bir bitmişlik değilse, eğitim süresince tasarlanmışlık da bir bitmişliği ifade etmez. Burada, tasarım bilgisi ve yöntemlerini soyut bir düzlemde yeniden üreten ve Corbusier'nin kastettiği anlamda kavramsal mecrada kalmasının koşullarını hazırlayan aktörlerden ve saiklerden bahsedilerek kendi atölye ortamımız değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Bauhaus'un önerdiği yaklaşımla ve onun artyapısal eleştirisiyle² atölye çalışmalarımızın mesafesi; mimari görüngüler, kavramlar ve tasarım ediminin kendisinden oluşan üçlü geçişken kurgu ile belirlenmeye çalışılacak ve tasarım eğitiminin şimdi ve buradallığına ilişkin düşünceler ortaya koyulacaktır. Bu noktada Wingler'in³ kitabındaki Bauhaus

belgelerinde de gözlemlenebileceği gibi, hem kendi kısa tarihi içinde Bauhaus yaklaşımının hem de 1960 sonrası artyapısal modernite eleştirisinin homojenlik göstermediği akılda tutulmalıdır. Dolayısıyla bu mesafe belirleme çabası farklı boyutlar içerir, karmaşık ve katmanlı bir okuma edimini gerektirir.

Bauhaus'un temel tasarım -Vorkurs- eğitiminin iki temel etkisi olmuştur 20. Yüzyıl tasarım eğitimine; birincisi soyutlama yoluyla bakılan şeyden bilgi çıkarma temrinleri ile bu bilginin yeni süreçlere yol açmasının sağlanması, ikincisi tasarım öğrencisine konvansiyonları sorgulama yetisinin kazandırılması. İlk bahsedilen etki; nesne üretimini bir başlık altına toplamaya çalışan, sanatların ancak mimari bir model içinde canlandırılabilmesine inanan⁴ ve üretimi/yapımı kutsayarak zanaata yaklaşan -bununla birlikte zanaatkardan farklı olarak tasarımcıyı donanımlı bir figür halinde mitleştirilen- çerçevesiyle Bauhaus'u bilimsel(cil)lik⁵, standardizasyon ve üretim başlıklarında ele almayı kolaylaştırır. Zeytinoğlu⁶ Bauhaus'daki bilimselleştirmenin mahiyetini, yaşamın idealizasyonu ve sanatın burjuva değerlerinden özerkleşerek kurumsallaşması olarak iki kulvarda tanımlar. Zeytinoğlu'nun Bauhaus'un bilimselleştirme çabasını değerlendirirken işaret ettiği ikinci kulvar sanatların sosyal angajmanlardan kurtarılması bir yana, formun kaynağının ve gerekçelerinin doğa, geometri, görüş endeksli algı psikolojisi gibi kanallar içinden kurulması ile belirginleşir. Bu bakış

biraz derinleştirilmeye çalışılırsa modernitenin temel prensipleri ile karşılaşılır.

Gündelik hayatın bilimsel ölçütlerle rasyonelle edilmesi ve bu rasyonelliklerin değişmez ve vazgeçilmez birer kategori olarak yerleştirilmesi ve üretim sistemi ile uyumlu hale getirilmesi Bauhaus'un büyük ölçüde katkı sağladığı 20. Yüzyıl modernitesinin temel öngörüsüdür. Güzelliğin bilgisini, soyutlayıcı bir bakışın nesnesi haline getirirken, üretim koşullarını da güne uydurmaya çalışarak tasarımı "bilimselleştirmenin" ortamını hazırlayan Bauhaus, bu yönüyle tasarım eğitimcilerinin kendi konumlarını belirlemelerinde hala bir ölçü koyucu olarak kabul edilmektedir. Öyle ki mimarlık eğitim planları Bauhaus'un öngörülerini ya da bu öngörülerin dekonstrüksiyonuna dayandığı kadar onun eleştirisi üzerinden de kurulmaktadır. 'Modernite'nin çelişki üreten varoluşsal karakterinden izler taşıyan bu bağlamda Bauhaus Okulu'nun barındırdığı çelişkiler akla gelir. Özellikle, hocalardan Johannes Itten'in, iman etmenin koşullarına yaptığı vurguyla giderek Bauhaus düşüncesine ve Gropius'un önderliğinde kurulmaya çalışılan tasarım sistemine karşı bir tehdit olarak görülmesi, okulu arınmaya çalıştığı çelişkilerin en görünen sahnesi haline getirir. Özellikle Itten'in Gropius'la yaşadığı ihtilafın kaynağı olan Mazdaizm'e duyduğu yakınlık ve bazı diğer Bauhaus hocalarının mistisizmle ve çeşitli inanç biçimleri ile kurdukları ilişkiler⁷ tasarım eğitiminin sadece soyut bilginin üretimi ve onun standartlaştırma temelli üretim koşullarını düşünme edimi olmadığının belirtilerini içinde barındırmaktadır.

Bauhaus'un tasarım eğitime yaptığı ikinci etki, ön bilgilerden, ön yargılardan, o güne kadar oluşmuş konvansiyonel bakıştan arınmanın ihtimallerini geliştirmek üzerine olmuştur⁸. Bauhaus'un yaklaşımı bir yandan nesnenin/formun/ tasarımın bilgisinin soyutlamayla üretilmesinin yöntemini geliştirmeye çalışırken diğer yandan bu soyut bilgiyi üretebilmek için zihni mevcut yapma biçimlerinden arındırarak yeni bakış açısına hazırlamaya çalışır. Bauhaus'da Johannes Itten'in

çerçevesini çizdiği Vorkurs'lar da zihni önce bir tabula rasa haline getirme düşüncesini içermektedir. Itten'in meditasyoncu, kişinin içe dönmesini öngören yaklaşımının zamanla Walter Gropius tarafından onay görmemiş olması tasarım eğitiminde kaçırılmış bir fırsat olabileceği gibi tasarım eğitiminin kurallarının kurumsallaşması önündeki bir engelin etkisizleştirilmesi olarak da görülebilir⁹. Bu bağlamda konvansiyonları sorgulamayı bir beyin yıkama edimi olarak görmek yerine bir paranteze alma ya da erteleme edimi olarak görmek ve soyutlamanın genelleme, indirgeme ve ayıklama riskini taşıdığını bilerek, azaltmanın çıkmazlarına düşüldüğünde görüngünün maddeselliğine ve deneyimin doğrudanlığına yönelme stratejileri geliştirmek, yürütmeye çalıştığımız temel tasarım eğitimi yaklaşımının temel özelliğidir.

Bauhaus'la kuralları belirginleşen temel tasarım eğitiminin sağladığı kompozisyon bilgisi, 20 yüzyılın

kültürel bir artifakt olduğuna göre hem tarihsel hem de ideolojiktir. Bauhaus'un ve genel anlamda modernitenin formun kültürel ve tarihsel içeriğini yani anlamını sıfır noktasından yeniden oluşturma çabasının geçersizliği bugün artık netleşmiştir. Fakat artyapısalcılık, sistem kuran olarak formun dekonstrüksiyonundan bahsederken, mimarlıkta yapısalcı formun sorgulanması aynı kararlılıkla olmamıştır. Bugün farklılık üreten yaklaşımlar bile güzel biçimin Gestaltçı ve Bauhaus'çu ölçütlerini kullanmaktadır. Özellikle bu konuda kapsamlı bir tartışma bugünün mimarlık eğitimi ve mimarlığını anlamak için fazlasıyla gereklidir.

Tüm bu tartışmalar yeniden değerlendirildiğinde; kendi atölyemizde proje üretme mantığının var olan çevrenin somut verilerinin düşünsel bir düzleme taşınarak tartışılması yolu tercih edilmiştir. Form'un oluşma prensiplerinin soyutlayıcı bir bakışla deşifre edilmeye

“BİÇİMİN GÜZELLİĞİNE İLİŞKİN ÖLÇÜTLER BELİRSİZLEŞMİŞ VE RASTGELELİĞE YAPILAN VURGUyla BİÇİMİN SAIKLERİ TARTIŞILIR HALE GELMİŞTİR”

düşünsel kazanımlarıyla sarsılmıştır; biçimin güzelliğine ilişkin ölçütler belirsizleşmiş ve rastgeleliğe yapılan vurguyla biçimin saikleri tartışılır hale gelmiştir. Özellikle 1960'larda modernizm eleştirisinde aşırı soyutlayıcı ve genelleyici bakış yerine duruma özgü olanları açığa çıkarma düşüncesi, mevcuttan öğrenmeye ilişkin geliştirilen inanç, Bauhaus'un biçimi üretmenin genel, evrensel ve soyutlayıcı koşullarını arayan yaklaşımını sarsmıştır. Bağlamın anlam üretici potansiyeli ve formun tarihselliğinin fark edilmesi, Bauhaus'un dışarıda bıraktıklarını yeniden çağırması olarak değerlendirilebilir kuşkusuz. Son kertede Bauhaus'un da Gestalt'çılar gibi formun tarihselliğini ve belleğin, formun algılanması ve bilinmesindeki rolünü görmezden gelmeleri tasarımın kapsamına ve yöntemine ilişkin tartışmayı eksik bırakmaktadır¹⁰. Form

çalışılması atölye yaklaşımımızı Bauhaus'cu çizgiye yaklaştırır. Ancak bu ikisi arasındaki salınım bizi Bauhaus'un indirgeyici, ayıklayıcı, anlam azaltan ve bu nedenle de çok eleştirilen yeknesaklığı yerine 60'lar sonrasının algıyı, deneyimi, var olandan beslenmeyi ve anlamı öne çıkaran tavrına doğru çeker. Bu bakış, tasarımın öğretilir değil öğrenilir bir bilgi üretme işi olması ve her seferinde yeni bir tanıma ihtiyaç duyulması düşüncesi ile destek bulmaktadır. Yazarların Erciyes Üniversitesi Mimarlık Fakültesi'nde 2005-2011 yılları arasında yürüttüğü ikinci yarıyıl stüdyosunun¹¹ yapılanma motivasyonunu 20. yüzyılın neredeyse bütününe yayılmış bu tartışma oluşturmaktadır.

Bir atölye yürütmeye çalışmanın ötesinde mimarlığı kolektif bir platformda anlama çabası; mimari

görüngü, kavram ve tasarım edimi olarak üç başlık altında kavramsallaştırılmaya çalışılmıştır. Görmek mimari görüngüleri, düşünmek kavramları, tasarlamak da tasarım edimini çözümlenmenin yordamları olarak tanımlanmaktadır. Mimari görüngüler öğrencinin ilk andan itibaren içine atıldığı her türlü bağlamdır. Öğrencinin, bildiğini sandığı ortamın farklı varoluş hallerini görmesi beklenir. Bu keşfi verimli kılmak ve bir bakıma da kolaylaştırmak için kılavuzluk edecek kavramlar sürece hemen dahil olur. Ama kavramların bu kurguda yer almasının asıl amacı -oluşmuş koşulları değil- düşünceyi soyutlamaya ve bilinenden ötesini görebilmeye olanak sağlamalarıdır. Bu noktada üçüncü ayak olan tasarım edimi öğrencinin karmaşık ilişkiler geliştirerek yeni bir düşünce kurmasını ve zamanla olgunlaştırmasını sağlayarak kurguyu tamamlar. Tasarım edimi görüngüler üzerinden kavramlar ışığında yeni ilişkiler kurma ve yeniyi üretmek olduğu kadar kavramları ve görüngüleri birbiri üzerinden anlamak

“GÖRÜNGÜ, KAVRAM VE TASARIM EDİMİNDEN OLUŞAN ÜÇLÜ KURGU SÜREÇSELLİĞİ ÖNE ÇIKARARAK MUĞLAK, KARMAŞIK VE TASARIMIN KENDİSİ İLE BELİRGİNLEŞECEK BİR BAKIŞI ÖNERMEKTEDİR”

için de bir araçtır.

Bu üçlü kurgu çevrenin kendiliğindenliğine, kavramların karmaşıklığına ve temsili karakterine ve tasarım ediminin süreçselliğine atıfta bulunarak muğlak, karmaşık ve tasarımın kendisi ile belirginleşecek bir bakış açısı önermektedir. Mimari görüngüler somut, gündelik hayatta doğrudan ilişki kurduğumuz durumları ve bunlara ilişkin temsilleri kapsarken kavramlar soyut olan herşeye denk gelmektedir. Tasarım edimi ise tüm bunlardan bağımsız da var olabilecek kendi iç dinamikleri olan yapma işine işaret eder.

Bu atölye deneyimi içinde mimari görüngü, kavram ve tasarım ediminden oluşan kurgunun geçişkenliğini ortaya koymak ve sonuçla ilişkisini anlamak için öncelikli olan başlık her seferinde

değişebilmektedir. Kurgunun her üç ayağından hareketle yapılacak farklı başlangıçlarla ortaya çıkan ürünün bütünlüğe ulaşmış olması ve mekânsal nitelik bakımından farklılık göstermemesi kurgunun geçişkenliğini olumlayan bir durumdur. Kavramları, yer olmadan tasarım aracı olarak kullanmak, kavramlar olmadan yeri anlamak için seçilmiş mimari elemanlara odaklanmak ya da düşünsel bir temrin ve rastlantısallık olarak tasarlanmanın doğrudanlığına kapılmak nereden başlanacağına saymacalığını var etmektedir. Bu üçlü kurgunun ortaya konmasının araçları olarak atölyede;

hacim, yüzey, çizgi, nokta, aks, grid gibi geometrik kurucular; geçirgenlik, kuşatılmışlık, süreklilik, kesinti, sınır gibi ilişki kurma stratejileri; zemin, duvar, örtü, döşeme, meydan, sokak, nirengi noktası, avlu, merdiven gibi mimari öğeler; ritm, zıtlık, tekrar, hiyerarşi, bütünlük, egemenlik, uyum, denge gibi kompozisyon öğeleri; eklemek/çıkarmak, doldurmak/

boşaltmak, ayırmak/bölmek/ birleştirmek, azaltmak/çoğaltmak, alçaltmak/yükseltmek gibi müdahale stratejileri; renk, malzeme, doku, ışık gibi nesne özellikleri; hareket, his, bellek, alışkanlık, farkındalık, deneyim gibi insan özelliklerinin kimi yönlerinden oluşan bir kapsam tartışmaya açılır.

Alışılmış ya da önemleri kavranamamış gerekçelerin yeniden gözden geçirilmesi dersteki üçlü kurgunun içeriğindeki geçişken ilişki ile temsil edilmektedir. Anlamalarını birbiri üstünden kuran üçlü kurgu gerekçe üretimini çeşitlendirirken dersin işleniş biçimini belirleyen geçişkenliği de strükture eder. Dersin teorik arka planını oluşturan görüngüler, kavramlar ve tasarım edimi ilişkisinin

çözümlemesi gerekliliği mimarlık eğitiminde bilinen bir yaklaşım olmasına rağmen, bu ilişkinin her seferinde farklı bir başlangıç noktası ile kurulmaya ve tartışılmaya çalışılması sürecin verimliliğini arttırırken sonuçların da farklılaşmasını sağlamaktadır. Farklı başlangıçları öngören bu süreçte üçlü kurgu ve barındırdığı parametreler bir diğerinin anlaşılması için araç kılınmaktadır. Her seferinde farklı bir başlangıç, farklı gerekçeleri de beraberinde getirmektedir. ■

Sema Serim, Erciyes Üniversitesi

Yeşim Ünal Alemdar, Nuh Naci Yazgan Üniversitesi

Şeyda Güngör Açıköz, Nuh Naci Yazgan Üniversitesi

• Bu metnin daha kapsamlı bir versiyonu İngilizce olarak Kasım 2013'te "Unspoken Issues in Architectural Education" isimli kongrede sunulmuştur.

DİPNOTLAR

- 1 Beatriz Colomina, 2009:114, Mahremiyet ve Kamusalılık, Metis, İstanbul.
- 2 Artyapısalıcı düşüncenin öngördüğü; sonuç yerine süreç; cevap yerine isabetli sorular; varış yerine yolculuk etmek/denemek/deneyimlemek; kapsamlı başlangıçlar yerine özgül başlangıçlar bugünün dünyasının aynı motivasyondan beslenen kavrayış biçimleridir. Artyapısalcılık metafiziğin ve teleolojinin eleştirisini; genellemeye, soyutlamaya, holistik değerlendirmelere ve pozitivism temelli aşırı rasyonalizme karşı mesafeli bir bakışı da içerir.
- 3 bkz. Hans M. Wingler, 1975, The Bauhaus, The MIT Press, Cambridge.
- 4 Emre Zeytinoğlu, 2009:505, "Bauhaus ve Avangard Piyasa", Bauhaus: Moderleşmenin Tasarımı içinde, Der. Ali Artun, Esra Aliçavuşoğlu, İletişim Yayınları, İstanbul, s. 505-513.
- 5 Mimarlık içinden "bilimi araçsallaştırma parodilerine" örnekler veren Tanyeli bilimle mimarlığın sorunlu ilişkisine dikkat çeker. bkz. Uğur Tanyeli, 2004:143, "Mimarlık, Modernizm, Modernite: Aykırı Rotalar", Sanat Dünyamız, 92, s.135-149.
- 6 Emre Zeytinoğlu, 2009:506.
- 7 bkz. Frank Whitford, Bauhaus, 1995:52 (ilk baskı: 1984), Thames and Hudson, Londra ve Emel Aközer, 2009:115, "Mimarın Özgürlüğü", Bauhaus: Moderleşmenin Tasarımı içinde, Der. Ali Artun, Esra Aliçavuşoğlu, İletişim Yayınları, İstanbul, s. 111-133.
- 8 bkz. Aközer, 2009:116, 120.
- 9 Bauhaus'da Johannes Itten ve sonrasında Laszlo Moholy-Nagy ve Josef Albers tarafından sürdürülen birinci sınıf eğitimindeki farklılıklar için bkz. <http://bauhaus-online.de/en/atlas/das-bauhaus>
- 10 bkz. Gülsüm Baydar, 2009:494, "Nesne, Anlam, Mimarlık: Bugünden Bauhaus'a", Bauhaus: Moderleşmenin Tasarımı içinde, Der. Ali Artun, Esra Aliçavuşoğlu, İletişim Yayınları, İstanbul, s. 491-503.
- 11 Erciyes Üniversitesi Mimarlık Fakültesi'nde birinci sınıfın ikinci dönemine denk gelen ikinci yarıyıl stüdyosu olan Mimari Proje II dersi, her seferinde farklı öğretim elemanlarının da katıldığı ama bu yazının yazarlarının en az ikisinin her seferinde buldukları ve dersin içeriğine karar verdikleri uzun bir süreci kapsamaktadır. Bu stüdyoya Özlem Atak Doğan, Murat Çağlar Baydoğan, Sevgi Lökçe, Duygu Ovacık, Ahmet Erdem Tozoğlu, Oktay Turan, Seven Yücel çeşitli dönemlerde katılmışlardır.